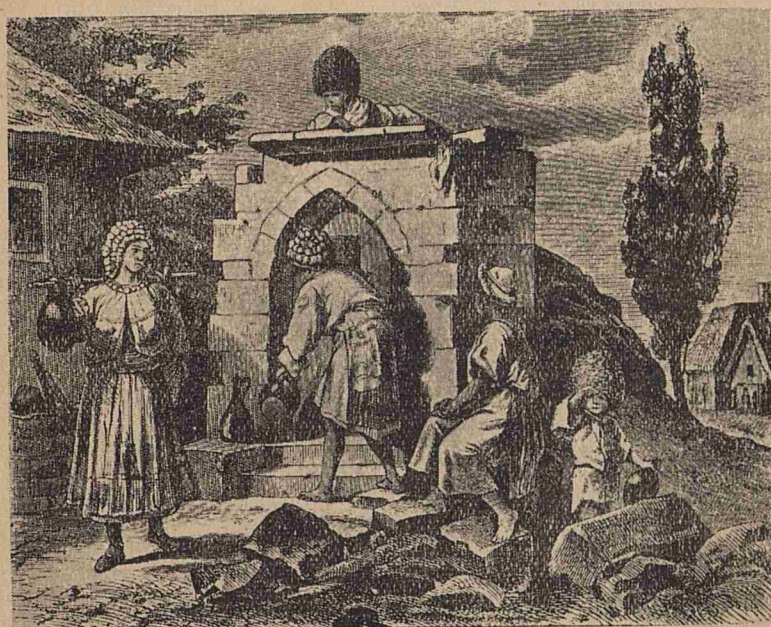

BIBLIOTECA „HISTORIA” 3

N. A. CONSTANTINESCU

CHESTIUNEA TIMOCEANĂ

1 9 4 1

„BUCOVINA” I. E. TOROUTIU, BUCUREȘTI

N. A. CONSTANTINESCU

CHESTIUNEA TIMOCENĂ

1. Vechimea și importanța blocului românesc din Dacia Aureliană
(dintre Morava-Lom). 2. Istoricul regiunii timocene.
3. Drăpturile României.

Ilustrată cu 7 figuri și 7 hărți.

BUCUREȘTI / 1941

BIBLIOGRAFIE

- Andrei A. — Sărbătoarea Sf-lui Gheorghe — O procesiune agrară. («Timocul» VIII, 1941, p. 63-5.
- Bălcescu N. — Scrisori către Ion Ghica (Bibl. p. toți, 688-9).
- Bănescu N. — Viața și opera lui D. Philippide. (Anuar. I. N. Cluj, II. *Changements politiques dans les Balkans*.
- Boga, Leon. — Românii din Serbia (Anuarul S. G. A., III, 1933).
- Bucută Em. — Românii dintre Vidin și Timoc, 1923.
- Călliman, G. T. — Ecilibrulu în Orientu seu Serbia și Romania. Buc. 1865.
- Chopin-Ubicini, *Provinces danubiennes* (l'Univers) 1856.
- Constante C. («Dela Timoc»). — Românii din Serbia I, Buc. 1907.
- Constantinescu, N. A. — L'Impérialisme danubien (din R. H. S.-E. E., 1938,
— Un livre oublié sur la révolte de Pasvan-Oglu, 1939.
- Čvijić I. — Grundlinien der Geographie von Makedonien.
— Remarques sur l'Ethnographie de la Macédoine. II éd., 1907.
- Decei A. — Românii din sec. IX-XIII în lumina isvoarelor armenesti.
A. I. I. N. Cluj 1926-8.
- Drăghicesco D. — Les Roumains de Serbie, Paris 1919.
- Eminescu M. — Opere complete, ed. A. C. Cuza.
- Filipescu Th. — Colonile române din Bosnia, 1906.
- Florescu Fl. — Românii din Iugoslavia. Istoric și evoluție demografică.
(«Timocul» VIII, 1941) p. 7-49.
- Georgevič, Tih. R. — La vérité sur les Roumains de Serbie, Paris 1919.
— Kroz naše Rumuna (— Printre Românii noștri), Beograd, 1906.
- Giuglea G. — Românii din Serbia (An. S. G. A. II, 1911).
— și G. Vălsan, De la Românii din Serbia, 1913.
- Giavier G. — Les frontières historiques de Serbie, Paris, 1919.
- Hopf C. — Geschichte Griechenlands I, 1870 (ed. Brockhaus).
- Jordan G. — Relations culturelles entre les Roumains et les Slaves du Sud, 1938.
- Ioiga N. — Lupta pentru stăpânirea Vidinului (Conv. Lit., 1990, pp. 967-70).
— Din legăturile noastre cu Sârbii. Corespondența românească a Voevoșilor din Crana, «An. Ac. Rom.», 1915.
— Istoria Statelor balcanice în Epoca Modernă, 1916.
— Istoria Românilor, vol. II-III, 1936-37.
- Jirecek C. — Das Fürstentum Bulgarien, 1891.
— Geschichte der Bulgaren, Berlin 1876.
— Staat u. Gesellschaft in mittelalterlichen Serbien I-II (Deuk-schriften der Kais. Akad. der Wissens., Wien, 1912).
— Geschichte der Serben, I, 1912, II 1, 1918.
- Karič, B. — Srbija, Beograd, 1887.

- Kanitz F. — *Reise in Süd-Serbien u. Nord-Bulgarien*, Wien, 1868.
 — *Serbien, Land und Bevölkerung*, 1904.
 — *Serbien, historisch-ethnographische Reisestudien aus den Jahren 1859-68*, Wien, 1868.
 — *Donau-Bulgarien u. der Balkan I-III*, 1875.
 — *La Bulgarie Danubienne et le Balcan*, Paris, 1882.
- Kiepert, H. — *Ethnographische Übersicht des Orients*, 1877.
- Lejean G. — *Ethnographie de la Turquie d'Europe*, Gotha, J. Perthes, 1861.
- Mackensie, G. M. and Irby. — *The Turks, the Greeks and the Slavons. Travels in the Slavonic provinces of Turkey in Europe*, 1867.
- Moisil C. — *Monetăria Țării Românești în timpul Basarabilor* (A. I. I. N. 1926).
- Nenițescu I. — *Românii din Turcia*, 1895.
- Noe C. — *Din trecutul Timocului* («Timocul», IV, 1-3, 9-10).
 — și M. Popescu-Spineni, *Les Roumains en Bulgarie*, 1939.
- Onciul D. — *Curs litografiat de Istoria Românilor*.
- Ordeanu I. — *Românii din Bulgaria*, (B. S. R. G. 1919) pp. 221-4.
- Papahagi Per. — *Numiri etnice la Aromâni*, 1925.
- Philippide Al. — *Originea Românilor*, I. 1925.
- Picot Em. — *Chants populaires des Roumains de Serbie*, 1889.
- Pușcariu Sext. — *Etudes de linguistique roumaine*, 1937.
- «Răscola Românilor vidineni de la 1876», art. «Timocul» III, 1936. 9-10.
- Ranke, Leop. von. — *Die serbische Revolution*, Hambg. 1829.
- Rizoff D. — *Die Bulgaren in ihren hist., ethnogr. u. politischen Grenzen*, Berlin 1917, Dec.
- Romanski St. — *Românite mejdu Moravu i Timok* (Makedonski Pregled) 1926, Sofia. Tradusă rom. în «Timocul» II 3-5, II (1935-36).
- Sax, Karl. — *Ethnographische Karte der Europäischen Turkey*, 1876.
- Szabo, Iossef. — «*Note de drum din Serbia*» trad. din ung. de Sever Bocu (A. I. I. N. Cluj, II, pp. 384-5).
- Ștefulescu Al. — *M-rea Tismana*, 1909.
- Turdeanu, Emil. — *Din vechile schimburi culturale dintre Români și Jugoslavi* («Cercetări Literare — Cartojan» III, 1939, p. 141-206).
- Vălsan G. — *Românii din Craina Serbiei* (A. S. G. A. II, 1911).
 — *Românii din Bulgaria și Serbia în «România și popoarele balcanice»* 1913.
 — *Românii din Serbia* (B. S. R. G., 1937).
- Weigand G. *Die Rumänen in Serbien* («Globus» 77, 1900, p. 265-9).
 — *Rumänen u. Aromunen in Bulgarien*, Leipzig, 1907.

R E V I S T E

- A. S. G. A. = Anuarul Seminarului de Geografie și Antropogeografie.
 A. I. I. N. = Anuarul Institutului de Istorie Națională. — Cluj.
 B. S. R. G. = Buletinul Soc. Reg. de Geografie.
 Graiul Românesc. 1927—1934.
 R. I. = Revista Istorică.
 R. H. S.-E. E. = Revue Historique du Sud-Est Européen.
 Timocul.

CHESTIUNEA TIMOCEANĂ

PARTEA I-a.

PROBLEMA BLOCULUI ROMÂN DINTRE MORAVA ȘI LOM.

CAP. I.

DUNĂREA AXĂ A VIEȚII ROMÂNEȘTI.

1. Ideea „hotarelor naturale“.

Invitat să cercetez o latură a problemei spațiilor naționale, pusă ca temă a cursurilor Universității populare «N. Iorga» din Vălenii de Munte, în vara lui 1938, m'am oprit la aceea a limitei politice și etnice a poporului român de la Dunărea bănățeană și olteană, care mă preocupa de mai mult timp. Căutam să urmăresc, în raport cu întreaga viață istorică a Sud-Estului european, mai întâi limita etnică de Sud-Vest a Românimii din Dacia și vechimea ei și, în legătură cu ea, perindarea stăpânirilor politice în *Marginea timoceană*, începând din sec. VII până în epoca noastră. Pe măsură ce înaintam în studiu însă, simțeam năruindu-se falsa și amăgitoare idee a «limitelor naturale» prin fluvii care ne împiedecase până acum să privim dincolo de Dunăre — cu excepția ieșirii noastre la Mare prin Dobrogea, și tot așa să ne uităm peste Nistru, în acele regiuni unde neamul nostru păstrase, în ciuda hotarelor politice vitrege, un larg teritoriu de continuitate ca cel dintre Morava și Lom, sau cucerise ținuturi pustii, dându-le pentru întâia oară culturi ca cele din Transnistria. Dar, în timp ce noi, orbiți de ideea

«limitei firești la Dunăre», admisă ca o dogmă intangibilă¹, ignoram o numeroasă și străveche populație română din regiunea Morava-Timoc-Lom și ne desinteresam de soarta ei, — iată că, în numele aceleiași idei, vecinii noștri dela Miază-zi isbutiră în două momente ale epocii contemporane: la 1833 Sârbii și 1878 Bulgarii să anexeze, nesupărați și nepismuiți de nimeni, această masă de Români, căutând apoi pe toate căile să-i asimileze.

Nimic așa dar nu e mai păgubitor interesului politic ori național de cât ideile greșite care de decenii și secole stăpânesc cugetarea și fapta noastră, necontrolate de știință, neverificate de experiență. Profesorul N. Iorga a dus o viață întreagă lupta în contra unor fantome care stâlcesc cugetarea și o falsifică, silind o societate întreagă să trăiască în forme ce nu corespund realității. Una din aceste eresii ale trecutului este și ideea «hotarelor naturale», a limitelor însemnate prin accidente geografice sau obstacole greu de trecut dar mai ales prin fluvii. Evident că nu vom contesta rolul pe care unele accidente ori forme geografice l'au avut și-l au încă în toate domeniile, de oare ce cu greu se pot afla hotare care să mulțumească un Stat din toate punctele de vedere, căci de multe ori hotarul politic este unul, iar sfera intereselor economice cere altul și rațiunile strategice un al treilea.

Sub raportul etnic însă hotare naturale nu există; niciodată o națiune nu s'a oprit în loc din expansiunea ei de un obstacol natural: mare, pustiu, munte sau fluviu, pentru a le înșira în ordinea importanței lor. Amintim numai casul Fenicienilor și al Grecilor pentru cari Marea era o punte: *pontos* către țărmurile și insulele colonizate de ei în jurul Mediteranei și Mării Negre, apoi casul Bascilor și Italianilor cari, cu locuințele lor încalecă cele mai înalte catene de munți din Europa, Pirineii și Alpii. Tot așa, Tisa, Dunărea sau Nistrul n'au pus limită întinderii neamului nostru.

Marele adevăr că Dunărea nu se poate socoti limită a poporului român, s'a impus azi chiar vecinilor noștri de la Sud. Lăsăm să

¹ D. Drăghicescu, afirma, într'o broșură pentru Conferința de Pace din 1919: «*Les Roumains de Serbie*», Paris, 1919, p. 28: «Mais comme le grand fleuve qui sépare les Roumains du Timok de leurs frères du Royaume et les Serbes du Banat de leurs frères yougoslaves est une frontière naturelle, pour ainsi dire idéale, entre les deux états voisins... Une pareille frontière, si elle n'existait pas devrait être inventée et puisqu'elle existe, il serait inconcevable de ne pas lui faire jouer le rôle qu'elle peut bien remplir».

o spue un învățat bulgar, prof. St. Romanski de la Sofia, care o recunoaște în chiar frasa de la începutul studiului său despre Românii dintre Morava și Timoc: «La fel cu celelalte fluvii europene — zice el —, Dunărea nu înfățișează o graniță strictă între popoarele care locuiesc cele două maluri ale ei. În cursul de sus vedem astăzi Germani, în cel mijlociu pe Unguri, iar mai apoi pe Sârbo-Croați (locuind ambele maluri). Abia în cursul de jos al ei ea apare ca fluviu de hotar între Bulgarii de la Sud și Românii de la Nord. Adevărat că în cele două secole din urmă... coloniști bulgari s'au așezat în localități răzlețe și în mase mai compacte la Nord de Dunăre, în Basarabia și în Muntenia. Românii din Valahia și Moldova au trecut treptat și neobservați în regiunea Vidinului și către Dobrogea. *La Sud de Dunăre elementul românesc se întâlnește mai puternic ca oriunde, între râurile Timoc și Morava*». El încheie studiul său cu constatări despre *deplina românizare* a regiunii acesteia pe care Dunărea o desparte de Banat și Oltenia, ceea ce înseamnă a recunoaște că, în tot cursul ei, dela Baziaș până la Vidin, Dunărea nu face hotar pentru poporul român².

Dar cea mai categorică părere cu privire la rolul Dunării în istoria poporului român, este aceea a geografului nostru G. Vâlsan: «Numai existența acestui fluviu, zice el, cu toate peripețiile istorice legate de cursul său, a putut aduce încurcătura, care pentru noi e rezolvită de la început. *Dunărea nu e de loc hotar în regiunea Porților de Fier și cu atât mai puțin e marginea unei lumi; căci cine a locuit în partea de Nord, a trebuit să locuiască și partea de Sud. Dunărea a fost în trecut mai curând o axă națională românească cum e și lanțul Carpatic, iar nu un hotar*»³.

Din cele spuse până aici putem încheea că: un popor nu se oprește în expansiunea lui la o limită naturală, ci numai acolo unde forțele lui l-au putut împinge, înaintând ori dăd înapoi, în

² Romanski. «Românii dintre Moravia și Timok» (în bulg. din rev. «Makedonski Pregled» (1925), pp. 33—68, tradusă în «Timocul» II-III, 1935-6, f. 3.

Că Romanski socotește pe Români ca noi veniți la Sudul Dunării, deși în concluzie afirmă că «cuibul unde s'a format poporul român este în Peninsula Balcanică» și faptul că el admite totuși Dunărea «ca frontieră etnică între Bulgari și Români» — întru cât are dreptate se va vedea la urmă — aceasta nu schimbă întru nimic afirmația sa dela început.

³ G. Vâlsan, *Românii din Serbia*, ed. postumă, în «Buletinul Soc. reg. de Geografie», 1937, p. 14-15.

raport cu aceste forțe, cu împrejurările favorabile ori vitrege de ordine politică, prin colonisări și desnaționalisări silitе, sau prin războaie, devastări și deportări în masă. Iar aceste fenomene stau totdeauna în raport cu dinamismul etnic și cel politic.

2. Fluctuația hotarelor politice pe Dunăre.

Intr'o altă conferință cu titlul «Imperativul Dunărean»⁴ am căutat apoi a lămuri, printr'o demonstrație de fapte istorice, că funcțiunea politică a hotarelor geografice este precară și relativă și că în ceea ce privește mai ales rolul de hotar politic la care cuceritorii au silit rînd pe rînd un fluviu cu o luncă așa de largă precum este Dunărea noastră, intervine mai totdeauna o necesitate geografică, un imperativ geopolitic, silind pe stăpînitorul cel mai tare să împingă hotarul dincolo de firul repede al apei, spre a cuprinde ambele lui maluri pe o lărgime variabilă.

Așa s'a întâmplat cu Dunărea, singurul dintre marile fluvii ale lumii care a primit rolul de hotar politic de-alungul celor 26 de secole de cînd zorile Istoriei s'au revărsat asupra acestui Sud-Est european, dela Darius al lui Istaspe și până azi. La rolul de hotar a fost însă silită Dunărea din cauză că ea mărginește spre Nord Peninsula Balcanică, a cărei soartă destinul istoric a legat-o de Orientul apropiat (Asia Anterioară), leagănul Imperiilor universale. Pornind din Orient, aceste Imperii, începînd cu cel persan și încheind cu cel otoman, s'au întins totdeauna dela Eufrat, sau dela Indus, până la Dunăre.

Cercetarea atentă însă a stabilirii acelor hotare puse la Dunărea de jos, de marii cuceritori și de alte formații politice, duce la încheerea că toate acestea tindeau la dominația ambelor maluri, neîmpăcîndu-se cu linia apei. Sub raportul acesta, tendința Statului român, manifestată încă din sec. XVI, de a-și asigura stăpînirea ambelor maluri se acordă mai bine cu «Imperativul dunărean» decît ambiția unor State vecine de a se menține cu orice preț, chiar fără un drept național și fără amintirea unei stăpîniri istorice, pe o singură latură a fluviului, luptînd în contra acestui imperativ a cărui lege o formulam astfel la încheerea acelei priviri istorice:

⁴ N. A. Constantinescu, *L'imperatif Danubien* (extr. din «Revue hist. du S-Est Européen», 1938 — conferință ținută la Institutul de Istorie Universală.

«Istoria face dovadă că Dunărea, departe de a fi un hotar natural, a jucat mai mult rolul de obiect și teatru al războaielor din Sud-Estul Europei și că ea a chemat totdeauna pe cel mai tare că să o ia în stăpânire pe ambele ei maluri, obligându-l să realizeze, direct sau indirect, unitatea politică a țărilor din basinul ei».

3. Români de la Sudul Dunării.

Fără să mai amintim de întinderea și expansiunea poporului român spre Miazănoapte prin Slovacia și prin Galiția, înaintând de ambele părți ale Carpaților Nordici, până la masivul Tatra și în valea Mezerici sau de extinderea lui spre Răsărit, până în Volhinia și dincolo de Bug, până la Nipru, — aria de peste Dunăre a poporului român cuprinsă între Dunăre, Marea Neagră și M. Adriatică a fost una din cele mai vaste; ea era, în decursul Evului mediu și modern, formată de numeroase grupuri românești mai mari sau mai mici, scăzând sau dispărând cu timpul, în unele ținuturi, pentru ca să apară ori să sporească în altele, ca o *diaspora etnică* din cele mai importante și mai active ale Sud-Estului european. Larga extensiune a maselor românești din Sudul Dunării se poate urmări azi, în locurile unde ele au dispărut, numai prin cercetarea toponimiei care, nefiind culeasă sistematic, ne ajută prea puțin, dar și a mărturiilor și a documentelor medievale din Statele dela Sudul Dunării. Grupele acestea dela Sud se pot împărți în trei ramuri distincte:

a) *Daco-românii*, formând un singur trup cu cei din România, cu cari au trăit în strânsă comunitate dela început și se disting, numai după regiunea ocupată de ei, în trei grupe mari: *Timoceni*, *Dobrogeni* și *Păstorii Hemului*. Legate între ele prin lanțuri de sate, ca cel de pe malul drept al fluviului, care merge dela Lom la Silistra, cele trei grupe de Dacoromâni au păstrat legături strânse între dânșii, în toate epocile, colaborând chiar la o așa de importantă *chitorie* sau fundațiune politică precum a fost aceea a Asăneștilor. Aceste grupe formau aripa dreaptă a poporului român din Dacia, pe timpul năvălirilor barbare și al hanatelor turanice. Vechimea și continuitatea lor pe dreapta Dunării, în locurile ocupate de ei în Evul mediu, iese tot mai mult în evidență din studiile istorice.

b) A doua ramură o formează *Aromânii sau Macedo-românii*, care și ei se subîmpart în câteva tulpine distincte, cum o face filologul T. Capidan: *Aromânii Pindului*, *Gramustenii*, *Fârșeroții*, la care se adaugă cei din Rodope-Tracia. În primele secole după formarea poporului român, adică în sec. VII-IX cele două ramuri, dacoromână și macedoromână au pierdut orice contact între ele, dar din sec. X înainte, de când se începe expansiunea Românilor, grupele de dacoromâni au reluat legătura cu diversele roșuri de macedoromâni, care se îndreptau spre Miazănoapte din leagănul situat în masivul Pindului și în jurul său. De o rară energie, cu tot numărul restrâns în grupele formate de ei, Aromânii au dovedit o excepțională vitalitate etnică, și una din cele mai însemnate forțe economice ale Peninsulei Balcanice; ca păstori și întemeetori de târguri și orașe, ei au trimis elemente de mare valoare în dezvoltarea comerțului și industriei prin orașele Macedoniei, Traciei, Albaniei, Serbiei și în țările vecine din Răsăritul Europei. Ca forță politică ei s'au manifestat mai puțin, ridicându-se numai până la autonomia de vechiu drept românesc a Vlahiilor medievale: Vlahia Mare, Vlahia Mică, Vlahia de Sus, Vlahia Rodopelui, etc.

c) *Românii Apuseni*, în formarea cărora s'au amestecat, pe lângă vechii localnici, urmași ai Romanității din Illyricum, diverse curente de emigrare din celelalte două ramuri, n'au lăsat în zilele noastre de cât vreo cinci mii de Rumeri sau Istroromâni în Istria, și câteva sate sau fracțiuni de sate prin Craina Sloveniei, Croația, Bosnia, Bacica și Serbia apuseană. Această ramură a fost cea mai nefericită, din cauza condițiilor istorice și a risipirii grupelor prea răslețe pe o arie foarte întinsă în mijlocul Sârbo-Croaților, cu cari s'au amestecat unii, ori și-au pierdut numai graiul românesc, alții, păstrându-și însă numele de *Ulahi* până în zilele noastre. În Croația numărul acestora s'ar ridica astăzi până la peste un milion de irși, cari fiind ortodocși, numai din această cauză Sârbii îi socotesc ca aparținând rasei lor. *Ulahiile* apusene — cu mult mai numeroase în Evul Mediu și Modern de cât ale Aromânilor — erau niște organizații politice și militare, creațiuni spontane populare, pe temeiul vechiului drept românesc, recunoscut și de Sultan, în limitele sale, ca și de Republica Veneției sau de Împăratul german, în ținuturile lor. Vlahii apuseni s'au distins însă numai ca element pastoral și militar, în solda puterilor streine, conduși de juși și voievozi, cu preoții și uneori cu vlădicii lor proprii. Înainte de a se întemeia

regatul sârbesc, cei din regiunea Moravei aveau o episcopie vlahă la *Urania*, punctul de întâlnire al celor trei ramuri de Români.

Grupele formate de Românii apuseni nu se pot distinge așa de ușor, între ele, ca ale Aromânilor, din cauză că izvoarele istorice care vorbesc despre dânșii sunt puține și confundă unele cu altele. Se vorbește astfel de Vlahii Croației, de Morlachii de pe litoralul croat, numit și *Morlachia*, de Vlahii sau Morlachii din Munții Dinariici, Vlahii din Bosnia, din Muntenegru, din Slavonia (distr. Požega) și de numeroase grupe de Vlahi din Serbia, dintre cari cea mai numeroasă se afla în ținutul *Stari-Ulah*, dintre Ibar și Morava sârbă. Sutele de numiri de munți, ape, sate, locuri, ce se întâlnesc pretutindeni prin toată fosta Iugoslavie, ni prezintă această țară ca un vast cimitir al ramurei apusene a poporului român.

Din această scurtă ochire asupra spațiului de veche *diaspora* formată la Sudul Dunării de cele trei ramuri ale poporului român, spațiu în bună parte sfințit, în curs de multe secole, de munca și cultura românească, dar de care se folosesc astăzi acei cari au moștenit vechile *Ulahii* ale noastre, putem înțelege mai bine cât de îngustă a rămas moștenirea noastră peste Dunăre. Exceptând Dobrogea, ea s'a redus la grupele risipite de Aromâni din Peninsula, însumând laolaltă vreo 4-500.000 inși — dar mai ales la provincia timoceană, care singură prezintă o masă compactă de vreo 600.000.

Încă de la spargerea marelui bloc al Romanității orientale, din sec. VII, aceste roiri de cete românești, cu juzzi și voievozi în frunte, nu s'au lăsat strivite de valul strein cutropitor; ele s'au risipt în grupe mari sau mai mărunte, spre a se putea strecura mai ușor pe văile și prin munții Peninsulei Balcanice, înaintând până la țărmurile celor patru mări: Adriatică, Ionică, Egee și Neagră — întemeind sate și orașe proprii, creind izvoare noi de viață în industrie și negoț, ba înviorând chiar viața economică a marilor orașe vecine și roind mai târziu chiar spre orașele Europei Centrale și ale Rusiei. Multe s'au pierdut din acele cete, puține au rămas din ele.

Și-ar putea închipui cineva oare că aceștia n'au adus un spor și o contribuție însemnată și la menținerea sau întărirea colțișorului românesc dintre Morava și Lom, singura rămășiță dintr'un mare bloc românesc al Moesiei? În chipul acesta, uimirea în fața descoperirii unei mase românești omogene, lipită geograficește de

trunchiul României de care o desparte nu atât apa Dunării, de al cărei hotar neamul nostru n'a ținut niciodată seamă, ci de zidul chinezesc, pe care l-au durat acolo intoleranța și gelosia asuprașilor, temător de a nu-și scăpa prada din ghiare, cum și indifeerența noastră față de suferința celor supuși unui crunt regim de desnaționalizare — această mirare va trebui să facă loc unui sentiment de căință și neclintită hotărîre de a salva dela pieire resturile românismului sud-dunărean concentrate aici.

CAP. II.

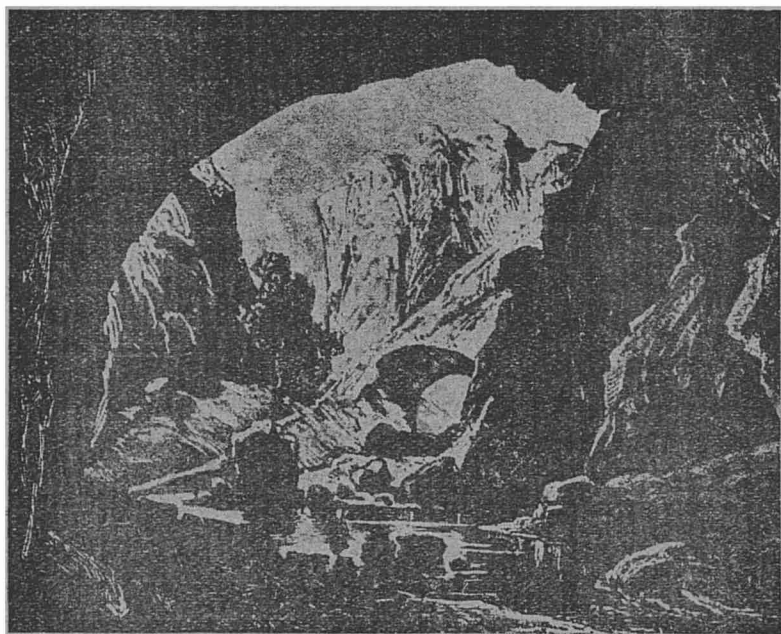
ȚINUTUL TIMOCEAN SAU PROVINCIA MORAVA-LOM.

1. Unitatea geografică a regiunii

Ideea că poporul român s'a format pe axa Dunării conjugată cu aceea a Carpaților rezultă din dovezile ce sporesc neconținut cu privire la habitatul permanent al său, la continuitatea din sec. III până azi, pe ambele maluri ale Dunării, în regiunea muntoasă pe care ea o străbate când trece din câmpia panonică în cea română. În această regiune foarte adăpostită, unde Carpații își trimit prelungiri teșite: Miroci și Porumbielul (Golubinie) spre a da mâna cu Balcanii după întâlnirea lor în masivul Cuceai, — prelungiri tăiate numai de șanțul săpat de Dunărea în calea ei spre Mare — aici, mai ales, poporul român a isbutit să înfrunte valul slavizării și să păstreze o limită etnică la Sudul Dunării. Între văile Moldovei și Timocului regiunea se înfățișează ca o mare platformă muntoasă, strâns legată pe de o parte de Carpați, prin culmile sus numite iar, pe de alta, dându-și mâna cu culmile Balcanilor și Macedoniei; la Răsărit de Timoc colinele se înalță pe nesimțite, ca o continuare firească a marei platforme de care se leagă prin masivul Cuceai-Rătani, pe după izvoarele Timocului, de unde încep cu adevărat munții Balcani. Din această platformă muntoasă ce înaintează în formă de pană cu vârful spre Sud și în care văile și pâraele (ogașe) își caută direcția după largi rătăcirii, trei ape mici ies către șesul Moravei de jos: Pecul, Mlava, Resava, și două spre Răsărit, în șesul Dunării: Timocul și Lomul. La ieșirea lor din munți, apele trec prin chei, numite «clisuri» sau «porți» înguste. Cele două șesuri vecine formează astfel completarea firească, geografică a platformei muntoase, pentru schimbul de produse necesar locuitorilor săi, cari au aparținut din cele mai vechi timpuri aceleiași rase.

În ce privește legătura acestei regiuni muntoase de masivul bănățean-oltean al Carpaților, cu care formează o singură unitate, geograful Vâlsan arată că Dunărea care-l străbate este «un acci-

dent superficial, o simplă vale de eroziune, îngustă, care nu turbură unitatea întregului și nu deschide un drum de circulație»¹. «Formele de teren, zice el, se continuă de pe un mal pe altul, ca și când n'ar exista un fluviu atât de mare. Carpații nu se opresc la Dunăre ci la Timoc... Cât timp trece prin Cazane, e un adevărat șanț, destul de îngust ca locuitorii de pe un mal să se înțeleagă la vorbă cu cei de pe malul protivnic. Comunicația pe uscat în lungul apei, aci *nu* a fost posibilă; comunicația între am-

„Poarta” (Vratna) — sat și mănăstire — Peisaj caracteristic din Craina,

bele maluri însă a fost întotdeauna ușoară, fiind înlesnită prin văi de râuri care vin perpendicular spre Dunăre... Pe această distanță Dunărea n'are *luncă*... e un râu măreț care curge printre două maluri identice... Și odată între aceste sate (de pe malurile opuse) se făceau deseori înrudiri. Așadar, conchide Vâlsan, Dunărea n'a fost un obstacol prea mare la trecerea de pe un mal pe altul»².

¹ G. Vâlsan, *Românii din Serbia* (Bulet. Soc. de Geografie, 1937, p. 12.

² Idem, *Românii din Bulgaria și Serbia* (România și pop. balcanice, 1915,

Intregul ținut muntos este format din culmi teșite deasupra pe care geograful frances Martonne le numește *peneplene*. «Caracterul de peneplenă, zice Vâlsan, e completat prin aspectul înălțimilor care, în afară de unele culmi isolate, se înfățișează ca niște câmpii înalte și ondulate. În ridicarea sa recentă, masivul a fost deplasat oblic cu laturea mai plecată spre câmpia română, iar cu cea mai ridicată spre valea Moravei...» Vâlsan vede întreaga regiune ca «o cetate greu accesibilă atât dinspre Est, cât și dinspre Vest»... și faptul că, spre Est, «Dunărea curge pe marginea masivului, uneori lipită de el, face ca cetatea să capete în chip natural o lature abruptă și un șanț de ape adânci, ceea ce a avut importanță în vremurile medievale. Către Vest, în Banat, legăturile între masiv și câmpie sânt mai înlesnite (e vorba de poalele munților Semenici din Banat), dar în Serbia, râpa de peste șase sute de metri, care domină valea Moravei, e atât de greu accesibilă, încât numai în timpuri cu totul recente s'a putut construi o singură șosea, însoțită de o cale ferată îngustă care leagă ținutul Românilor din Serbia de restul regatului sârbesc».

Ilustrul geograf aduce apoi și mărturia francesului Gravier asupra înfățișării de «paravan muntos» a marginii masivului despre Serbia, formând o frontieră ideală din epoca romană până în sec. XIX. Concluzia lui Vâlsan este că ținutul acesta, «strâns legat de Banat» ca relief, «a fost întors cu spatele către Serbia și cu fața către Oltenia și această situație s'a oglindit și în populație»³.

2. Limitele teritoriului etnic.

Weigand care s'a specializat de la începutul acestui secol în studii privitoare la limba română și dialectele ei, dând studii de mare valoare, fixase blocului timocean un spațiu restrâns între o linie ce ar pleca de la satul Dobra pe Dunăre la Iagudița, în centrul platoului și de aci la Zaicear și Dunăre. Limitele vor fi mult lărgite de St. Romanski care, în acord cu cercetătorii români, întinde limita din Apus pe Morava iar cea de Sud la o linie ce ar trece din satul Batineț, cale de un ceas la S-Est de Kiupria, «cel mai de Sud sat românesc în această regiune», apoi pe la Sud de muntele Rătanu și mai încolo până după Zaicear» pe la satul Pâr-

³ Idem, *Românii din Serbia*, p. 12-37, 2 18.

lita, la poalele muntelui Vârșca-Ciuca, pe unde se găsesc «sate cu caracter românesc bine păstrat». Romanski închee astfel privirea introductivă asupra limitelor etnice: «Prin urmare informațiile lui Weigand, cum că elementul românesc din afara limitelor arătate de el, aproape s'ar fi pierdut în ultimii cincizeci de ani și anume că «mulțimea de Români, așezați mai nainte spre Kiupria și Zai-
cear», despre existența cărora Weigand știe din cărțile lui Kanitz (Serbien, Leipzig, 1868), că a fost «definitiv slavizată» și că Români cari s'ar mai întâlni azi prin aceste locuri sânt mai mult răș-
lețiți, noi venetici, nu corespund adevărului. Chiar statisticele ofi-
ciale sârbești, spunea Romanski la 1926 — care, deși la menționa-
rea populației române sânt aproape de tot inexacte și adesea se
contrazic, vorbesc despre existența satelor românești și despre un
anumit procent de element românesc în regiunea Kiupria și natural
și în jud. Zaițear. Toate satele românești pure și mixte, laolaltă
cu orașele de populație română din Serbia Nord-Estică, nu sânt
numai 83 cât le numără Weigand (p. 268) ci mult mai multe și
anume 193, din care 151 așezări curat românești și 42 mixte, pre-
cum se va vedea mai departe»⁴. Vom vedea însă că nici profesorul
din Sofia Romanski n'a îmbrățișat tot ținutul românesc dintre Mo-
rava-Lom, neamintind, din motive ușor de înțeles, pe cei dintre
Timoc-Lom cari fac parte din Bulgaria.

Că odinioară spațiul ocupat de această masă timoceană era
cu mult mai larg, decât astăzi, întinzând chiar, prin regiunea Niș-
Piroț-Sofia și Niș-Vrania-Kiustendil, o punte etnică spre Păstorii
Hemului și spre Aromâni, au recunoscut-o și cei mai de seamă cer-
cetători streini, între cari sânt și din cei cari ar fi avut interesul să
ascundă ființa neamului nostru pe acele locuri: C. Jirecek, Hopf și
J. Čvijić. C. Jirecek afirmă că: «elementul român a fost odinioară
în Bulgaria cu mult mai puternic și o mulțime de Români încă de
mult timp s'au bulgarizat», iar Hopf arată că «Valahii, cari lo-
cuiau între Hem și Dunăre, a căror țară se numește mai ales *Ula-
hia albă* (prin sec. XIII) s'au contopit încet încet cu Bulgarii sla-
vizati»⁵. Cu privire la spațiul ocupat odinioară în Serbia de masa
timoceană, geograful sârb Čvijić, conchide că, în afară de cei cari

⁴ St. Romanski, *op. cit.*, p. 35-6 (Timocul, II, 3-5, p. 9).

⁵ C. Jirecek, *Das Fürstentum Bulgarien*, 1891, p. 123-4. Hopf, *Geschichte Griechenlands* I, p. 165.

se mențin până astăzi, «o numeroasă populație românească a fost desnaționalizată în diverse regiuni». În special el recunoaște că «populația românească desnaționalizată a mai păstrat unele caractere doveditoare ale vechii ei origini» ⁶.

Impingând cercetările mai departe de cât Romanski, în spre Sud, Vâlsan stabilește astfel dovezile întinderii poporului român între Timocul mare și Nișava: «Spre izvoarele Timocului hărțile arată unele numiri ce dovedesc în trecut o populație românească: Vlașcopolie, Vlașcoselo, Petrușa, Vlahovo, Tatmișița, Periș, Vlașca (de adaos: Vlasotinți). Un indiciu, zice el, de desnaționalizare recentă e faptul că țigani în muntele Rătanu și Pirot, în zece sate nu vorbesc decât românește. În Serbia de Sud-Est mai ales, în jurul *Pirotului* și *Nișului*, în vremuri de demult, populația românească trebuie să fi fost destul de numeroasă, formând o continuare a populației vechi românești din jurul Sofiei» ⁷.

Limitele teritoriului etnic, atât de bine caracterizat și din punct de vedere geografic ca o *dependență a României*, se pot însemna deci: la Apus, pe lângă râul Morava, începând de la gură și mergând pe cursul ei în sus, cu câteva ocoluri spre Est, până în dreptul *Kiupriei*; spre Miază-zi regiunea se îngustează între Morava cu afluentul său Nișava, de o parte și Timocul mare de alta, atât din punct de vedere geografic cât și etnic, formând ca un vârf de triunghi, împlântat între Serbia și Bulgaria. Dacă satele românești, după cercetările lui Romanski, se opresc astăzi pe linia Batinaț la Sud de muntele Rătanu și de Vârșca Ciuca, odinioară ele înaintau spre vârful triunghiului, chiar dincolo de Nișava, până la Vlasotinți, lângă Lescovaț, unde se făcea legătura cu grupul din regiunea Vrania, dispărut poate cu totul și cu cel din Stari Vlah, din care mai se mențin câteva sate; în același timp el se prelungea pe linia Nișavei în sus până dincolo de Pirot pe unde se făcea legătura cu grupul vechi daco-român din jurul Sofiei, peste care au venit elemente mai noi aromâne ⁸.

⁶ Cvijič, *Grundlinien der Geographie von Macedonien*, p. 123, *Naselija*, I, p. 121. (Cf. Vâlsan, *România...* p. 18).

⁷ G. Vâlsan, *Românii din Bulgaria și Serbia*, I, c. p. 18.

⁸ C. Noe «*Din Trecutul Timocului*» în «*Timocul*» IV, 1-3, p. 7-8 (1937). El a recunoscut cel dintâi, după Vâlsan, caracterul unitar geografic al regiunii, numindu-l «*Ținutul Timocului*» și fixându-i limitele pe Morava, Isker și până la Niș.

Spre Răsărit, regiunea locuită de Români trece dincolo de Timoc, până la Dunăre, înglobând o bună parte din jud. Vidin bulgar. Hotarul politic așezat la Timoc între cele două state vecine n'a împiedecat însă pe Români de a se simți același popor și a întreține cele mai strânse legături între ei. Dovada ni-o dau petrecerile comune ce se fac de Sf. Gheorghe între cei de pe ambele maluri ale Timocului ⁹.

Cunoscători ai regiunii, demni de toată încrederea, afirmă că chiar «majoritatea satelor dintre Vidin și Lom au populație românească ori sânt curat românești, iar Bulgarii și chiar Turcii din acele părți vorbesc și românește». Legătura dintre blocul timocian și fâșia ocupată de Românii Dunăreni ce se întinde de la Lom până la Siștov, n'a fost întreruptă de «Tatarlâcul» de care vorbește un călător român pe la 1864.

3. Provincia Morava-Lom și legăturile ei.

Această masă etnică se prelungea, cum o arată unele numiri de sate și de locuri, dealungul Dunării, dincolo de Morava, până la Belgrad, unde făcea legătura cu un grup mai vechiu din Sirmia (*Ulahii Sirmieni*) și din Bacica, și cu alt grup de peste Colubara, așezat pe culmile *Cer* și *Ulasic* (în jud. Valievo). În josul Dunării, de la Lom în jos, malul drept al fluviului este acoperit de o lungă fâșie de sate românești care se întind fără întrerupere până la Siștov, iar cu întreruperi până la Turtucaia-Silistra. Din această fâșie răsăriteană se mai desprinde o ramură, cuprinsă între văile de sus ale Ogustului, Schitului și Vidului, încă mai largă, paralelă cu cea dintâi, dar având legături cu cei de la Dunăre, pe aceste trei văi ¹⁰.

În *concluzie* putem spune că avem în fața noastră o mare provincie românească ce se întindea odinioară ca un bloc compact dela Belgrad pân'la Lescovaț și Pirost spre Sud, iar spre Răsărit, îngustându-se la cotul Dunării dela Arcear, se prelungea cu o

⁹ A. Andrei, «*Timocul*» VIII, p. 46-5, unde relatează și un cântec de copii: «Furtate, furtate, Dă-mi cojocu să trec Timocu, Să-ți fiu frate, Să-mi fii frate... Până dincolo de moarte».

¹⁰ C. Noe et M. Popescu Spineni, *Les Roumains en Bulgarie*, 1939, dă lista acestor sate după Weigand și două hărți (pp. 62-71)

fășie bifurcată, pe malul drept al fluviului până la Vrața, la Plevna și Siștov. Această veche provincie s'a mai sfărâmat pe unele laturi în ultimele secole, îngustându-se pe alocuri și lăsând urme de vechea ei întindere în numiri de sate, locuri și ape, dar și câteva pâlcuri mărunte de Români risipiți și pe cale de dispariție.

Afară de câteva pete streine *blocul român* se menține compact între Morava-Lom, dar tăiat în două părți inegale de râul Timoc, dealungul căruia trece hotarul sârbo-bulgar. El ocupă cea mai mare parte din Moesia Superioară sau *toată Dacia Aureliană*, în cuprinsul căreia poporul român s'a menținut, potrivit dovezilor ce avem, neîntrerupt, în deplină continuitate din sec. VII până astăzi.

Acest bloc de Români transdunăreni n'a purtat în trecut un nume regional care să cuprindă gruparea etnică sau teritoriul locuit de ei. Cei cari aparțin Bulgariei sânt cuprinși, cei mai mulți în județul Vidin, iar cei din Serbia ocupă mai multe județe (*ocruga*), a căror numire și întindere a variat în timp, cel mai de seamă dintre ele fiind *Craina*, al cărei nume s'a dat uneori prin abuz întregii regiuni. Astăzi îi cuprindem și pe unii și pe alții sub numele de *Timoceni*, după râul Timoc, vechiul Timacus al Daco-Moesilor, cel mai însemnat din apele ce străbat regiunea românească, dar cuprinzând și pe «Dunărenii» și grupul Vrața-Plevna din Bulgaria, așa cum face revista care apără interesele lor, «Timocul». Se pare că acesta este cel mai potrivit nume dacă nu se va adopta cel de *Mărginiși* sau Mărgineni pe care îl poartă o parte dintre dâșii. *Margensis* era de altfel numele Moesiei Superioare, după râul *Margus* (Morava), primit după ce se desfăcuse din ea teritoriul *Daciei Ripensis*.

Medalia Hemului (Balcan) bătută de colonia Nicopolis ad Istrum sub cărmuirea lui *L. Ovinus Tertullus*. Muntele Hemus personificat printr'un vânător cu lance — inscripția greacă: *Aimoc* (Haemus).

CAP. III.

CELE DINTĂI MĂRTURII ISTORICE, CARTOGRAFICE ȘI STATISTICE ASUPRA ROMÂNILOR TIMOCENI PÂNĂ LA 1906.

1. Un colț românesc uitat.

Deși situați în imediata vecinătate a Țării Românești și a Banatului, Timocenii au fost cu totul uitați până la jum. sec. XIX

Cruce din satul Corbu (Corbovo) din
Craina, în dreptul insulei Corbu,
din Dunăre.

și au lipsit din cercul de preocupare științifică și de luptă pentru apărarea naționalității până la începutul sec. XX: provincia Morava-Lom se poate zice că e cea din urmă — împreună cu Transnistria — venită în lupta pentru deșteptare și unire la Patria mamă. Uitarea sau nepăsarea arătată față de dânsa, a fost cea din urmă din seria de nefericiri ce caracterizează soarta acestei frânturi a neamului, care totuși era nespus de prețioasă la întregirea dreptelor lui hotare; acestea se adăogă lanțului de suferințe suportate de năpăstuita provincie în curs de peste cinci secole: stăpânirea păgână

a Turcilor, restrângerea masei românești de odinioară prin desnaționalizarea laturei înaintate între Sârbi și Bulgari sau sfărâmarea unor margini și prețioase legături cu alte grupe, rămase în afară,

și, în fine, căderea în servitutea sârbo-bulgară cu mult mai bănuitoare și mai intolerantă de cât a Turcilor.

Încă un nenoroc care i-a urmărit pe *Timocenii* a fost și acela că isvoarele istorice care îi pomenesc, pe ei și țara lor, sunt prea rare. De fapt ei n'au purtat un nume distinct, în afară de acela de Români, sau Vlahi pentru streini, ceea ce este un argument în plus pentru apartenența lor la trunchiul daco-român, și nici n'au avut de a face cu ramura sudică macedo-română, cu care se atingeau în timpul expansiunii lor, în părțile Pirotului și Nișului, unde înaintau elemente macedonene dinspre Scopia și Sofia. În cercetările întreprinse de Vâlsan, el a putut să afle că numai satele din jurul Zaicearului ar avea populație de *Români Goga* (Aromâni din Balcanul apusean) și dă o listă de 12 sate cu nume serbisate¹.

Imprejurări istorice mai puternice de cât noi — voința Rusiei și a Austriei — au făcut ca *Timocenii* să treacă dintr'un jug într'altul, dar nu este mai puțin adevărat că în sec. XIX al re-deșteptării pentru toate națiunile, noi am lăsat să ne fie furați, *Timocenii* fără să ne interesăm îndeajuns de soarta lor, mai ales după ce căzură sub cele două stăpâniri inferioare nouă sub toate raporturile; acestea nu puteau invoca nici un drept valabil pentru aservirea unei mase românești atât de importante. Regimul politic al vecinilor noștri s'a străduit apoi în tot chipul să desființeze graiul și conștiința românească de pe largul teritoriu dintre Morava și Lom. Dacă ei n'au izbutit, aceasta este numai datorită vitalității *Timocenilor*, un merit excepțional în fața neamului întreg și a lumii civilizate: acela de a fi resistat fără niciun ajutor din afară, nici din România, nici de la Geneva, Protecție a tuturor «Minorităților», exceptând pe cele românești. Prin jertfa și suferința lor, *Timocenii* au oferit Istoriei una din cele mai interesante experiențe și o înălțătoare lecție generațiilor viitoare: *Vitalitatea* poporului român s'a afirmat aici cu tărie, salvând existența masei românești dintre Morava-Lom; asupritorii n'au izbutit de cât să afunde pe frații noștri în întunerecul inculturii și să le răpiască orice cale spre manifestările intelectuale.

¹ G. Vâlsan, *Buletinul*, op. cit., p. 18. Rgotina, Sumacovaț, Vrajagârnaț, Gamzigrad Sveddan Osnice, Planinița, Slivar, Lenovaț, Vărbovaț, Bacevița, Lasovo.

2. Cei dintâi vestitori și cele dintâi chemări de apărare.

Și totuși n'au lipsit, chiar în sec. XIX, voci din cele mai autorizate care să atragă atenția asupra lor și a prigoanei ce îndurau de la regimul «creștin»; dar opinia publică de la noi n'a văzut raza sfioasă de lumină ce căuta pe Timoceni și a rămas surdă la chemări în curs de o jumătate de secol.

Doi mari învățați, contele Marsigli și Principele Dim. Cantemir îi semnalează încă de la începutul secolului XVIII în operele lor. Cartograful Dunării, contele *Marsigli*, în al său «Danubius panonico-mysicus» ne aduce prima mărturie scrisă a călătoriei sale din 1696, că «Românii locuiesc ambele maluri ale Dunării, începând de unde ea intră între colinele muntelui Haemus și Carpat», îi aude vorbind «ruminest» și ne dă numele câtorva sate din Craina: Portetza, Banul, Palancutza, Deez². Al doilea e *Dimitrie Cantemir* care numește în Cronicul său pe «Românii de peste Dunăre» alături de Moldoveni, Munteni, Ardeleni și Cuțovlahi și al treilea, distinsul, dar prea puțin cunoscutul geograf *Philippide*, singurul prieten și admirator al Românilor dintre câți greci s'au adăpostit la noi; și el amintea, la începutul sec. XIX în «Geografia României» a sa (din 1815), alături de Aromâni, pe «Românii ce sânt împrăștiați dincolo de Dunăre, în *Bulgaria*, *Serbia*, în Macedonia, ...ca insule între Bulgari, Sârbi și Greci, cu care s'au amestecat și se numesc pe sine până azi Români în limba lor românească»³.

În epoca Unirii însă N. Bălcescu atrage atenția cel dintâiu, în scrisorile sale că, de la Dunăre până în Balcani, n'a întâlnit de cât sate românești⁴, afirmație vagă, dar care s'ar potrivi numai pentru regiunea timoceană. Cel dintâiu român care ne dă însă o relațiune precisă și plină de simțire către dâșii, este *G. Căliman*, fost prefect de Craiova, bărbat politic sub Cuza Vodă care, într-o călătorie până la Belgrad, a avut ocazia să-i vadă de aproape, în 1864 și le consacră două pagini pline de admirație.

«Lucru demn de însemnat, afirmă el, că majoritatea din satele de lângă Dunăre și înăuntrul Continentului (Peninsulei), sânt

² Apud. G. Vâslan, *Amuzul Seminar. Geografie*, 1911, p. 195, n. 4.

³ N. Bănescu, *Viața și opera lui D. Philippide* (An. I. I. N. Cluj, II, p. 160).

⁴ N. Bălcescu, *Scrisori către Ioan Ghica*, ed. P. Haneș (Bibl. p. toți, 688, p. 97. Vezi pag. 82, nota 34.

de Români... *De la Belgrad până la Negotin în Serbia și apoi în Turcia (= Vidin), toate satele sânt de puri Români până la Uidin, de unde încep oardele tătare*». Constatând identitatea lor în graiu și în datini cu cei din «țară», cum zic României frații din Serbia — ca și cei din Ardeal și din alte provincii înstreinate, — Căliman înțelegea grava răspundere ce apasă asupra ei.

«Ei zic cuvântul de *Țară*, Patriei noastre, ca și cum ar videa că Patria lor n'are toate condițiunile pentru ca să fie Țară. Auzirile acestui cuvânt de *Țară*, pronunțat de un român de acolo îi arată cum cred ei a avea în noi esitiul (pieirea) tiranului; iar noi? Noi dormim» ^{4 bis}.

Cele două voci n'au fost auzite. Iar dacă cineva ar fi răsfoit paginile «Buletinului Soc. geografice maghiare din Martie 1875, ar fi desprins încă de atunci una din cele mai prețioase mărturii venite din partea unui strein, și nu dintre cei cari ne iubiau — geograful ungur Iosif Szabo, asupra valorii etnice a populației române dintre Morava și Timoc, de care a fost atât de impresionat în cursul cercetărilor sale geologice făcute prin 1872—3, în acel ținut, încât el a socotit demne de publicat o serie de note asupra lor, care umplu mai multe pagini din revistă ⁵. Szabo arată că Valahii locuiesc părțile orientale ale Serbiei în mase mult mai compacte de cât Sârbii... Pojarevaț, Negotin, Zaiciar, Cladova, sânt orașele principale locuite în mare majoritate de Români. În deosebi în trei districte Sârbii, se află în număr disparent: Pojarevaț, Craina, Kipria. În trecerea mea p'aici am întâlnit numai Valahime, sate întregi în care numai preotul și cârciumarul erau sârbi. Acestea sunt județele care se învecinează cu Țara Românească. Kanitz fixează aceste localități pe hartă, dar incomplet. *Valahii au locuit aceste ținuturi încă înaintea de așezarea Sârbilor*... Numărul lor actualmente este de vreo 175.000». Vom reveni mai departe asupra prețioaselor însemnări ale lui Szabo.

^{4 bis} G. T. Callimanu, *Ecilibru în Orientu seu Serbia și Romania, Voiagiul*, 1864 — Buc., 1865, p. 56.

⁵ Szabo Iosief, *Note de drum din Serbia*... traduse de Sever Bocu în «Anuarul Inst. Istorie Naț. Cluj, II, p. 384-5. Este cea dintâi descriere mai largă și dreaptă asupra Timocenilor.

3. Punerea chestiunii Românilor de peste Dunăre de către Eminescu și Gambetta.

În același deceniu ca și în cel precedent o activitate mai intensă a științei europene în domeniul geografiei și cartografiei de care ne vom ocupa mai departe dăduse informații și date sigure pentru a delimita blocul românesc timocean și a fixa importanța lui, dar ele treceau neobservate de ai noștri. Eminescu avea însă unele știri precise asupra chestiunii, fără să știm de unde; în preajma războiului pentru neatârănare și pentru liberarea creștinilor din Balcani, vocea profetică a lui M. Eminescu fixa, în ziarul «Timpul» din 1 Dec. 1876 directivele sănătoase ale politicii naționale din afară, sub titlul: «*Un cuvânt la vreme*». «Mi se pare că pentru țara noastră a sosit vremea de a se ocupa în mod radical de soarta Românilor din dreapta Dunării». Prevăzând ce s'ar întâmpla cu ai noștri, după ce vor fi înglobați de Statele creștine; cum era de așteptat, ca urmare a războiului prin care Rusia pregătea desființarea Turciei — marele poet spune: «*Libertatea bisericească și scolastică pentru Românii din dreapta Dunării trebuie însă asigurată, ca să fie odată pentru totdeauna scăpați, în prezent de sub presiunea Grecilor, în viitor a altor frați creștini*» — și propune pentru ei: «reînființarea vechii Mitropolii a *Proilabului* de care să depindă, cu școli și biserici, toți Românii din dreapta Dunării». Era o idee din cele mai fecunde pentru ocrotirea Românismului în Sudul Dunării, basată pe un drept istoric secular de care se bucurau Românii din provinciile Sultanului, o instituție din trecut, pe care Eminescu o prinde din paginile Istoriei cu geniala sa intuiție, care l-a servit de atâtea ori a lămurii chestiunea națională.

Poetul pune chestiunea pentru *toți Românii*: Vidineni, Dunăreni, Dobrogeni de pe malul drept al Dunării, laolaltă cu Aromânii din interiorul Turciei. El cunoștea însă prea bine și pe cei din Serbia cu întreaga lor tragedie, căci în acelaș an, Sârbii deslănțuind războiul cu Turcii, marele nostru poet află din ziarul «Pester Lloyd» că «aproape a șasea parte a locuitorilor din Serbia și arume 127.000 (era deci o informație diferită de a lui Iosef Szabo) sunt Români și că locuiesc în partea răsăriteană a țării. Lor nu le e permis a avea școale, ba nici în biserică nu le e permisă *liturghia în românește*». Ceeace urmează despre partea luată de

* M. Eminescu, Opere complete, ed. A. C. Cuza, p. 589.

Români în războiul sârbo-turc și răzbunările Sârbilor asupra-le, se va arăta în partea a doua a acestui studiu.

În acelaș an, vocea unui străin, mare prieten al Românilor, *Gambetta*, ridicându-se în favoarea ideii «reunirii tuturor Românilor în Regatul României» — lămurea: «Prin Români înțeleg pe cei din Bucovina, din Ungaria și chiar *din Serbia* ca și din Macedonia⁷

Chestiunea Timocenilor se punea astfel hotărât, de marele poet român pe temeiul unei instituții de *autonomie românească, peste Dunăre*, — pe planul *anexării*, însă, de către *Gambetta*.

Cele două voci mari au răsunat însă în pustiu. Vor trece încă treizeci de ani de tăcere, la noi, asupra chestiunii timocene, puse în treacăt, până ce, la începutul acestui secol, o serie de studii serioase vor proiecta o lumină deplină asupra blocului românesc dintre Morava și Lom, trezind și pe frații oropsiți de jugul străin la lupta pentru cucerirea drepturilor naționale.

4. Un martir al deșteptării Timocenilor: călugărul Samoil Dragsin.

Opera aceasta fusese inițiată de fapt încă dintre anii 1865—75 de un bănățean care descălecăse ca un nou «Lazăr» în pașalâcul Vidinului pe care, printr'o dârză luptă a vrut, măcar pe cei din Bulgaria turcă, să-i facă prin unirea cu Roma să câștige dreptul la biserică și cultură națională. Luptătorul pentru trezirea conștiinței naționale între Timoceni, descoperit de d-l Emanoil Bucuță, în cartea închinată de d-sa acestui colț românesc înstrăinat, era călugărul *Samuil Dragsin*, care a lăsat o interesantă și bogată corespondență, cu Blajul și Lugojul, despre nefericita lui strădanie. Încă din 1869 el isbuti să ridice o capelă de lemn în marginea Vidinului pentru miile de ortodocși trecuți prin predica lui de înflăcărat misionar naționalist la «Unire», vorbind «Vlahilor vidineni de *nobila lor origine latină*, de frații lor din principatul vecin... și de sprijinul lui Napoleon». Ceeace Dragsin începuse între Românii vidineni era, cum se vede, zice Bucuță, «cu destulă tocmială și rădăcini. El găsisse aici câteva zeci de mii de oameni, fără alt sprijin pentru sufletul lor de cât limba și credința, fără căpetenii... Nu mult a lipsit ca să izbutească. El nu se știa însă

⁷ Apud F. Florescu în «Timocul» VIII (1941) p. 7.

cât este de singur și câte puteri, în această bătaioasă singurătate stârnise spre distrugere, ale duhului și pământului... sau bănuielele Rusiei și neîncrederea Austro-Ungariei. Ele l-au săpat, nebăgat de seamă și l-au prăbușit, când se credea mai tare...»

De fapt, ura preoților bulgari și a vlădicăi de Vidin au stârnit pe consulul austriac și pe episcopul catolic din București în contra lui Dragsin. Intriga luă proporții eroice ca în jurul lui Horia; ni-o spune *Kanitz*, care tocmai se afla atunci la Vidin, ca să ne fie mărturie sigură a marei întreprinderi: el însuși socoate pe inimosul călugăr ca instrumentul «acelei propagande care năzuiește la *unirea tuturor Românilor într'un mare Imperiu daco-român*. Zișul popă Draxin se silea, de la 1869, nu din proprie pornire, ci sub egida oficială a de curând răposatului episcop unit de Oradea Mare, Pop Szilagyi, să atragă pe Valahii așezați între Dunăre și Timoc în șivoiul *mișcării naționale mari românești*». Lovit cu sete din două părți, neajutat din țară de nimeni, marele «ostaș» al ideii naționale se prăbuși⁸.

5. Cartografii Peninsulei balcanice.

Pe când la noi chemarea lui Eminescu și evocarea unui Căliman rămăneau fără ecou, vocea lui Gambetta neauzită, iar fapta lui Dragsin, *martirul baricadei spirituale* pentru credință și națiune, cu totul necunoscută, o informație din ce în ce mai bogată asupra masei românești timocene biruia în statisticele vecinilor, în descrierile geografice datorite lor sau unor mari savanți germani, în «Istoria Bulgariei» a lui Jirecek și în lucrările cartografice ale călătorilor și geografilor europeni.

Curând după încheerea păcii din Paris (1856), care nu deslegase de loc Chestia Orientului, Peninsula Balcanică devine ținta cercetărilor pentru o serie de călători și oameni de știință germani, englezi și ruși. Seria o începe consulul francez G. Lejean, care străbătu de două ori Turcia europeană între 1857-8 și 1867-9, însărcinat de guvernul francez de a pregăti o hartă a popoarelor ei, pe care o dete ca anexă la cartea sa tipărită la Gotha în limba franceză și germană⁹, unde regiunea românească dintre Morava

⁸ Em. Bucuță, *Românii dintre Vidin și Timoc*, 1923, pp. 34-48. «Actele», p. 87-102.

⁹ G. Lejean, *Ethnografie de la Turquie d'Europe*, Gotha J. Perthes, 1861.

și Timoc se dă cu pete de sârbi exagerat de mari; dacă la Vidin lipsesc Românii, în schimb li se dă o largă întindere în regiunea Vraței. Masa albaneză înaintează până la Lescovaț și Novi-Bazar. Imposantă este aici și grupa Românilor-Dobrogeni.

La un an după apariția cărții, două misionare engleze: *Mackensie* și *Irby* întreprind aceeași călătorie, reproducând harta lui Lejean, cu mici schimbări, în 1867, și reducând simțitor masa turco-tătară. Regiunea românească se întinde la ele însă *până* la Belgrad¹⁰. Tot în acel an apare harta lui *F. Mirkovici*, din inițiativa Slavofililor ruși, pentru Expoziția din 1867, sub titlul: «Carte ethnographique des nations slaves». Deși spațiul acordat în această hartă națiunii bulgare este sporit peste măsură, în multe părți, iar teritoriul turco-tătar din Deliorman se presintă cu pătrunderi etnice bulgare — ceeace pentru 1867 era un fals notoriu — totuși, în această hartă, blocul român timocean se arată cu mult mai compact, fiind întins cu un braț spre Belgrad, dar știrbit în valea Timocului. Se menține și marele grup român de la Vrața ca în harta lui Lejean. De notat că harta slavofilă mai presintă un enorm *bloc albanez*, care ține continuu de la golful Corint până la Novi-Bazar, Niș, Lescovaț, precum și mari insule de Români în Banatul apusean, și în *Bacica*; de asemeni grupul de Tătari de la Sud de Vidin, pe care-l știe Căliman, dar care este ignorat de către Mackensie-Irby și Lejean.

În ajunul războiului din 1877 apar încă două hărți germane: a lui *Kiepert*¹¹, în care blocul timocean se înfățișează mai compact, extins până la Vidin, deși mult mai redus la Sud și Apus, decât la ceilalți. Și tot atunci apare harta lui *Karl Sax*¹², care presintă blocul nostru sfărțecă de mari infiltrații sârbești, despărțind grupul din Serbia de cel din Vidin, care se arată și el desbinat în două părți și câteva insule prin regiunea Vraței. Același bloc albanez se arată la ambii autori, înaintând masiv până la Novi-Bazar și chiar mai la Nord de Niș, până la Alexinaț. K. Sax care era

¹⁰ G. M. Mackensie and Irby, *The Turks, the Greeks and the Slavons, Travels in the Slavonic, provinces of Turkey in Europe*, 1867 (Tradusă în câteva limbi și în sârbă, ed. II engl. 1877, cu prefața lui Gladstone.

¹¹ H. Kiepert, *Ethnographische Übersicht des Orients*.

¹² Karl Sax, *Ethnographische Karte der Europäischen Türkei*, 1876. Anfang des Jahres 1877.

consul austriac la Adrianopole presintă și blocul aromânesc din Pind, cu unele grupuri mărginașe.

Iată prin urmare că chiar în ajurul războiului nostru de neatârnamare știința europeană oferise astfel cele mai *solide testimonii ale întinderii neamului românesc în regiunea Morava-Lom*, dar fără ca cineva din ai noștri să ia act de ele.

6. Geografii, istoricii și filologii streini.

Dar Apusul ni trimesese, încă din acești ani, dinaintea războiului pentru liberarea Balcanilor și doi erudiți de seamă: geograful arheolog *F. Kanitz* și renumitul istoric *G. Jirecek*, care au dat cele dintâi și mai temeinice studii pentru cunoașterea Slavilor de Sud. În calea lor ei au dat de ai noștri, așezați în bloc compact sau risipiți și, oricât de puțin simpatici le eram — căci ei veniau ca slavofili — realitatea n'au putut s'o nege, iar adevărul în ce privește așezările etnice românești, tot li s'a impus într'o măsură. Kanitz a început cu cercetări arheologice întreprinse în 1864 în ambele țări ¹³, pe marele drum Belgrad-Constantinopole și pe linia Dunării, căutând ruine romane și bizantine, pentru care se opri un timp mai îndelungat la Vidin, unde el admiră și descrie arta ornamentală și argintăria Aromânilor. Vrajit de peisagii și de oameni, el întreprinde apoi și descrierea geografică a celor două țări slave, astfel că odată cu volumul de arheologie, Kanitz publică și un studiu impunător istorico-etnografic al Serbiei ¹⁴. Această carte prevăzută cu frumoase gravuri, pe care a refăcut-o mai târziu ¹⁵ cuprinde vreo două capitole speciale pentru Români.

Trecând în Bulgaria, între anii 1860-75, Kanitz sistematizează într'o carte nouă fructul vastelor sale cercetări de aici, cu titlul «Bulgaria dunăreană și Balcanii», în trei volume ¹⁶ care se bucură în curând de ediția a doua (1882), și de o prelucrare mai scurtă în l. franceză ¹⁷. România nu s'a bucurat, în afară de opera prea literară a lui Vaillant și de monografia lui De Martonne (măr-

¹³ F. Kanitz, *Reise in Süd-Serbien und Nord-Bulgarien*, Wien, 1868.

¹⁴ Idem, *Serbien, historisch-ethnographische Reisestudien aus dem Jahren 1859-68*, Wien, 1868, 744.

¹⁵ Idem, *Serbien, Land und Bevölkerung*, 1904.

¹⁶ Idem, *Donau-Bulgarien und der Balkan*, I-III, 1875.

¹⁷ Idem, *La Bulgarie Danubienne et le Balkan*, Paris 1862.

ginită numai la Valahia), de binefaceriile unei cercetări atât de serioase și complete a erudiției apusene. La opera geografico-arheologică a lui Kanitz se adaugă în același timp opera istorică a lui C. Jirecek, privind mai întâi trecutul Bulgariei¹⁸, la care va adăoga în curând o geografie savantă a țării¹⁹. Istoria Serbiei a întreprins-o Jirecek ceva mai târziu, după ce dete o serie de solide cercetări asupra Instituțiilor medievale din Dalmația și din țările sârbești²⁰; ea a rămas neterminată²¹.

Toate aceste studii cuprind un imens și neprețuit material privind întinderea actuală și aceia de odinioară a neamului românesc în dreapta Dunării, dela Adriatica până la Marea Neagră precum și amintirea lui în toponimie, în datinele Slavilor de Sud, în instituțiile și documentele lor. Niciodată nu s'a întreprins la noi o culegere sistematică a prețioaselor date aduse, încă înainte de 1877, de către cei doi fruntași ai științei germane. Chestiunea timoceană se putea pune încă de atunci, bazându-ne pe ele. Cam din acelaș timp datează și interesul unui frances pentru Românii din Serbia, *Emil Picot*, editorul unei colecții de poesii populare culese de doi români și o învățătoare sârboaică și transmise lui de către filologul St. Novacovici²². Cele cinci pagini de introducere arată cunoștințele temeinice ale eruditului romanist Picot asupra situației nefericite a Timocenilor noștri.

După o serie de prețioase considerații statistice, Picot distinge cele trei ramuri de populație ce s'au împletit spre a forma pe Timoceni: *Țaranii*, veniți din Țara Românească, *Ingurianiții*, veniți din Banatul Timișan, apoi cei din centru, de la Porecica, «cari nu cunosc, se pare, piciuna din cele două numiri; după spusele culegătorului nostru — zice el — la dâșii nu există nici-o tradiție care să-i lege de Valahia sau de Ungaria și ne putem întreba dacă ei nu erau așezați în țară înainte de sosirea colonilor veniți de pe țărmul stâng al Dunării». Din vechimea cântecelor istorice culese la dâșii, *Picot* deduce încă un argument pentru vechimea ele-

18 C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, 1876 (Heeren-U., trad. bulg., 1883)

19 Idem, *Das Fürstentum Bulgarien*, 1891.

20 Idem, *Staat und Gesellschaft in mittelalterlichen, Serbien*, I-II (Denkschr. Kais. Ak. Wissens. Wien) 1912.

21 Idem, *Geschichte der Serben*, I, 1912, III, 1915.

22 Emil Picot, *Chants populaires des Roumains de Serbie*, 1889.

mentului românesc în Serbia, în contra celor ce au «susținut așezarea lor din timpul introducerii Regulamentului Organic la Valahia» (p. 11). «Ei n'au nicio cultură națională, nu posedă nici ziare, nici școli» (p. 8).

Era firesc ca în urma acestor studii, mai ales, atât Sârbii cât și Bulgarii ²³, dar mai mult cei dintâi, să menționeze pe Românii din blocul Timocan și din vasta diaspora nord-balcanică, în statisticile, geografiile și în cercetările lor; așa fac Sârbii: B. Jakšici ²⁴, Milicevici ²⁵, B. Karici ²⁶, I. Vuici ²⁷, L. Kovacovici, și L. Ioanovici ²⁸, J. Cvijici și St. Novakovici, ambii în col. «Naselija», mai ales Cvijici, vestitul geograf sârb, în lucrările sale de geografie asupra Serbiei, Macedoniei și Peninsulei Balcanice ²⁹.

Opera sec. XIX avea să se încheie, la fine, în ce privește cunoașterea Slavilor din Sud, cu studiile filologice ale lui *Gustav Weigand*, asupra dialectelor sârbești și bulgare, după care el trecu la studiul dialectelor și graiurilor române. În urma unei călătorii prin regiunea dintre Mlava și Timoc, Weigand își dă seama, deși nu complet, de importanța blocului românesc, cum s'a arătat la alt capitol, dar și de vitalitatea lui în fața presiunii oficiale și în fața masei sârbești din jurul său, pentru care l-a presintat în două studii din anul 1900 ³⁰.

Rezultatul: Niciun om de știință din România, istoric, geograf, etnograf ³¹, nicio instituție de știință sau de cultură, n'au

²³ Sarafov, studiu citat de C. Jirecek. (*Fürstentum Bulg. p.*) 1881.

²⁴ B. Jakšici, *Despre neamurile din Principatul Serbiei* (în sârb.) (Petersburg 1873).

²⁵ Milicevici, *Knejevina Srbija*, Beograd, 1878.

²⁶ B. Karici, *Srbija. (Descrierea pământului, poporului și țării)*, 1887, cu hartă arătând masa timocană în colțul de N.-Est, căruia îi dă mare atenție.

²⁷ J. Vuici, *Puteșestvie po Srbii*. (Se ocupă de Români la pp. 71-9).

²⁸ L. Novakovici și L. Ioanovici, *Istoriija srpskog narodna*, I (la p. 115).

²⁹ J. Cvijič, *Remarques sur l'Ethnographie de la Macédoine*, II éd Paris, 1907.

³⁰ G. Weigand, *Die Rumänen in Serbien* (Globus, 77, 1900, pp. 265-9) și *Die rumänischen Dialekte der kleinen Walachei, Serbiens u. Bulgariens*.

³¹ I. Nenițescu, *Românii din Turcia*, 1895. Fără a cunoaște literatura chestiunii el le acordă câteva rânduri (p. 14). «La Sud de Dunăre între Orșova și Grădiștea, cade regiunea sârbească, cuprinsă între râurile Timoc și Morava și Dunăre. Această regiune, alcătuită din cele patru frumoase districte ale Serbiei: Pojarevaț, Negotin, Kiupria și Zaičiar, e locuită aproape exclusiv de Români al căror număr trecu mult peste cifra de 300.000 suflete».

dat cea mai mică atenție problemei, care de acum era pusă și chiar discutată de vecinii noștri și anume de Sârbi, în scopul de a respinge o eventuală susținere a dreptului românesc asupra acestui ținut. Geograful *Karici*, cel dintâi care încearcă o pledoarie *pro domo*, încă din 1887 caută să demonstreze că populația românească nu este autohtonă, că ea în niciun caz nu descinde din Romanii Moesiei și ai provinciilor illyrice, cari ar fi dispărut treptat, după sec. VII, când au venit Sârbo-Croații; că toponimia ar fi exclusiv sârbească și Românii sunt noi veniți, cel mult din sec. XV, unii din Ungaria — Sârbii nu vor să audă că «Ungurenii» ar fi venit din Banat — și alții din Țara Românească, anume «Țărenii»³². *Karici* n'a fost combătut de nimeni: el vorbea pentru ai săi.

Intrigat de atâta literatură ce se desvolta în jurul Românilor din Serbia, un alt sârb, *Tihomir Georgevici*, face o călătorie în ținutul lor prin 1906 și își ia curajul de a descrie ținutul etnic românesc spre a pregăti noi argumente «pro domo» în notele sale de drum³³.

Presimțind o indignare a compatrioților săi față de libertatea ce-și ia de a discuta în public această dureroasă chestiune pentru Serbia, *Georgevici* scrie:

«Eu știu că mulți dintre înapoiții noștri patrioți îmi vor obiecta că fac cunoscut streinătății pe Românii din Serbia și că adevărul fiind cunoscut ar atrage atenție asupra lor, ceeace ar constitui un mare pericol... *Acest lucru, se poate firește întâmpla*, dar și fără scrisele mele lumea întreagă știe că sunt Români în Serbia... Nici statistica oficială nu tăgăduiește acest adevăr...»

În adevăr statisticile sârbești au presintat totdeauna pe Români, începând cu cea dintâi din 1846, care dădea vreo 100.000 suflete, formând a zecea partea din populația de atunci a Serbiei — de sigur fără a socoti pe cei ce vorbeau două limbi, pe cale de desnaționalizare. Cea din 1859 dădea numai în patru județe circa 125.000, tăcând asupra celor din alte județe, iar cea din 1884 aduce vreo 150.000. În 1868, *Kanitz*, orientându-se probabil după aceleași statistice, dădea numărul de 123.000, iar în 1889, *Em. Picot* socotea

³² B. *Karici*, *op. cit.* p. 92-5, traduse apud «De la Timoc» (C. Constante) *Românii din Serbia*, Buc. 1907, pp. 92-95.

³³ Tih. R. *Georgevici*, *Kroz naše Rumuna*, (Printre Românii noștri), Beograd 1906.

aceste cifre cu mult inferioare realității deoarece, calculând după sporul anual de populație al Românilor (în districtul Cerna Reka, de 1.42 procent și în d. Kiupria de 1.44 procent, afirmat de Milicevici), numărul Românilor ar depăși cu mult acest număr³⁴. În timp ce însă oficialitatea română, pătura cultă dela noi trăia cu capul în nori, departe de realitățile dinprejur, chiar după ce aici în București, la 1884, se încheie pacea, cu concursul nostru, între Sârbi și Bulgari, o masă românească atât de imposantă, care trebuie să fi numărat atunci pe puțin ca la 300.000, avea să rămână mai departe împilată de Statele creștine și vecine de peste Dunăre, lipsită de biserică și școală primară, de cea mai elementară împărțășire la învățătură în graiul matern. În schimb Sârbii, îngrijorați de sporul firesc al populației românești din cele patru județe, încep a falsifica în chip sistematic numărul Românilor în statisticile următoare, pe anii: 1890, 1895 și 1900, micșorându-l treptat, treptat.

Numai pentru *Românii din dreapta Timocului*, aflați încă în stăpânirea Turciei până la 1878, trebuie să recunoaștem că s'a făcut un mare gest în acel an. Încă, de pe timpul războaielor creștine, la care erau atrași și Vidinenii noștri, ministrul României *Mihail Kogălniceanu* înaintase un memoriu la Înalta Poartă, cerând: «regularea condiției *supușilor Români* cari trăesc în Turcia și *recunoașterea jurisdicției consulare române asupra lor*». Dar în primăvara lui 1878, după intrarea biruitoare a oștilor române în străvechea cetate a Diiului, s'a pus chestiunea chiar a anexării ținutului vidinean. Memoriile regelui Carol I arată însă cine a împiedecat înfăptuirea dreptății noastre: «Representantul austriac la București a declarat guvernului român că: *Austro-Ungaria* nu va permite anexarea Vidinului la România»^{34 bis}. Și nu s'a făcut.

³⁴ Em. Picot, *op. cit.*, p. 7, el citează pe Milicevici, *Kneazevina Srbija* 1878, p. 919, 1137. Nenitescu, îl ridică, în 1895, la 300.000 inși.

N. Bălcescu, (*op. cit.* p. 97) care în timpul prierbiegiei din 1849 străbătu regiunea timoceană — calcula vreo 40.000 familii (= cca 2-300.000 suflete). — El scria: «*În Bulgaria m'a mirat încă foarte mult neîntâlnind din Balcani și până în Dunăre nici un sat bulgăresc și numai sate românești. Unde sunt Bulgarii? În Bulgaria se află puțini (Români) prin grașe și apoi între Vidin și Kiș și dincolo de Balcan, Românii se întind în toată Bulgaria proprie și pe tot malul drept al Dunării până la Belgrad. În partea serbică, pe Dunăre, cum mi s'a spus, sunt mai mult de 40.000 familii române*».

^{34 bis} *Mem. Reg. Carol I*, vol. III, 1878, p. 65.

CAP. IV.

STUDIILE NOI DIN SEC. XX. PUNEREA PROBLEMEI TIMOCENE.

1. Prima încercare de monografie.

Ne place să vedem cum erudiția și iubirea de neam a mânat un șir întreg de cărturari de ai noștri la mari depărtări, până în Istria, după ce Ion Maiorescu a descoperit acolo o mână de Români, pe Ciribiri sau Rumeri, pe la jumătatea sec. XIX; se numără în total vreo 12 călători în Istria¹ fără să mai socotim atâția filologi români cari au discutat problema lor. Dar este de neînțeles cum 5000 de Istroromâni, un simplu obiect de curiozitate lingvistică și etnografică, s'au bucurat de atâta atenție și cercetare în timp ce 3—400.000 Români, pe cari Bănățenii și Oltenii aveau prilej să-i vadă zilnic cu ochii liberi, pe malul din față al Dunării, n'au îmbiat, în afară de trecerea întâmplătoare a lui Căliman, nici un călător sau cercetător român, în curs de o jumătate de secol, de când ei apăreau stăruitor în cărți de știință europeană și de când problema lor se punea atât de părtinitor în istoriografia sârbească. Și, încă o enigmă: Theodor Burada, neobositul călător spre cele mai depărtate și mai neaccesibile ținuturi de risipire ale Românilor, nu i-a cercetat nici el². Deslegarea enigmei o vom afla la sfârșitul acestei cercetări.

¹ «Cercetați ca simplii călători, sau cu preocupări științifice» de către Th. Burada, V. A. Ureche, N. Densușianu, A. Viciu, I. Grămadă, L. Morariu, și alți vre-o șase inși (Cf Sextil) Pușcariu în «Graiul Românesc», an. I, p. 1.

² Th. Burada. *O călătorie la Ulahii din Craina, Croația și Dalmația*. (Arhiva, 7-8, 1908) Iași. Cartea lui e pusă greșit la această bibliografie; ea se ocupă de Craina slovenă (Carniolia), vecină cu Istria.

Abia în anul marei manifestări a unității culturale românești care s'a produs cu ocazia expoziției jubiliare din 1906, apare, foarte sfios, cel dintâi semn de atenție pentru Românii din Serbia: secția etnografică, întocmită de un timocean care, însărcinat de dr. C. Istrate, adunase într'o călătorie anume făcută, «foarte multe costume și obiecte casnice». În acelaș an Academia Română edita un interesant studiu datorit lui T. Filipescu, cel care colindase câteva sate de Aromâni și de «Cara-Vlahi», risipite prin Bosnia, în loc să se oprească în marea provincie românească dintre Timoc-Morava, căreia îi acordă numai vreo trei rânduri în lucrarea sa: «Românii din Serbia au emigrat, zice el, în mare parte spre Nord (adică tot în Serbia), unde se găsesc și azi în mare număr. Românii cari locuiesc în teritoriul Moravei de jos din Serbia și care fac acolo majoritatea populației, sunt în cea mai mare parte descendenții Românilor emigrați din lăuntrul țării, adică din vilaetul Cosovei»³. În anul următor C. Constante, care luase înfățișat inițiativa de a rupe vălul tăcerii asupra acestei grave probleme românești, tipări *Introducerea* (Partea I), la o «Monografie etnică și statistică» anunțând urmarea, adică partea II și III, care n;au mai apărut⁴. Analizând statisticile sârbești, Constante stabilește cifra de 300.000 Români pe la 1900, și arată marginile blocului timocean din Serbia, dar din toată literatura chestiunii el nu discută decât părerile lui Karici, pe care le traduce spre a le combate destul de judicios, adăugând și date noi, destul de prețioase.

2. Primele studii românești.

Dar începutul se făcuse și era timpul ca Universitatea din București să inițieze cercetarea temeinică pe teren a Românilor dintre Morava și Timoc, cel puțin, ceea ce se făcu în Seminarul de Antropogeografie al profesorului S. Mehedinți, cea dintâiu școală a cercetării hotarelor geografice ale Neamului. Din el au pornit cei dintâi tineri bine pregătiți pentru cercetări etnografice, geografice și linguistice: Vâlsan cu Giuglea împreună, într'o regiune, Leon Boga singur, în alta, cari s'au aventurat în verile 1810 și 1911 ca în niște ținuturi necunoscute și interzise călătorului român. Pri-

³ Th. Filipescu, *Coloniile române din Bosnia*, 1906, p. 39.

⁴ De la Timoc (C. Constante) *Românii din Serbia*, 1907.

mii doi au adunat mult material lingvistic și etnografic, care și până azi, după spusa unuia din ei, a rămas «în cea mai mare parte nepublicat»⁵ — nu înțelegem din ce motive.

În primul său studiu, *Vâlsan* se ocupă numai de ținutul *Craina* și de locuitorii ei, într'o privire geografică și antropogeografică⁶, prezentând unitatea de relief a Crainei cu masivul carpatic și legăturile ei firești cu România, care o predestinau pentru expansiunea spre Sud a celor porniți din țară, «Țărenii». *L. Boga* se mărginește la teritoriul de expansiune al «Ungurenilor» dintre Morava și Poreci⁷, iar *G. Giuglea* se ocupă de «vechimea stratificării etnice», privind toată așezarea din Serbia⁸. Nici unul însă nu cunoaște sau nu folosește bogata literatură de care am vorbit; nici cărticica lui Constante nu e luată în seamă. *Giuglea* care a văzut 30 de sate, citează în treacăt pe Tih. Georgevici și pe Weigand, și stăruie mai mult a dovedi, pe baza toponimiei, vechimea elementului român, peste care în urma cuceririi turcești, ar fi trecut o undă slavă, lăsând urme de ambele părți ale fluviului, în toponimia regiunii.

Pe bună dreptate, *Giuglea* pune în legătură numirea «Ungureni» cu întinderea Monarhiei din Buda, sau din Viena, care s'a întins în părțile acestea în două rânduri, până la Timoc și Vidin, și se poate adăuga că dominația ungurească pe dreapta Dunării, între Drina și Poreci, a durat mai bine de un secol. *Giuglea* observă, însă că Ungurenii se mai numesc și «*Munteni*» și nu crede că în «Țăreni» trebuie să vedem elementul venit din Țară, ci pe locuitorii de câmp, deși constată cele două curenți de imigrare dela Nord și dela Est, a căror linie de despărțire el o căuta între Tăchia și culmea Miroci.

Boga dădea în același timp cea dintâi hartă cu toate satele românești dintre Morava și Vidin, iar *Giuglea* și *Vâlsan* adăogau în 1913 o bogată «Culegere de literatură populară dela Românii din Serbia».

⁵ Conf. *Bulet. Soc. Rom. de Geografie*, 1937, p. 2: S'au dat subiecte în 1908-10 de geografie istorică și etnografie: hotarele politice, etnice și întinderea Românilor în Serbia, în Ucraina, Raițele turcești, etc.

⁶ *G. Vâlsan, Românii din Craina Serbiei* (Anuarul de geografie și Antropogeografie, director S. Mehedinți, II, 1911, pp. 177-200)

⁷ *L. Boga, Românii din Serbia*, (ibidem, III, 1913, p. 1-18) cu 2 hărți.

⁸ *G. Giuglea, Românii din Serbia* (Anuar II, 1911, p. 201-215).

În 1912 însă războiul balcanic dete imboldul de a se pune în mod public chestiunea arzătoare a Românilor din dreapta Dunării, legată de aceea a dreptului Aromânilor de a-și menține școala și biserica, cel puțin așa cum le-a avut sub regimul turcesc. Liga Culturală pornește agitația într'o serie de conferințe și adunări populare, dând prilej lui G. Vâlsan de a formula întreaga problemă a Românilor din cele două țări într'o primă sintesă (de 15 pagini), întemeiată de data aceasta pe o bogată documentare statistică și bibliografică, în care pune la contribuție multe din lucrările științifice arătate mai sus⁹. Era o lucrare de mari însușiri de popularizare, dar, fără un extras, ea nu s'a bucurat de răspândirea meritată. Studiul se încheie cu pagini pline de simțire față de suferințele prigoanei din Serbia, cerând «comunicație liberă sufletească între noi și provincia românească din Sudul Dunării». În acelaș an istoricul N. Iorga fixa, în a sa Istorie a popoarelor balcanice, (p. 119) raporturile dintre Românii Timocenii și Sârbi, în timpul răscoalei lui Caragheorghe, ca un antagonism. «Ca și azi, zicea el, o întreagă regiune a Serbiei răsăritene, valea Timocului, părțile Negotinului și întreaga vecinătate erau locuite — cum o recunosc izvoarele contemporane — numai de Români. *Din firesc antagonism național, acești țerani, în parte veniți de pe malul celalt, se împotrivesc răscoalei*».

3. Studiul lui Romanski.

Sârbii au răspuns atunci prin falsificatul grosolan din harta etnografică strecurată de J. Cvijici în marea revistă germană de Geografie: «*Pottermanns Mitteilungen*», arătând regiunea dintre Morava-Timoc ca locuită de o populație *mixtă*, sârbo-română, și lăsând colorat de masa românească numai regiunea bulgară dintre Timoc și Vidin. Harta a fost, din nefericire, folosită întocmai, cu această mistificare pentru regiunea timoceană în Harta etnografică și istorică germană a lui P. Langhaus, din 1913, care s'a bucurat de o mare răspândire. O ripostă a venit însă, la acest falsificat, din partea istoricului bulgar St. Romanski, care ne-a adus un studiu în bună parte obiectiv spre a răspunde insinuării lui Cvijici.

⁹ G. Vâlsan, *Românii din Bulgaria și Serbia*. (Așezare, vechime, număr) în România și popoarele balcanice, conferințe edit. de Liga Culturală 1913.

Profitând de ocupația germană în Serbia din 1916, el cercetă în curs de 5 săptămâni toată «regiunea actuală românească dintre Morava și Timoc», străbătând-o în lung și lat. Profesorul bulgar ajunge la convingerea că Românii «populează mai cu seamă, însă nu exclusiv, locurile muntoase, care aici, spre deosebire de multe alte colțuri muntoase ale Peninsulei Balcanice, sunt acoperite pretutindeni cu dese și frumoase păduri, împestrițate de câmpuri, poeni, în care se văd casele răslețe (sălașe) ale răspânditelor prin munți sate românești». După ce studiază plasă cu plasă, cele patru județe: Craina (Negotin), Zaicear, Pojarevaț și trei plăși din Kiupria, dând lista satelor românești cu numărul de locuitori și alte date prețioase, Romanski încheie studiul său, tipărit abia în 1926¹⁰, cu interesante observații asupra liniei de separație dintre două grupuri lingvistice, deosebite între ele și prin anumite elemente din costum, ceea ce îl face să creadă că cei dela apusul acestei linii au venit din Banat și Ardeal și se zic «Ungureni», iar cei din răsărit, «Țărenii», din România. Numai într'un punct Romanski este de acord cu cercetătorii sârbi: acolo unde avea acelaș interes ca dânșii să presinte pe Românii din dreapta Dunării ca noi veniți; dar nu poate aduce nici o mărturie pentru această părere. Din contră el cunoaște că unele sate, care în sec. XVIII erau curat românești au primit astăzi și Sârbi. Nu e locul să intrăm aici în discuția pe care Romanski o provoacă în concluziile studiului său, cu privire la continuitatea Românilor în Nordul Dunării.

Astfel, fără a încerca să conteste arătarea lui Cvijić că între Timoc și Vidin se află o masă compactă românească, profesorul Romanski a făcut dovada, întemeiat pe cercetări personale la fața locului și pe o parte din bibliografia chestiunii, că și în Serbia, anume între Timoc și Morava, există o masă compactă de Rămânj, însă neasemănat mai mare decât aceea din Bulgăria vidineană.

4. Chestiunea Timoceană în 1919.

Am adus mărturiile, dela jumătatea sec. XIX încoace, cu privire la existența impunătorului bloc românesc timocean — rest al unei mase cu mult mai întinse — în această margine a poporu-

¹⁰ St. Romanski: *Românite meju Morava i Timok* (extras din *Macedonski Pregled*), 1926, tradus în «Graiul Neamului» parțial și în «Timocul» anii II-III, 1935-6.

lui nostru de peste Dunăre. Adunând laolaltă, cum este firesc, pe cei din Serbia, cari se socotesc azi între 400.000 și 420.000 suflete ¹¹, cu cei din Bulgaria, care locuiesc dela Timoc până la Șiștov, socotiți în 1912 la 100.000 inși, iar azi la peste 140.000, avem în fața noastră un bloc românesc de aproape 600.000 Români transdunăreni, în care nu se cuprind frații noștri din Banatul jugoslav (cari sunt vreo 100.000); ei formează deci un bloc tot așa de numeros cât ar face Bănățenii noștri cu toții la un loc.

Nici chestiunea timoceană, cum nici cea macedoneană, n'a primit vreo soluție prin pacea dela București din 1913. care dădea României Cadrilaterul. Ea s'a pus și la 1919, în fața Congresului de Pace din Paris, dar cu totul greșit în legătură cu chestiunea Banatului ¹², de către delegația română, din care cauză a căzut. Memoriului îndreptat Conferinței de către o delegație de Timoceni în frunte cu doctor Atanase Popovici-Furnică, cum și unei broșuri ocazionale Sârbii au răspuns cu broșura lui Tih. Georgevici, plină de neadevăruri și jigniri adresate poporului român ¹³. Prin pacea dela Versailles, s'a dat Sârbilor dreptul de a călca în picioare principiile Wilsoniene cu privire la Timoceni și de a anexa pe deasupra și Banatul apusean; cu mai mult curaj ei au continuat de atunci opera de prigoană urmărită în curs de 85 de ani, pe teritoriul dintre Morava și Timoc, usurpat la 1833.

Chestiunea Timoceană a rămas uitată apoi un șir de ani ¹⁴; numai grupul din Bulgaria s'a bucurat — în 1919 de o semnalare a lui I. Ordeanu ¹⁵ și de o cercetare cuminte, sprijinită pe tot ce cultura poate oferi unei minți alese — așa cum ar merita să fie cunoscute și alte ținuturi locuite de Români oropsiți s'au necercetați până azi: cartea d-lui Em. Bucuță «Românii dintre Vidin și Timoc», (1923). Peste câțiva ani, geograful Vâlsan dădea, în

¹¹ Cf. Fl. Florescu, *Românii din Jugoslavia*. Istoric și evoluție demografică «*Timocul*» a. VIII, 1941, p. 7-49.

¹² D. Drăghicesco, *Les Roumains de Serbie*, Paris, 1919.

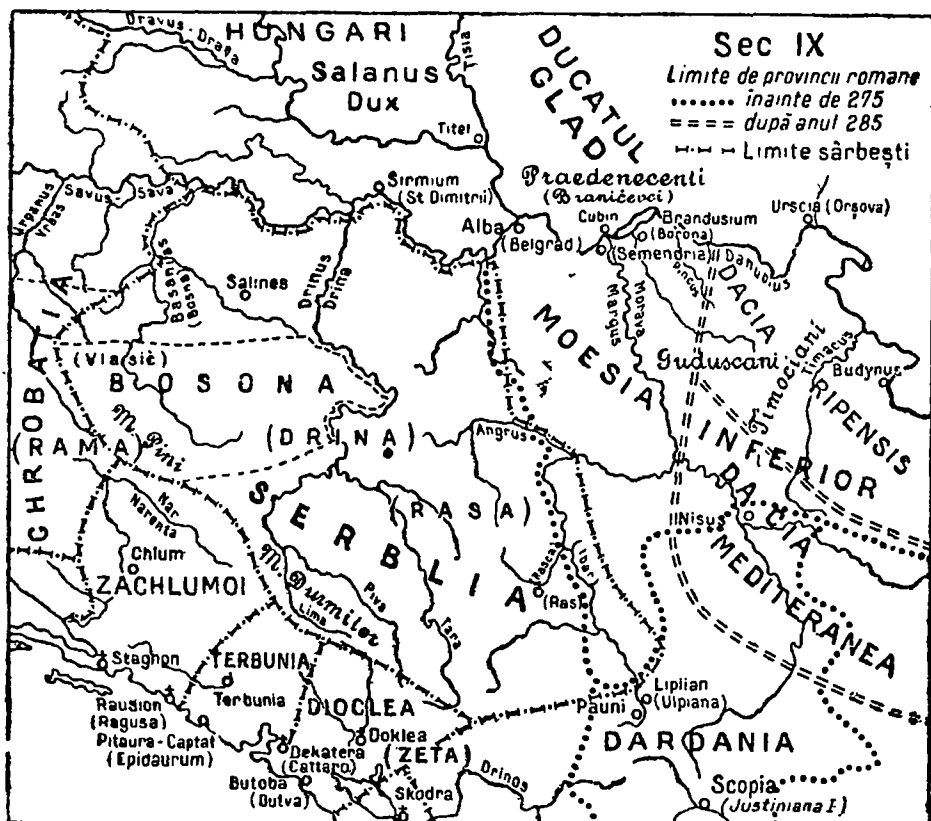
¹³ Tih. Georgevici, *La vérité sur les Roumains de Serbie*, Paris, 1919.

¹⁴ În 1924 Sever Bocu a dat (în Anuarul Inst. Istorie, Cluj II, pag. 384-6) un fragment din «*Notele de drum*» ale geografului ungur Szabo, despre Românii din Serbia; nimeni nu le-a tradus în întregime.

¹⁵ I. Ordeanu, *Românii din Bulgaria* (Bul. Sic. Regale de Geografie. 1919, p. 221-4.

1926, o nouă și mai pregnantă demonstrație a *unității geografice* a ținutului «Morava-Timoc», iar revista «*Grainul Românesc*» condusă cu mult suflet și pricepere de *Em. Bucuță* s'a însărcinat să dea studii bune despre Români și să aducă știri de peste hotar, mai ales din dreapta Dunării, dar n'a avut norocul unei vieți îndelungate (Ian. 1927-34). Revista «Timoc» a soc. *Timoc* a Românilor din valea Timocului și dreapta Dunării își va lua rolul din 1934 de a grupa știrile pentru recunoașterea acestei provincii românești și apărarea drepturilor refuzate fraților noștri de către cele două guverne vitrege.

PROVINCIILE ROMANE
și primele țări sârbești din sec. VII—IX

Harta II. Limitele provinciilor romane din Sudul Dunării: Moesia Superior, cu Dardania și cele două Dacii înființate după 275 (Ripensis și Mediterranea) — cu triburile slave și sârbești. Limita teritoriului sârbesc din sec. IX este după atlasul sârbesc „Istoriski Atlas“, 1925, de St. Stanojević, Zagreb — nr. 41.

CAP. V.

VECHIMEA ROMÂNILOR TIMOCENI. CONTINUITATE ȘI EXPANSIUNE. VITALITATEA LOR.

1. Dovezile Geografiei și toponimiei.

Am pus problema vechimei, a dreptului istoric¹ pe care noi îl avem asupra regiunii timocene din punctul de vedere al continuității etnice și am arătat dela început că avem de a face cu un bloc românesc ce se ține, din cele mai vechi timpuri, în necontenită legătură cu trunchiul cel mare din România.

În una din cele din urmă lucrări ale sale, geograful G. Vâlsan, dispărut așa de timpuriu pentru marile speranțe ce se puneau într'însul ne-a dat, sub numele de: «Românii din Serbia» (rămasă inedită până la 1937 când s'a tipărit în Buletinul Soc. Române de Geografie), o inegalabilă documentare a unității geografice a regiunii Morava-Timoc, făcând un singur bloc cu Banatul și Oltenia și izolându-se de Serbia; asupra acesteia nu mai revenim după expunerea dată într'un capitol precedent.

Geografia ne oferă deci dovezi indiscutabile asupra unității «ținutului *Porților de Fier*» și a legăturii lui firești cu masivul carpatic; el a servit astfel ca leagăn permanent al rasei românești. «Nu poate fi vorba de o emigrare recentă, cum pun problema învățați sârbii», încheie Vâlsan și noi putem adăuga că acelaș lucru se poate răspunde și celor bulgari¹.

Toponimia de asemeni aduce dovezi și mai elocvente. Numele românești de locuri și ape sunt foarte numeroase în părțile

¹ St. Romanski, *op. cit.*, III, 2-8, p. 16 și C. Jireček, *Das Fürstentum Bulgarien* afirmă că Românii dunăreni din Bulgaria ar fi fugit din România din cauza tiraniei boerilor.

cercetate cum se cuvine, ca acelea văzute de L. Boga², dintre satele Maidanpek, Voluia, Duboka și Boletin, unde ținutul întreg are «un caracter românesc pronunțat»; mai în toată regiunea accidentele geografice nu poartă decât numiri românești. «*Se poate vorbi de o imigrare sârbească în acest ținut* (Morava-Lom) nu de una românească» — zicea *Uâlsan* cu gândul la vechiul strat românesc ce s'a menținut acolo în toate timpurile. Și ceilalți cercetători români, *Giuglea* și *Boga*, studiind în regiuni deosebite, sunt de acord să constate, cu dovezi luate la fața locului, *emigrația sârbească* ce, la un moment dat, a sârbizat toponimia, cum o arată *Giuglea*, prin adausul sufixelor slave, sau cum se deduce din exemplele aduse de L. Boga, în special prin dubletele sârbo-române date apelor și locurilor. Ca exemplu ni se dă: *Voluia*, o pronunțare străină a cuvântului Valea, și care azi se cheamă «Valea Voluia»; muntele *Porumbielul*, cunoscut încă și azi de Români sub acest nume, care s'a tradus în Golubinie și însuși numele mai vechiu al țării, *Marginea*, uitat astăzi, dar care se deduce din traducerea sârbă: *Craina* și din denumirea unei părți din locuitorii săi: Mărginiinți. Exemple de numiri cu radical românesc sunt fără număr, dar vom aduce numai pe cele mai caracteristice: *Corbul-ovo*, *Brad-ovaț*, *Malure-vaț*, *Samarin-ovaț*, *Șarban-ovaț*, *Gean-ova* (Geana), *Smeder-ovo* (din Sumedru — *Sîmedria* de unde vine Semendria), *Columbaci* (prefăcut în Golubaț).

Ca venetici, Sârbii au împrumutat și portul căciulei caracteristice Românului, numită «clăbăț» și făcută dintr'o piele de oaie, precum și «modul de traiu al sălașului», una din formele de așezare caracteristice pentru întreg ținutul locuit de Români³. La fel se poate face dovada cât de vechi și curat românești sunt numirile de locuri, ape și așezări în regiunea locuită de Românii din Bulgaria.

Pe măsura ce ne adâncim în cercetarea izvoarelor și hărților vechi dinainte de sârbizarea oficială care a adus al doilea înveliș toponimic slav asupra regiunii, — dar acesta este un strat lipsit

² L. Boga, *l. c.*, 10. «Numărul considerabil al numirilor topico-românești zice el, mai ales pentru unitățile geografice mici, ne arată că Românii au cutreerat pas cu pas, vreme îndelungată unele locuri ce au fost... cei mai numeroși locuitori ai lor» (p. 12).

³ Idem, *loc. cit.*, pag. 12-13.

de orice valoare probantă — aflăm tot mai multe nume românești din cele mai curate și mai pitorești ca: Bucur, Bârloagă, Brădet, Ceret, Cheia, Câmpubun, Costești, Corbul, Degerați, Fundeni, Geana, Gruia, Lacu, Oreștioara, Satu-Mare, Șarban, Samarina, Stâna, Sălaj, Recița, Văiuga, Valecoane (Valea cu anini), care sunt o mică parte din sutele de numiri de sate în formă românească.

În afară de acest grup, se distinge în acele părți un altul, nu mai puțin numeros, de *numiri de origine tracă sau romană*, foarte interesant. Ca mai în toată Iugoslavia, s'au păstrat mai ales aici, în regiunea dela Drina până la Iantra, mai toate vechile numiri de ape, din care unele n'au schimbat decât genul: Savus, Dravus, Drinus, au dat: *Sava, Drava, Drina*, iar terminația lor în *-ava* s'a impus și altor nume de ape ca *Morava* (Margus), *Iesava*, *Mlava*, *Resava*, *Tamnava*, *Nișava*; Pincus a dat *Pecul* — și Timacus — *Timoc* (sufixul *-oc*, la fem. *-oca*, se întâlnește în dacicul Napoca din Ardeal și în satul Duboca din Timoc). Dela Timoc în jos nu ne este permis a face grava eroare de a lua în seamă numai formele bulgare ale numelor de ape: Ogost, Tîbar, Isker, Vid, Osem, etc. căci Românii, cari sunt originari pe dreapta Dunării, au păstrat alte forme proprii: *Arcear* (râu și oraș) din Ratiaria, *Lom* (Almus), *Gibra-Dzibra*, *Cibrița* (Ciambus-Cibrus), *Ogustul* sau *Ingustul* (Augustus), *Uitul* (Utus), *Osma-Samu* (Ansamus); căci în numele satului *Samovit* nu putem vedea altceva decât o combinație din numele celor două ape ce se alătură la gurile lor, între care se află așezat satul, potrivit foneticei române: An-samus plus Utus.

Pentru bălți, văi și livezi chiar se folosește în Serbia, termenul *bara*, care intră și în compoziția multor nume de locuri, de sate, ape, etc. ca: *Colubara* (râu), *Smârdanbara* (localitate balneară), și alte locuri din Serbia și Bosnia. Și în regiunea română avem astfel de numiri: *Ceslevabara*, *Racovabara*, *Crivobara* (pe Lom), *Pescabara* (în Banatul vecin). Sufixul *bara* este însă un dublet dialectal la tracul *para*, care însemna odinioară loc întărit cu val și șanț de ape, în genul *terramarelor* din epoca vilanoviană a bronzului în Italia și această formă se află și în tracul *Zurobara*, pe locul căreia se află azi Timișoara; și *para* se alipia de numiri latine, de ex. *Vicus Longinopara*. Ibar, afluentul Moravei încă se pare a deriva din *-bara*. În nomenclatura munților acestei regiuni Morava-Lom se întâmpină tot așa de des ca un termen caracteristic, numele

Ciuca, de origină tracă, afară de numiri ca: Ştirbiţ, Cotul, Piatra Neagră, Gorun, Curmătura Micului.

Fără cercetări serioase în toponimie, se afirmase cândva că, în teritoriul fostei Moesii superioare, oraşele romane sau trace, nu s'au păstrat până azi; în realitate tocmai aici se poate dovedi că s'au păstrat vre-o 8 localităţi romane de seamă, aşezate numai pe linia Dunării; unul cu numele schimbat, Singidunum, prin sec. VIII numit *Singidon* şi *Alba Graeca*, nume tradus apoi de Slavi în Belgrad, dar numele unui oraş se poate schimba din multe motive, fără a atrage desfiinţarea lui. Al doilea oraş păstrat şi-a schimbat numele până a nu se mai recunoaşte cel vechiu: *Bononia*, numit în Evul Mediu *Budinium*, *Bundyn*, pare a veni din *Bononia* + *dinus* (sufix trac), pe care Bizantinii l'au schimbat în *Uidin*, potrivit foneticei greceşti. Să nu uităm că ei au întemeiat târguri şi oraşe noi în această regiune ca: *Maglavit*, *Calafat*, pe stânga, şi *Nicopole* pe dreapta fluviului. Românii însă au păstrat pentru Vidin un nume naţional de origine dacică: *Diū*, sau *Dziū* (pronunţat ca Sibiū, Jiū), folosit şi ca termen comun cu sensul de oraş: *diiu*, pl. *diiuri*⁴. Alte două localităţi vechi au păstrat numele vechiu, dar s'au mutat la o oarecare distanţă de vatra dacică: *Vinceia*, azi *Vincea* (în faţa ins. Moldova) şi *Samovit*, care ar fi vechiul *Ansamum*, mutat dela Vestul la Estul gurii Osmei. Mai avem în fine patru localităţi cu nume şi aşezare neschimbate: *Florentin* (Florentiana), *Arcear* (Ratiaria), *Lom* (Almus), *Djibra* — Cibriţa (Ciambus)⁴.

Dacă este adevărat că numirile sârbeşti au fost inexistente în toată regiunea Morava-Timoc, înainte de operaţia oficială şi patriotică a sârbizării lor, dacă numirile de origină slavă veche nu întrec în proporţie pe cele din România, iar numirile de origine şi folosire românească sunt covârşitoare şi că pe deasupra se mai păstrează aici şi un impunător număr de toponime străvechi dacoromane, dând regiunii un caracter de *vatră a românismului* prin excelenţă, atunci desigur că *toponimia regiunii ne oferă una din cele mai puternice dovezi ale continuităţii elementului românesc pe acest pământ*, menţinut totdeauna în proporţii majoritare — deci ale ve-

⁴ Al. Philippide. (*Originea Românilor*, p. 454-55), admite fonetism român la *Dzibra* şi *Arcear*, *Ogust*, etc. — N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. II, p. 281, admite derivarea Vidinului din *Bononia*. Într'un articol separat voi prezenta un studiu mai larg asupra toponimiei acestei regiuni.

chimei și permanenței dreptului românesc asupra teritoriului de care ne ocupăm.

2. Dovezile filologiei.

Geografia și toponimia ne arată în deajuns unitatea etnică a celor două maluri ale Dunării și atestă continuitatea noastră. Dar și filologia vorbește în acelaș sens: Sextil Pușcariu citează punctul de vedere al filologului olandez Van Wijk, după care «Românii stabiliți între Sârbi și Bulgari au jucat un rol decisiv în despărțirea Slavilor de Sud în două grupe linguistice distincte. Ei au pus obstacol fără îndoială și la constituirea unei mari Slavii omogene în Pen. Balcanică». Așa zice filologul olandez ⁵. Dar acest rol hotărâtor nu-l putea juca de cât blocul timocean care, dela Dunărea Clisurei și Olteniei, a înaintat neîntrerupt, în timp și spațiu, până la linia Niș-Prizrend, unde el se întâlnea cu *masa albaneză*, formând o punte de legătură între trunchiul poporului român dela Nordul Dunării de o parte, Albanezi și Aromâni de alta. Pentru această punte românească, existentă în cursul Evului Mediu, s'au mai pronunțat și alți cercetători ⁶. În cursul evului mediu blocul moravotimocean înainta mai mult spre Sud, pentru ca să atingă pe cel albanez în regiunea Vrania-Prizrend-Ipek, pe când în timpurile moderne, pe măsură ce masa românească se retrăgea spre Nord, Albanezii se extind treptat, ținându-se după dâșii, până la linia dintre Novi-Bazar și Niș.

Considerațiile geografice pe temeiul cărora G. Vâlsan dovedește că o continuitate în spațiu și în timp a elementului românesc în aceste locuri se impune, dela prima aruncare de ochi asupra ținutului, se coroborează azi și prin concluziile solide ale unui filolog de seamă, savantul director al Institutului German din București, profesorul Gamillscheg care, în toate conferințele și publicațiile sale, șocotește acest ținut *ca o continuare geografică a Olteniei și Banatului și ca unul din vechile centre de expansiune a limbii române*, dar aceasta înseamnă afirmarea cea mai hotărâtă a continuității Românilor din regiunea Morava-Lom.

⁵ Sextil Pușcariu, *Études de linguistique roumaine*, p. 63. Cf. Fl. Florescu, «Timocul» VIII, p. 9.

⁶ Pericle Papahagi, *Numiri etnice la Aromâni*, 1925, p. 2: «Ei formau veriga de unire» — și N. Iorga în «Arhiva» III, p. 368-399.

3. Dovezile etnografiei.

Portul și ținuturile cu variantele lor de la un ținut la altul, ori dela un grup la altul, cum și numele ce-și dau Românii de aici, unii altora, pot oferi tot atâtea criterii din cele mai sigure pentru a decide asupra originii lor. Cercetarea este cu atât mai ușoară din acest punct de vedere cu cât s'au înregistrat mai multe grupări, distincte între dânșii, atât în regiunea bulgară cât și în cea sârbească.

Cei cari locuiesc câmpia și podișurile, ca agricultori, între Morava și Timoc, se numesc *Mărginiși*, ceea ce înseamnă oameni ai *Marginei*; acest nume pare a fi un dublet, folosit probabil în timpuri mai vechi, — și înlocuit apoi cu Craina, — nume format din conștiința că dânșii mărginesc *Țara cea mare*; după aceasta ei se mai numesc și *Țereni*, fie pentru motivul că sunt sporiți cu elemente venite din Țară — fie din acela arătat de Giuglea care dă acestui termen din urmă sensul de «plugari».

Cei cari locuiesc valea Dunării, de la Timoc în jos până la Șiștov, se zic *Văleni* și *Câmpeni*, sau în genere «*Dunăreni*» și au mare afinitate cu frații din stânga Dunării, cu cari au viețuit în neconținute legături, ca o prelungire firească a masei românești din Oltenia și Muntenia, de care Dunărea nu-i separă ci-i unește. În fine pe muncelile împădurite, dispre Apus și Miazăzi, se distinge vechea pătură de moravo-timoceni numiți «*Munteni*» în partea sârbească și «*Pădureni*», în partea bulgară, din județul Vidin. Numirea de «*Ungureni*» ce se mai dă Muntenilor dintre Pec și Morava poate veni sau dela un aflus de imigrație din Banat, sau ca amintire a dominației ungare și austriace, care s'a extins la Sudul Dunării în două rânduri. Că această masă din regiunea sârbească nu poate veni dintr'o simplă colonizare cu Bănățeni a dovedit-o definitiv Leon Boga, prin harta colorată a diverselor curențe de mișcare a populației. Pe un mic tertioriu se înregistrează elemente ce se declară venite din Șumadia, dela apusul Moravei, și din diverse județe vecine, între cari «*Ungureni*» formează numai o fracțiune — dar aceștia nu sunt decât

7 G. Vălsan. *Românii din Bulgaria și Serbia* I, c. p. 21: «Bineînțeles — zice el — că prin chiar poziția de unghiu, care intră între Banat și Oltenia, ținutul a fost alimentat în deosebite timpuri de populația românească de dincolo de Dunăre. Astfel de curențe mai puternice în sec. XVIII și XIX au putut da iluzia că Românii sunt atât de recenți în Serbia».

În mică parte veniți din Banat, căci Banatul se știe că nu este isvoritor de curente de emigrare. A crede că ei au venit din Crișana sau Ardeal e și mai puțin probabil. De aceste considerații nu vor să știe învățații sârbi sau bulgari, cari declară întreaga populație de la Culmea Miroci până la Morava drept Ungureni și deci veniți din Ungaria, fără a explica de ce ei își dau în acelaș timp și numele de *Munteni*. Din afinitățile de limbă și datini, constatate de diverși călători și cercetători între «Muntenii» de aici și Românii din Banat-Crișana, nu se poate deduce că cei dintâi sunt veniți, în epoca modernă, de la Nord, ci numai existența unei legături strânse și permanente, *continuitatea elementului românesc așezat ca bloc unitar* pe ambele maluri ale Dunării. Banatul și «Branicevo»-Craina (regiunea Morava-Lom) formează o *mare provincie etnografică* (unitate în grai, costum și datini), *tăiată pe mijloc de Dunărea*, care în această regiune muntoasă nu desparte cele două ținuturi românești, cum ne spun și geografii, ci din potrivă le unește.

Explicația simplistă și interesată a învățaților sârbi și a lui Romanski că numirile de «Ungureni» și «Țărani» ar indica origina unei colonizări recente, din sec. 18 încoace și că întreaga populație română este venită din Banat și Oltenia, cade. Dacă așa s'ar fi petrecut lucrul, cele două straturi de coloniști s'ar fi numit: *unii Bănățeni* și *alții Olteni*, ceeace nu s'a întâmplat; iar linia fixată de Romanski ca despărțind cele două curente osebite de emigrare, nu înseamnă decât: continuarea liniei Carpaților prin Culmea Miroci ca despărțitoare și pe dreapta Dunării între *cele două zone de formație etnografică* în masa poporului român: una apuseană, continuând zona bănățeană-ardeleană, iar alta răsăriteană, continuând pe cea sud-carpatică, adică olteano-munteană.

Pe această linie mediană, pe care o descopăr filologii și etnografii, s'a format, din cele mai vechi timpuri, o populație de amestec, deoarece Culmea Miroci, nu face obstacol ca munchia ascuțită a Carpaților și nici hotar politic ca acela care desparte la Nordul Dunării cele două zone etnografice, nu se află la Sudul Dunării între cele două zone. Cât de veche e această sub-zonă de amestec, o arată numirea de *Mistrițoi*⁸ ce s'a dat locuitorilor amestecați de acolo. Cu cât ne afundăm spre interiorul Peninsulei, în «fun-

⁸ G. Giuglea, *op. cit.*, p. 213.

doane», cum se zice acolo, cu atât datinile și portul prind o notă de veche formație *locală*; și cu toată atingerea în acele părți de elementul macedo-român, nu se descoperă în ele nicio influență aromânească.

Dar cele mai izbitoare note locale sunt cele descrise de C. Constante: «*Căciula*» de o întreagă piele de oaie la bărbat și *ciapsa cu plecherul la femei*, aceea pe care un arheolog a observat-o ca fiind identică cu podoaba femeilor sculptate pe *sarcofagul*

Românce la fântână, în satul Jdrelo (din Kanitz, Serbien)

roman, descoperit lângă Pojarevaț. Aceste note ne dau însă convingerea fermă a continuității stratului de basă pe tot întinsul provinciei Morava-Lom. Geograful Szabo, cercetând cu atenție poporul, a căpătat convingerea că «*Ulahii au locuit aceste ținuturi înainte de așezarea Sârbilor*». Această părere este înrădăcinată însă și printre Românii din Serbia, după cum o arată tradiția culeasă de C. Constante, după care ei ar fi urmașii coloniilor romane aduse de *Traian* când se așezase cu oștile sale pe malul drept al Dunării, așteptând construirea podului pentru a trece în Dacia.

«O parte din coloniile aduse de împărat au rămas pe valea Timocului, urmașii cărora sunt Românii de azi»⁹.

Incheerea la care ne obligă studiile și cercetările de până azi asupra unghiului Morava-Lom, este aceea că Românii de aici se datoresc ambelor fenomene ce stau la baza formării poporului român: în primul rând, *continuitatea* sau persistența lor neîntreruptă din sec. VII până azi, prin stratul cel mai vechiu etnic, de *Munteni-Ungureni* de o parte a Timocului și *Pădureni* de alta, așezați pe înălțimi pe când *Țărenii-Dunăreni* ocupă Lunca și Câmpia Dunării; și în al doilea rând: *expansiunea*, sau îmborsărea vechei populații cu elemente nou venite din stânga Dunării, din Banat și din Oltenia, care n'au fost mai numeroase decât acelea venite dela Apusul Moravei și dinspre Starivlah sau regiunea Cosovei. Imigrația n'a produs perturbări, căci se adăugau elemente de aceeași formație în fiecare zonă.

4. Vitalitatea Timocenilor.

Românii timoceni sunt deci rezultatul fusiunii celor două straturi. Neocroțiți în curs de secole de un stat național și lipsiți în ultimul secol, de la 1833 încoace, de conducătorii firești pe cari știau să și-i dea singuri, în secolele de liberă creațiune populară, pe baza vechiului *drept românesc*, dar mai ales prigoniți pentru graiul și conștiința de neam, Românii Timoceni au dovedit o rezistență uimitoare de s'au putut păstra în starea în care ni-i prezintă diferiți călători și cercetători. Sufletul lor este curat românesc. Așa ni-i descrie la 1865 Căliman, care observă încă de atunci rezultatele apăsării: «Românii de pe linia Dunării, cei până la Maidanpek, au sentimentul de Români mai paralisat, caracterul nostru național mai înădușit, pentru că sunt numai între Sârbi și dincolo și dincoace de Dunăre. Totuși, prin spiritul conservator tenace al anticilor Romani, ei au aceleași moravuri, aceleași legende, același sentiment de muzică, aceleași maniere calme, și insinuante, unite cu maiestatea naturală. Aceiași blândețe de caracter și iubire de societate, aceiași sinceritate, aceiași îndesare la primit în ospitalitate și încărcare cu binefaceri pe oaspeți, aceiași îmbrățișare de streini, aceiași pătrundere de suferințele altuia,

⁹ C. Constante, *op. cit.*, p. 26 și 29.

acelaș costum ca în țară. De la Maidanpek încoace sânt și mai curați»¹⁰.

Cu mult mai viguroase și pline de optimism sânt liniile portretului se li face peste câțiva ani geologul Szabo: «Rasa aceasta se distinge printre vecinii ei prin trăsături hotărît mai frumoase și mai nobile. Valahii din Serbia sunt muncitori, cruțători și țin cu îndărătnicie la portul și limba lor. În timp ce Bulgarii s'au serbizat în număr mare, ceea ce nici nu prea e de mirat, dată fiind înrudirea lor de limbă cu Sârbii, *Valahii țin cu îndărătnicie la limba lor*, pe care nu se mulțumesc a nu o schimba cu cea sârbească, ci a întreține mereu gelosia Sârbilor: *o femeie valahă, intrată prin măritiş într'o casă sârbească, sfârșește prin a valahisa în scurt timp familia sa*». Și după ce învățatul relatează o serie de măsuri luate pentru sârbizarea lor silită: școli numeroase în care se predă «exclusiv în limba sârbă», «*preoții sânt toți sârbi*... funcționarii la fel, cu toate că, în ce privește darurile personale... (Valahii) nu numai că nu sunt inferiori Sârbilor, ci *direct mai bine dotați*». Autoritățile neștiind limba lor, ei necunoscând limba Statului, «o prăpastie se deschide între popor și funcționari» de unde rezultă că «*Valahii din Serbia se simt străini în țara lor*». «*Și, cu toate aceste măsuri, se dă drept un fapt cert valahizarea într'o măsură tot mai largă în Serbia, în timp ce nu vei găsi, nici măcar ca un fenomen, un Valah sârbizat*». Un farmacist ungur, în studiul său despre «Graiul și topografia jud. Kneajevaț, aduce deseori de la locuitori frase de acestea: «când ne-au luat Sârbii» sau «când Sârbia ne-a ocupat»¹¹, ceea ce arată raportul dintre locuitori și Stat. Și Romanski a dat în 1916 peste sate care i se arătau de curăț sârbești, în care însă se descopereau nu numai familii românești răslețite, «dar și mahalale întregi românești. Pe de altă parte în unele sate curat românești sânt familii de a căror origine sârbească încă se ține mîrte, însă cari s'au schimbat cu totul» s'au românizat. «Femeile obișnuit nu știu sârbește» (în jud. Pojarevaț), zice Romanski pentru ca să închee cu considerații despre «înmulțirea repede și legătura proverbială de limba și obiceiul lor» ce caracterizează pe Români.

¹⁰ Căllimanu, *op. cit.*, p. 54-5.

¹¹ St. Macici, în *Glasnik srpsk. učenog društva*, XIX, 1866 apud Romanski, *op. cit.*, p. 41.

Weigand însuși constatare că populația din *Craina*, colțul cel mai nord-estic muntos al Serbiei, este română.

Această regiune nu numai că deocamdată e la adăpost de slavizare, dar chiar se constată «o *întărire considerabilă* a elementului românesc și aceasta în general prin creșterea naturală și prin deplina asimilare a elementelor slave din *Craina*, cu excepție la *Negotin* și satele sârbești în apropiere de el»¹².

* * *

Afirmând că pentru filologie existența anterioară a *ținutului românesc* timocean nu poate fi pusă la îndoială, învățatul german filologul Gamillscheg, credea că «despre acest ținut românesc istoria tace». C-tin Noe a încercat însă pentru întâia oară gruparea câtorva date istorice cu privire la dânsul¹³. Se va vedea în a doua parte, că istoria știe să spună mult, atât în ceea ce privește drepturile noastre în această regiune cât și despre individualitatea ei politică față de evoluția Statului sârbesc, strein de aceste locuri, și usurpător al lor numai din sec. XIX.

Și se va mai face încă o dovadă în sensul unității regiunii Morava-Lom: aceea a unei soarte comune a ei, de-alungul epocilor istorice, până la 1833.

¹² G. Weigand, *Die Rumänen in Serbien* (Globus, 1900, p. 265-9) și *Jahresb. Inst. der rumän. sprache*, VII.

¹³ C. Noe. *Din trecutul Timocului*, două articole în «Timocul» IV (1937), Nr. 1-3, 9-10.

PARTEA II.

SCURT ISTORIC AL REGIUNII TIMOCENE.

CAP. I.

LIMITA ISTORICĂ A SERBIEI LA EST.

1. Epocile istoriei regiunii timocene.

Cercetările temeinice datorite învățaților români sau străini duc fără greș la încheerea că Românii timoceni formează un bloc compact destul de important, de peste o jumătate de milion și că ei reprezintă ambele fenomene petrecute, în masa poporului român: al *continuității* și al *expansiunii românești în dreapta Dunării*, într-o regiune de milenară civilizație tracă, urmată de colonizarea și înflorirea culturii romane în curs de șase secole. Acest colț de pământ n'a încetat prin urmare, în curs de trei mii de ani, de când intră în lumina Preistoriei și a Istoriei de a fi, sub raportul etnic și cultural, rând pe rând: trac, roman și românesc.

O singură latură a problemei timocene nu s'a pus însă cu dinadinsul până acuma, anume aceea a succesiunii stăpânirilor sau formelor politice de secole; dar examinarea ei va duce la neașteptata încheere că și sub raportul politic, ținutul timocean a ținut la singularizare, la izolarea sa de către regiunea ocupată de Sârbi și sârbizată pe la începutul Evului Mediu, isbutind să-și dea, în două rânduri, o formă de Stat separatist, care a gravitat spre Statul muntean din stânga Dunării, cu care chiar a fost unit pentru câțiva ani.

Faptul însă mai grav în consecințe, care se desprinde din această cercetare, ca un adevăr istoric indiscutabil și pe care se întemeiază dreptul românesc în aceste părți, este acela că: *Statul*

sârbesc n'a înglobat niciodată, în cursul dezvoltării sale firești din Evul Mediu, regiunea timoceană; numai târziu de tot, în ultima lui fasă din sec. XIV, el s'a întins asupra unei mici porțiuni a regiunii noastre, între Morava și Porecica; Belgradul cu zona din jurul său n'au fost ocupate de el decât pentru scurt timp, iar județele Craina și Negotin-Timoc niciodată. La acest luminos ade-văr se adaugă acela că și în epoca contemporană, când prin luptele militare și diplomatice ale lui Miloș Obrenovici, s'a format Principatul Serbiei, se face deplin dovada că Miloș nu este decât un usurpator al ținutului de drept românesc și că el a trebuit să desfășoare o îndărătnică acțiune diplomatică spre a-l căpăta.

Una din cele mai interesante întrebări în domeniul istoriei politice a Peninsulei Balcanice este desigur aceasta: cine a stăpânit ținutul Morava-Lom de la încetarea dominației romane, adică de la invazia Slavilor până la cucerirea otomană? Când și unde s'a format Statul sârbesc? S'a întins el vreodată până la Dunăre. înainte de căderea lui sub Turci? — și, în fine: în ce împrejurări a ocupat el în sec. XIX aceste locuri? Iată o serie de întrebări care nu pot primi răspunsul decât de la o privire istorică sumară asupra acestui ținut și care ne va lămuri cauzele usurpării sârbești, înfăptuite prin călcarea drepturilor noastre istorice și etnice asupra lui.

2. Epoca I: a anarhiei barbare *)

La anul 602 răscoala lui Focas împotriva împăratului Mauriciu duse Imperiul de Răsărit la catastrofa pierderii provinciilor romane de pe dreapta Dunării, care cad în puterea Slavilor.

În prima jumătate a sec. VII ambele Moesii ca și cele două Dacii: *Ripensis* și *Mediteranea* împreună cu Dardania sunt pierdute. Epoca anarhiei politice în care vor cădea aceste ținuturi, inaugurată atunci, va dura până la finele sec. X când Imperiul roman, în forma cea nouă bizantină, va recuceri Bulgaria și hotarul Dunării dela Sirmium (Mitrovița) până la Mare. În acest timp, după o perioadă de anarhie politică a triburilor slave, ascultând de autoritatea nominală a Hanului avar, urmează aceea a dependenței lor, tot nominale, de *Hanatul bulgar*, întemeiat ca o formație politică clientelară a Imperiului. În timpul acesta, triburile slave amorfе, așezate pe dreapta Dunării, își vor lua numirea după apele

*) Vezi Harta II-a, Limitele provinciilor romane, la p. 39.

vecine potrivit unei datini locale a vechilor Traci: «Timociani» cei dela Timoc, «Moravani» cei dela Morava, precum «Narentani» s'au numit cei dela Narenta Dalmației, *Rasciani* (Sârbi) cei dela Rașca și *Moravi* cei dela Morava de sus. Triburile slave formau organizații aparte față de «Romaniile populare» din vecinătate care se mențineau prin unele orașe ca: Florentiana, Bononia (Vidin), Ratiaria (Arcer), Ansamus (Samovit), etc., sau pe unele văi și regiuni păduroase. Aceste *Romanii populare* autonome sunt «Vlahiile» de mai târziu, conduse de juzi după dreptul românesc. Pe măsură însă ce Slavii își făceau drumul spre Sud, ținutul nostru, descongestionat de invazia lor trecătoare, își reia caracterul unitar românesc, pe suprafața de care a fost vorba mai sus. Triburile slave de Timociani și Moravani dispar fără urmă din aceste părți, în afară de mici grupe ce se vor topi în masa românească, lăsând urme de influență slavă regională la ai noștri, ca amintire de pe timpul simbiozei locale româno-slave.

Timocianii despre cari vorbesc deci izvoarele istorice, între ele și cronica lui Eginhardus, că la 818 după conflictul dintre hanul bulgar Crum (802-814) și împăratul Apusului Ludovic Piosul, de curând s'au despărțit de Bulgari, trimițând soli la Aquisgrana, pentru a se supune» acestuia, apoi în Pannonia, la 819, de sigur nu este un nume care să privească direct pe Românii din ținutul Timocului. Că și «Romania» sau «Vlahia» ce a existat de sigur în acele părți va fi participat la mișcarea de a se desface de hanatul bulgar, este un fapt probabil, de oare ce adeseori Românii au colaborat cu barbarii din vecinătatea lor spre a se putea menține în epoca simbiozei româno-slave.

Alături însă de «Timociani» sau *Timotiani* se menționează în cronicile apusene un alt trib «Guduscani», pe cari Kanitz îi pune în legătură cu masivul «Cuceai» — și acești munteni e mai probabil să fi fost chiar Români din ținut.

Dovada acestei colaborări o avem în formarea ducatelor de model franc pe teritoriile vecine cu Imperiul Carolingian și la care luau parte Românii cu Slavii sau chiar cu Bulgarii, ca în ducatele pe care le amintește «Gesta Hungarorum» (a Notarului Anonim). Ducatul lui Salan, în care se aflau de sigur și Românii din Bacica, avea scaunul său în *Titel*, iar ducatul lui Glad (= Vlad) din Banat se sprijinea pe oaste de «Bulgari și Vlahi», după cum spune cronica ungară, care dă amănunte prețioase despre ființa

acestor «ducate» de colaborare, pe timpul năvălirii Ungurilor (pe la 900). Aceste ducate s'au format în cursul secolului IX prin elemente pornite uneori din Sudul Dunării, cum s'a întâmplat cu Glad, pe care Notarul anonim, îl arată că ieşise din Vidin (*de Bhudin castro egressus*) cu ajutorul Românilor pe care cronicarul îi numeşte Cumani (*adiutorio Cumanorum*): dar se ştie că înainte de anul 900, când s'a petrecut faptul, Pecenegii şi Cumani nu apăruseră în Dacia. Dacă ducele Glad a mai păstrat ținutul Vidinului din care plecase — cum crede C. Noe¹ — nu avem nici o indicație precisă în cronică.

Istoricii bulgari cred că se pot trage concluzii din prezentarea vechiului Hanat primitiv sau proto-bulgar ca înglobând în limitele sale tot basinul Dunării de jos, sau numai unele părți dela Nordul acestui fluviu, prin sec. VIII, uitând că, chiar dacă s'ar dovedi acea extindere politică, ea nu însemna stăpânirea unui Stat organizat ci numai culegerea tributului dela populațiile pașnice, care se răscumpărau astfel de prădăciunile hoardei turanice cantonate în platoul Deliorman. Chiar și după ce Hanatul acesta de model avar-asiatic se prefăcu, la 864, în Țarat creștin, el nu căpătă nici o administrație propriu zisă nici caracterul de stat național — misiunea lui fiind aceea de a imita Imperiul Bizantin de caracter internațional, a steagului creștin ortodox pentru toți creștinii balcanici: Bulgari, Slavi-macedoneni, Români, Albanezi.

Dominația lui nominală în regiunile românești din Sudul fluviului, n'a înlocuit pe cea bizantină de cât în curs de un secol, pe distanța de la Lom până la Mare și de un secol și jumătate de la Lom în sus până la Sirmiu — după care stăpânirea bizantină efectivă se reîntoarce în aceste părți pentru alte două secole, Iată de ce prezența Hanatului bulgar și a primului Țarat nu este creatoare de drept istoric, după cum nici cea bizantină, care a urmat-o nu creiază, în aceste părți ale Vidinului și Moravei, un drept istoric, în favoarea Grecilor, cari aveau întâetatea în acel Imperiu.

Trecerea dela o stăpânire la alta s'a făcut în urma unui războiu de mai multe decenii, în care timp, țaratul bulgar, învins de Nicefor Focas și Ioan Zimisces și desființat în partea răsăriteană, — la 971, odată cu înfrângerea lui Sviatoslav, la Dristra — se

¹ C. Noe, l. c. («Timocul», III, 1-3, p.8).

retrage, sub dinastia Sișmanizilor, în părțile apusene cu centrul rezistenței în Macedonia, la Ohrida. Acolo el s'a sprijinit, sub țarul Samuil, mai mult pe elemente ne-bulgare: Slavi-macedoneni, Români și Albanezi. El dispunea însă de patruleterul: Sofia, Vidin, Belgrad (Alba Graeca) și Niș, care nu va fi supus de bizantini de cât după căderea Vidinului (1002), împotriva căruia împăratul Vasile II Bulgaroctonul făcuse patru expediții; în cea din urmă el fu cuprins după un asediu de opt luni². Importanța Vidinului ca cetate de mână întâiu se vede din îndelungata lui rezistență.

De abia în acest secol, al zecilea, apare și un nucleu politic sârbesc în ținutul *Rasciei*, cu centrul în cetatea Ras, pe pârâul *Rașca* (situat la Nord de Novi-Bazar), de unde vine numele de *Rasciani* ce se dedea Sârbilor în Evul mediu; această modestă formațiune politică se întindea spre Răsărit numai până la Morava sârbă și la confluența ei cu Morava bulgară, al căror nume ni spune mult sub raportul întinderii vechiului Stat sârbesc.

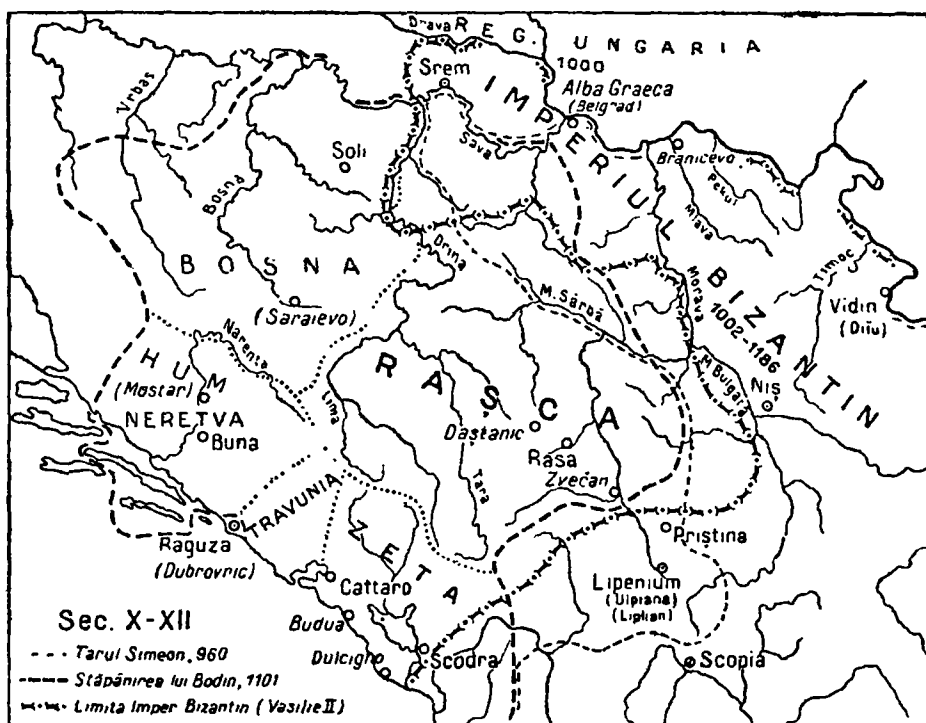
3. Epoca II-a bizantină și româno-bulgară.

Epoca bizantină durează vreo două secole, începând în două momente diferite, la 971, cum s'a arătat mai sus, când Bulgaria răsăriteană, dintre munții Haemus (Balcani) și Dunăre se preface în provincia bizantină sau *ducatul Paristrion*, care înglobează și latimea stângă a Dunării pe o mare lărgime³ și la 1002, când energicul Vasile II cucerește patruleterul apusean cu întreaga regiune dela Timoc până la gura Savei, împreună cu Scopia și Nișul iar la Sud până la Morava, ba se întindea și dincolo de Sava, în Sirmia; hotarul bizantin s'a menținut astfel în aceste părți până la luarea lor în stăpânire de Imperiul Asăneștilor. În tot timpul acesta, *Serbia* care atârnase de Bizanț capătă neatârănarea și titlul de regat, păstrându-se în regiunea mai sus amintită, adică la

² C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, pp. 187, 190, 194.

³ N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 63, și N. Bănescu, *Changements politiques dans les Balkans*, (Cf. idem, *Paristrion în Byzantium...*). D-l N. Bănescu a stabilit cel dintâiu că, după cucerirea Bulgariei lui Samuel de către Vasile II Bulgaroctonul, teritoriile fostului țarat au fost organizate imediat în două ducate bizantine: unul spre Apus «Ducatul Bulgariei», cu reședința în *Scopia*, altul la Răsărit, către Marea Neagră, «Ducatul Paristrion» cu reședința în Silistra¹. Cel dintâi cuprindea deci și regiunea timoccană, dela Sirmiu până la Vidin.

Apus de Morava și era supusă unei duble influențe: cea bizantină și cea ungaro-latină. În regiunea aceasta *Comnenii* și în deosebi Împăratul Manuil au purtat lupte grele trecând și în Banat, la Palanca, spre a pune stavilă tendinței de înaintare a Ungariei. Pe timpul urmașului său Andronic, Ungurii vor isbui să pună mâna pe Sirmia și pe ținutul Moravei până la Niș, dar numai în mod trecător, căci ele vor fi *recucerite dela Unguri de împăratul român Ioniță*.

Harta III. Țările sârbești, între Adriatica și râul Morava în timpul țaratului bulgar (țarul Simeon) și a Imperiului Bizantin care dela 1002 până la 1186 se întind până dincolo de Belgrad, în Sirmia (Srem). Limitele sârbești s'au luat după "Atlasul sârbesc (Stanojević) nr. 45.

Cu toată paza serioasă a ducelui bizantin la Dunăre, se întâmplă uneori răscoale în populația locală, dornică de autonomia îndătinată, atât la *Vidin*, cât și în cetățile de la Dunărea de jos, dela *Dristra* până la *Vicina*, unde se menționează acei vestiți conducători: *Tatul*, *Seslav* și *Satza*, ajutați de *Pecenegi*. Alteori *Pece-negii*, ajutați de *Slavi*, pradă și ruinează orașele *Scupi*, *Niș*, *Sirmiu*

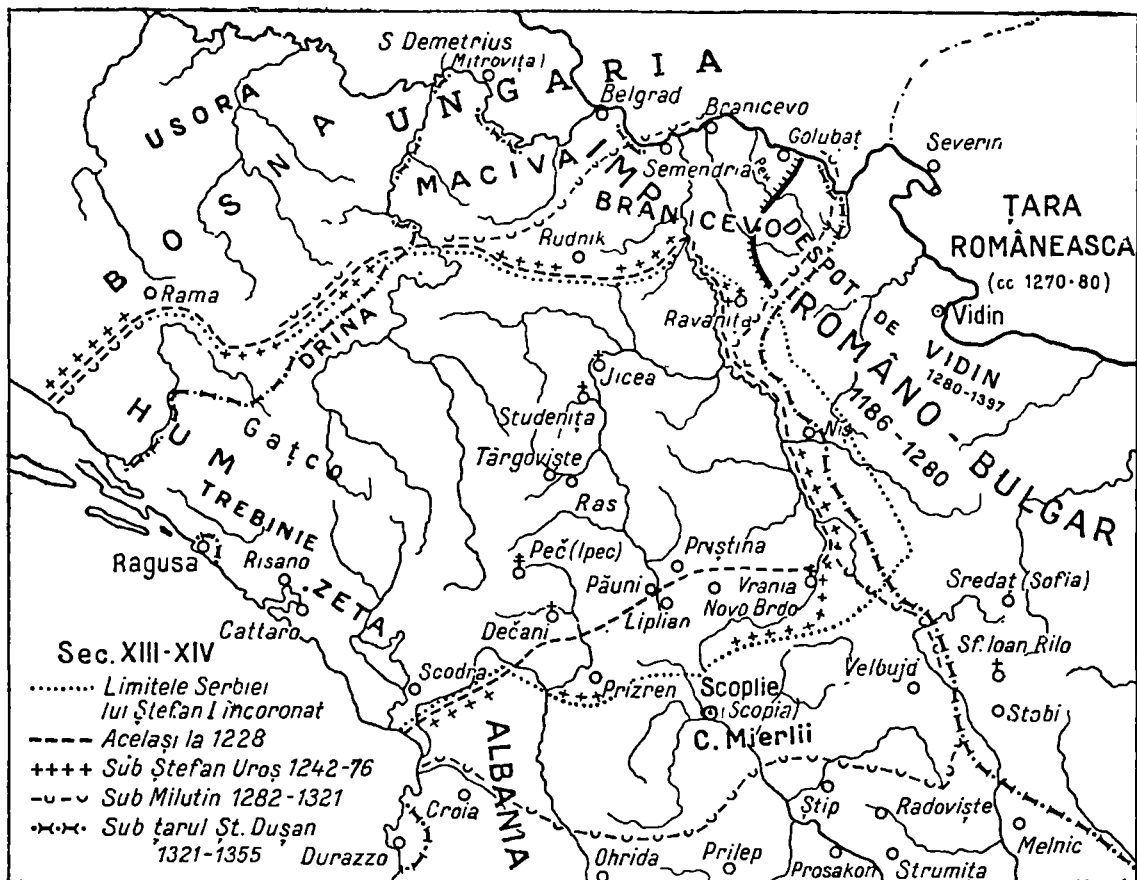
și «cetățile Paristriului până la Vidin⁴. Dar stăpânirea bizantină la Dunăre lasă urme trainice: vechile orașe romane sânt restaurate sub nume noi sau puțin schimbate: *Sirmiu* devine cetatea Sânt-Dimitru (la Sârbi: Mitrovița) și Singidon se numi: *Alba graeca* (Belgrad, la Slavi). La gura Moravei se zidi o altă *Sumedrie* al cărui nume românesc se menține în ambele forme: (Semedria și Smederovo), cetatea cu ziduri uriașe. *Budiniu* (fosta Bononie) se va rosti *Vidin* după fonetica greacă, Românii însă îi vor da un vechiu nume tracic: Diiu. Tot atunci apar *Maglavit*, *Calafat*, *Corabia*, și *Nicopole-mic* pe țărmul stâng al Dunării, iar pe dreapta ei: *Nicopolis*, creațiuni bizantine, ca și *Uicina*, *Chilia* (Licostomo) și *Selina* (Sulina) din părțile Dobrogei, unde rolul de seamă e jucat de vechiul *Durostor*, numit de Bizantini: *Dristra* (de unde: Silistra la Turci). Aceste creațiuni denotă cât de puternică era viața economică bizantină pe ambele maluri ale Dunării dela Sirmiu până la Mare.

Către finele acestei epoci *Moravo-Timocenii* români iau parte la expedițiile cruciate căci nu mai de dânsii poate fi vorba în cele două știri: una din cronica lui *Ansbertus* și alta din a lui *Uardan*, armeanul; ambele afirmă că Frederic Barbarosa, care se îndrepta spre Ierusalim în cruciată pe vechiul drum al oștilor, dela Belgrad spre Niș, Sofia, Valea Mariței, ar fi luat în solda lui un mare număr de *Români*⁵. Cei care se vor fi întors din această cruciată au putut lupta cu folos sub steagul Asăneștilor.

Dominația bizantină care aduse din nou tradiția romană la Dunăre se va continua cu o stăpânire de caracter ceva mai național, deși ea caută să se rezime pe aceeași tradiție romană; întemeind Statul pentru cele două națiuni conlocuitoare în cuprinsul vechii Moesii, Asăneștii crează de fapt dreptul nostru istoric în ordinea politică asupra acestor ținuturi. Căci regnum *Blacorum et Bulgarorum*, creație spontană a energiilor populare din Evul Mediu, dar silită de cărturari să ia asupra-și sarcina țaratului mai vechiu cu năzuința spre Constantinople, regatul

⁴ Idem. *op. cit.*, p. 65.

⁵ Ansbertus, *Fontes rerum austriacarum* I, *Abt. Script.* V. p. 44 și *Uardan* apud: A. Decei. «Românii din sec. IX-XIII, în lumina izvoarelor armenesti». (*An. Ist. Naț. Cluj*, 1926-8), Cf. F. Florescu «Românii din Jugoslavia, p. 7, 1941.

Harta IV. Variația limitelor Regatului sârbesc al Nemanizilor, între Adriatică, Drina și Morava cu axa politică pe linia: Prizrend, Deciani, Pec, Ras, Studenița, Jicea — depărtat de Dunăre, de care-l desparte ținuturile: Maciva și Braniceva luate de Unguri și de Asănești. — Limitele tot după Atlasul sârbesc, care le împinge greșit peste Niș și până la Pareci (aici reală e linia în formă de pieptene).

Est (a Serbiei despre Bulgaria), zice Jirecek, merge pe munții dintre Morava și Timoc, dela Cazane spre Sud. Orașul Niș nu-i niciodată numit între episcopatele sârbe din sec. XIII și XIV»... fiind apanagiul împărătesei din Târnova⁸. Caston Gravier, ca cel mai autorizat în această chestiune, zice:

«In tot decursul perioadei istorice, se vede că oamenii au trecut rareori peste larga bandă muntoasă dintre Timoc și Morava, hotar ideal, într'un timp când mijloacele nu permîteau da a slăbi valoarea unui obstacol. Din epoca lui Aurelian, noua Dăcie, sau Dacia Ripensis... care s'a format atunci pe la 274, la Sudul Dunării... primi aceste înălțimi ca limită despre Moesia Superioară. În evul mediu, Statul sârb din sec. XIII și XIV se opri și el la acești munți. Apoi această limită va presinta o fixitate remarcabilă; timp de șase secole de-arîndul la ea aveau să se oprească, după Statul sârb din evul mediu, pașalâcul din Belgrad, apoi provincia austriacă din prima jumătate a sec. XVIII, apoi din nou pașalâcul și în fine Serbia renăscută»⁹.

Limita de care vorbește Gravier este «paravanul muntos», limitele pașalâcului de Belgrad, care, tot el o spune, în partea de Est «coincidea cu o adevărată zonă de frontieră din cele mai bine marcate de natură. Intre marile văi ale Moravei și Timocului, platforma care se înalță este largă de 30-50 km., înălță de 800-1200 m. și în total puțin aplecată spre Nord»¹⁰. Vom mai reveni asupra caracterului de regiune închisă pe care distinsul geograf o recunoaște acestui ținut muntos, separat de Serbia din toate punctele de vedere¹¹.

⁸ C. Jirecek, *Staat und Gesellschaft...* 1912 I, p. 5:

⁹ G. Gravier, *Les frontières historiques de la Serbie*, 1916, p. 75-6.

¹⁰ Idem, *op. cit.*, p. 73.

¹¹ D. Rizoff, în prefața Atlasului său: «Die Bulgaren in ihren hist. ethnogr. u. politischen Grenzen, Berlin, 1917, Dec. este de acord că «Basinul Timocului cedat de Turcia Serbiei, în 1833... n'a intrat niciodată în hotarele istorice ori politice, ori religioase ale Serbiei»

CAP. II.

INDEPENDENȚA, UNIREA ȘI AUTONOMIA LOCALĂ A ȚĂRII TIMOCENE: 1280—1830.

1. Statul liber al Timocului: despotatul și țaratul de Vidin (1280—1397)

Odată cu pierderea hotarului Moravei și al Dunării, pe porțiunea Belgrad-Baziaș, țaratul româno-bulgar aluneca cu pași repezi spre disolvare. Stingerea dinastiei Asăneștilor, care-i dăduse toată splendoarea, lasă țara expusă atacurilor tătărești și unei crize interne adânci; sub țarul de origine cumană, Gheorghe Terterii (1280-91), câteva regiuni geografice deosebite, destul de mari, în special cele românești, se desfăceau rând pe rând de ascultarea Târnovei, sub căpetenii de origine cumană, spune Jirecek¹², ca în Dobrogea, în părțile Branicevei, unde se așează frații *Dârman* și *Cudeliu*, pe când în Vidin se așeza ca Domn neatârnat «despotul» Sișman, înrudit și el cu principii cumani, dar având temeinice legături în Banatul de Severin (Oltenia), unde găsi adăpost atunci când fu alungat de regele sârb Șt. Milutin. Impăcându-se cu acesta, pe la 1292, el își reluu tronul înființat de dânsul, lăsându-l apoi de moștenire fiului său Mihail, pe care cronicile îl numesc «despotus Bulgariae», sau chiar «dominus de Vigdino». Un frate al său purta numele românesc de «Balaure», ceea ce presupune, dacă nu chiar originea românească a familiei, o înrudire cu Românii sau o puternică influență a mediului românesc de aici¹³. Făcând socru pe regele sârb, Mihail își întări domnia la Vidin, unde rămâne până la 1323, când boierii din Târnova l-au ales țar.

¹² C. Jirecek, *op. cit.*, p. 282, 288.

¹³ C. Noe et M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 38-9.

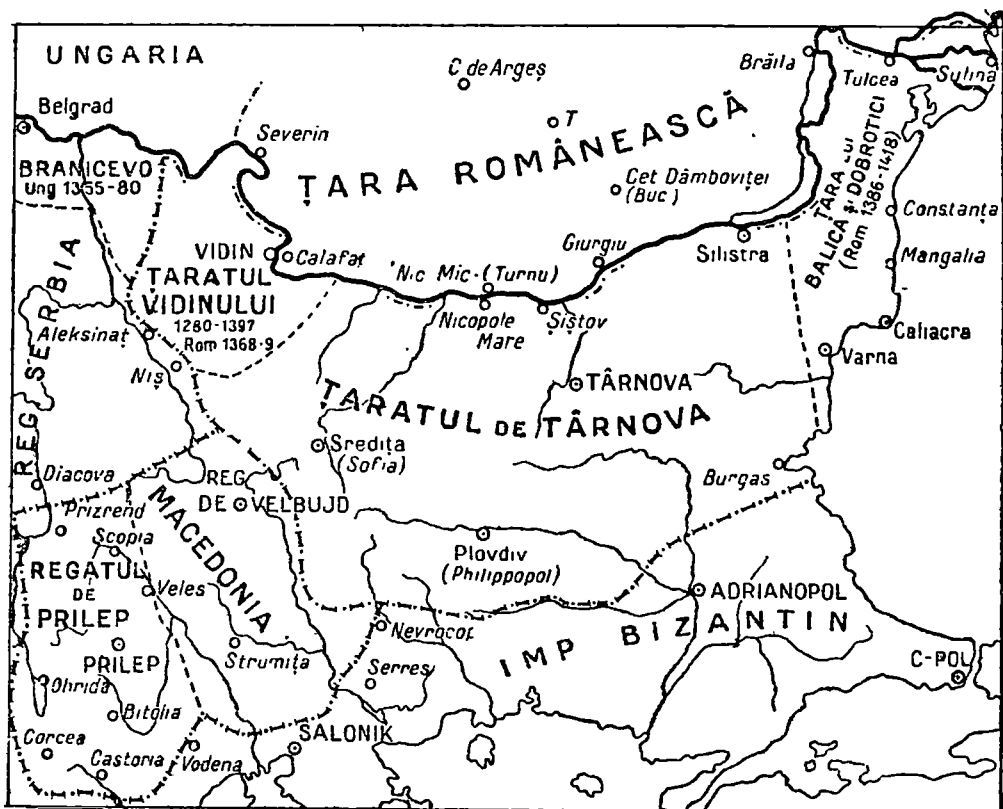
Cam în aceeași epocă se întemeie și puternicul Stat al Țării Românești din Nordul Dunării, între 1280-90, cu care noul țar intră în așa de strânse legături de alianță încât chiar din primul an țarul primi un puternic ajutor militar de la Basarab I în războiul său cu Bizantinii pentru stăpânirea Filipopolei. Această prietenie se dovedi și la 1330, când același Basarab îi dăde ajutor contra Sârbilor, în lupta dela Velbujd, din 23 Iunie, unde țarul Mihail căzu ucis. Un fapt tot așa de semnificativ ca și alianța solidă cu dinastia din Vidin, se petrecu în țaratul de Târnova, după biruința lui Basarab din același an, la Posada, asupra lui Carol Robert (9-12 Noembrie); învingătorul dela Sud, Ștefan Dușan se mulțumi să încredințeze puterea din Târnova sorei sale, fosta țarină disgrățiată, și se retrage refuzând coroana ce i se oferă de o parte din boerii dela Târnova și fără ca să ocupe Vidinul așa cum făcuse înaintașul său, Milutin, la 1290. Se poate presupune că teama de noul învingător din Carpați să fi apăsât serios în cumpăna politiceii sudestice, pentru a ne explica modestia lui Ștefan Dușan.

După un an de turburări, veni la tron ginerele Domnului român, un nepot de fiică al fostului țar, purtând numele *Alexandru* ca și fiul mai mare al lui Basarab; acesta va continua politica de strânsă colaborare cu socrul său, Marele Voevod și Domn dela Argeș, socotindu-se amândoi ca moștenitori legitimi ai *dinastiei Asăneștilor*, a cărei tradiție imperială se restaurează acum de cei doi suverani prin adăogirea numelui de *Ioan*: cel din Argeș își va zice Ioan Basarab, și după dânsul toți Basarabii și Domnii țărilor române își vor adăoga numele domnesc «Ioan» — iar țarul din Târnova pe cel de *Ioan Asan*; el se numi *Ioan Alexandru Asan* și fiii săi: Mihail Asan și Ioan Asan (ambii morți în tinerețe), Ioan Sracimir și Ioan Sișman, cei doi rivali de mai târziu. O desbinare în politica internă sili în curând pe țarul Alexandru, care voia să lase moștenitor pe fiul cel mic, să creeze un țarat separat la Vidin pentru Ioan Sracimir¹⁴.

În modul acesta se reface *Statul Timocan* dela Dunăre din tre râurile Pek și Lom, care fusese întemeiat încă din 1280 ca un imperativ al unității geografice și etnice a regiunii; el avu o durată numai de aproape un secol (1280-1397) din cauza venirii Turcilor. Incepând ca un *domniat*, fiindcă principele avea titlul de

¹⁴ C. Jirecek, *op. cit.*, p. 388, dă numele membrilor dinastiei din Târnova

«Domn de Vidin» sau pe cel echivalent de *despot*, Statul Vidinului sau al Diulului, avea un triplu caracter românesc: tradiția politică, dinastia și locuitorii. Tradiția era aceea creiată de Asănești; populația lui era în majoritate de Români, a căror masă se revărsa dincolo de limitele Țaratului, spre Morava, spre Sofia, și spre Vrața¹⁵, iar dinastia era românisată, sau în parte de origine română, căci cel din urmă domnitor, Sracimir, era fiu de domniță româncă, (probabil al Anei, prima soție a țarului Alexandru) și în același timp soț al unei românce, vara lui Vlaicu Vodă.

Harta V. Desmembrarea țaratelor slave din Balcani în sec. XIV după caracterul național-regional al populațiilor: Țaratul Asăneștilor se desface în trei stăpâniri, dintre care două românești: Despotatul-Țarat de Vidin și despotatu Dobrogei. (Limite din Atlasul bulgar „Die Bulgaren” 1917 de Rizoff-Zlatarski, pl. IX.

Deși ca formă politică statul vidinean imită țaratul de Târnova, din care se desfăcuse întocmai ca și *Despotatul Dobrogei* (acesta se desparte pe la 1346) — el făcea de sigur figură de Stat

¹⁵ Asupra limitelor cf. C. Noe, *op. cit.* pp. 42-3 și nota 1.

național românesc, ocupând întreaga regiune timoceană românească de azi. Limba oficială era vechea slavă, care se va introduce și în Valahia și în Moldova, potrivit tradiției ortodoxe. Este deci o greșeală a socoti că țaratul de Vidin se mărginea la județul actual Vidin, când el cuprinde toată Craina și Nișul și o mare greșeală de a crede cineva că Serbia, înainte de căderea ei sub Turci, a fost vreodată vecină cu Țara Românească; aceste două greșeli, din ignoranță, se comit adeseaori la noi, dar și mai mare greșeală este de a socoti țaratul de Vidin ca un stat bulgar, când el era *locuit probabil numai de Români*, și avea în fruntea sa o dinastie românisată: o țariță, fiică de Domn român, purtând în diplome latine titlul de «imperatrix», împărăteasă, soție a unui țar, el însuși fiu de româncă. Strânsa legătură politică dintre dinastia română din Argeș și aceea din Târnova se întărise cu una de îndoită căsătorie și cu o colaborare militară în contra Bizantinilor la 1323 și contra Sârbilor în 1330. Caracterul românesc al noului Stat avea să-l împingă însă chiar la *unirea* lui cu Țara Românească.

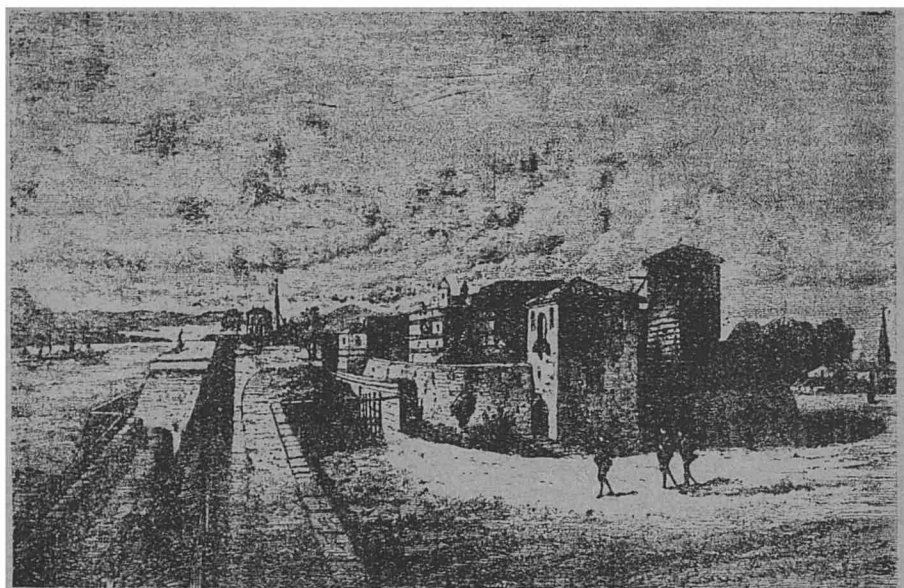
2. Anexarea Vidinului la Țara Românească

Dar cel mai de seamă eveniment al acestei epoci pline de atâtea amintiri românești în regiunea Vidin-Morava, este de sigur acela al alipirii trecătoare a ținutului Vidino-timocean prin intervenția lui Vlaicu peste Dunăre în 1368-9, un fapt care pentru Românii Timoceni poate fi asemănat aceluia prin care Mihai Viteazul a unit Ardealul cu Țara Românească, în 1599-1600.

Lucrurile s'a petrecut astfel: *Vlaicu* (Ioan Vladislav Basarab) luase tronul în 1364¹⁶, fără să onoreze cu omagiu de vasal pe ambițiosul rege de sânge frances Ludovic al Ungariei și acesta porni contra lui o expediție de pedepsire. Atât de strânsă era însă legătura dintre dinastiile din Argeș și din Vidin, că regele socoti mai nimerit a năvăli în țaratul de Vidin, în loc de a lovi direct pe Vlaicu. Sub pretext că țaratul de Vidin era amenințat să cadă în mâna Turcilor, fiindcă țarul Șişman din Târnova, de-abia suit pe tron, devenise vasal turcesc, Ludovic ocupă țaratul, prefăcându-l în «Banat al Bulgariei» și trimite pe Sracimir cu soția sa ca priso-

¹⁶ Nicolae Alexandru moare în 1364 și omonimul său țarul Alexandru în 1365, lăsând în locul său pe Șişman.

nieri în Croația. Vlaicu răspunde prădând ținutul Amlaşului de la Sibiu. Anul nou însă aduse pacea între cei doi adversari, regele împacând pe Vlaicu prin aceea că-i dădea în schimb. «ducatul de Făgăraș» și «banatul de Severin», dar numai partea olteană a lui, căci cea timișană, cu Caransebeș și Timișoara, se alipia la Banatul Bulgariei. Se înfăptuia astfel, pentru întâia oară unirea politică și

5. Cetatea Diiului (Vidin).

administrativă a celor două ținuturi românești, bănățean și timocean, sub același cârmuitor: banul unguresc din Vidin.

Deși Vlaicu primise o *compensație prețioasă* pentru ca să accepte stăpânirea lui Ludovic în Vidin, nu atât vanitatea, de care era cu era cu totul lipsit, ci împrejurările l-au silit să reacționeze altfel. Turcii atacând, împreună cu Șişman, la 1367, banatul Bulgariei, banul ungur cere ajutor lui Vlaicu, care trimete trupele sale și respinge atacurile turcești. Aceasta «era cea dintâi luptă dintre Români și Turci și ea s'a dat în legătură cu stăpânirea Vidinului». Dar locuitorii ortodocși, asupriți de propaganda catolică, suportau cu adâncă revoltă suflătească jugul unguresc, înclinând a se da de partea lui Șişman; cu mari greutatea isbuti Vlaicu să-i țină în ascultare și să reziste contra Turcilor. O diplomă papală arată că s'ar

fi convertit atunci cam a treia parte din populația țaratului, care număra, după C. Jirecek, vreo 600.000 locuitori; altă diplomă a Papei din 1370 aduce laude lui Vlaicu pentru luptele purtate de el în fruntea unei oștiri numeroase, cu Turcii.

Ura ortodocșilor contra propagandei catolice se întetă, însă, după retragerea dușmanilor și plecarea lui Vlaicu în țară. Atunci se produse acțiunea plină de mare curaj și de o matură conștiință politică din partea lui Vlaicu, la care-l împinge simțul *afinității etnice* și *zelul de apărător al ortodoxiei*. În toamna anului 1363, «chemat de cetățeni», spune cronica misionarilor catolice, Vlaicu, «ocupă Vidinul», cu întregul său teritoriu până la râul Pek și la Niș, sub pretextul «de a-l păstra pentru cumnatul său Sracimir și spre a nu cădea în mâinile lui Șişman și a Turcilor». Ca o dovadă a indignării poporului se și înregistrează la 2 Februarie 1369, mișcări de stradă, în care misionarii catolici sânt uciși. Indignat de aceste întâmplări, regele Ludovic declară din nou războiu lui Vlaicu și trimete asupra-i două corpuri de oaste: unul pe la *Vidin*, pe care-l reocupă, luându-i și Severinul, alta pe valea Dâmboviței, unde trupele ardeleni sânt crunt bătute de Vlaicu. Isbânda Domnului român se confirmă din condițiile păcii încheiate în vara lui 1369: Sracimir este reșezat în tronul său, va *vasal regal*, dar *sub garanția lui Vlaicu* și a lui *Dobrotici*, despotul Dobrogei, care gravita și el, după cum se vede, în jurul lui Vlaicu; banatul Severinului, împreună cu partea olteană, se restituie lui Vlaicu, pe când partea apuseană din «Banat», zisă și «Valachia Citerior» rămâne sub comitele de *Timișoara*. Schimbările următoare în politica lui Vlaicu n'au mai adus modificări de seamă în situația fixată la 1369: țaratul de Vidin va continua să dăinuiască, la adăpost de primejdii, sub garanția Domnilor munteni, până la căderea lui sub Turci. Vlaicu va ocupa mai târziu, la 1377, *Nicopolea*, probabil în urma unor noi ciocniri cu Șişman și cu Turcii ¹⁷.

Această glorioasă epocă de manifestare a vitalității românești pe dreapta Dunării timocene se va încheia cu căderea țaratului de Vidin sub Turci la 1397. Amenințarea otomană devenea tot mai puternică și spre a-i pune o stavilă, principii creștini: Lazăr al Serbiei, unit cu cei doi vasali turci — Șişman și Ivancu Dobrotici, ajutați de Mircea, vor câștiga o isbândă trecătoare în 1387, contra Tur-

¹⁷ D. Onciul, *Curs lit. Ist. Rom.* 1910. N. Iorga, *Ist. Rom.* III, p. 231-8.

cilor, dar la 1388 Şişman e siliţ să se supue din nou Turcilor, iar *Sracimir*, care nu s'a distins niciodată prin fapte de arme, în prea îndelungata lui domnie de vreo 40 de ani, *se închină*, pentru întâia oară, *Sultanului*. Înfrângerea Sârbilor dela Câmpia Mierlei, în anul următor, sili şi Serbia la închinare. După o scurtă perioadă de vasalitate, cele două ţarate din dreapta Dunării vor fi desfiinţate de Turci: cel din Târnova, la 1393, iar cel din Vidin la 1397, în urma înfrângerii creştinilor dela Nicopole în 1396. Căderea regiunii timocene sub jugul turcesc nu-i desfiinţă însă unitatea administrativă, care se menţinu în pašalâcul de Vidin, creiat în limitele fostului ţarat de Vidin.

3. Tradiţia populară a stăpânirii româneşti în Sudul Dunării.

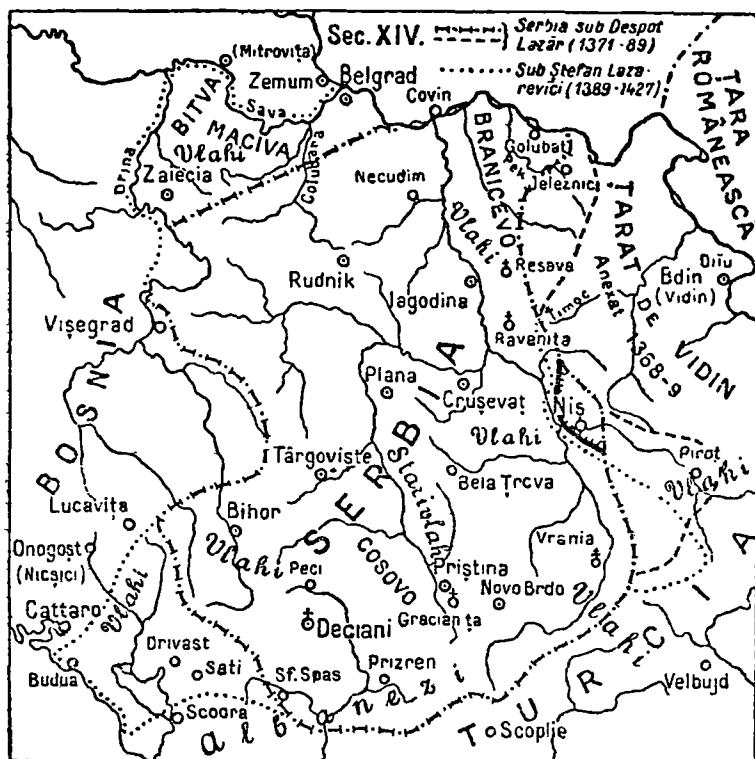
Nu s'au păstrat documentele date de *Sracimir*, dar din puţinele ştiri istorice ce avem s'a putut face dovada stârnselor legături dintre regiunea timoceană şi domnia Ţării Româneşti, ba chiar a dependenţei politice şi a unirii ei trecătoare cu aceasta, pe timpul despotatului şi ţaratului de Vidin. Până la ce punct era dominantă, în aceste părţi, influenţa economică a Statului român din stânga Dunării, o mărturiseşte distinsul nostru numismat C. Moisil, care pe temeiul monetelor găsite constată «strânsele legături comerciale cu ţaratul Vidinului şi deci un întins trafic ce se făcea pe linia Argeş-Slatina-Craiova-Calafat-Vidin»¹⁸. Iar cât de mare era prestigiul primilor *Basarabi*, în ţaratul acesta mai ales, cu care legăturile economice şi etnice erau cele mai lesnicioase, ni-o dovedeşte eposul popular al Bulgarilor care, în sute de variante, studiate de G. Iordan¹⁹, cântă pe cei patru *Basarabi*, contemporani cu *Sracimir* şi anume: *Vladislav* (Vlaicu), *Radu*, *Dan* şi *Mircea*. În special cucerirea Vidinului de *Vladislav* avu răsunet şi în cântecul vecinilor:

Na Uidinu gradu bijelome, La Vidin, cetate albă,
Onde bijeşe staraţ Uladislav. Acolo fuse bătrânul Uladislav.

¹⁸ C. Moisil, *Monetăria Ţării Româneşti în timpul dinastiei Basarabilor*. (Anuar. Inst. Cluj, 1926, p. 141).

¹⁹ G. Iordan, *Rélations culturelles entre les Roumains et les Slaves du Sud*, 1938.

Radu I care zidi *Mănăstirița* din Craina, este numit în poezia bulgară și «Karavlahul», iar Dan I este pus în legătură nu numai cu fratele său Mircea, care-i luă tronul, dar el devine un erou de seamă în cântecele de Crăciun ca și în baladele de vitejie bulgărești care circulă în vreo sută de variante²⁰; s'ar putea însă ca în figura lui să se oglindească și amintirea lui *Dan II Viteazul*, care se război timp de zece ani cu Turcii, la Dunăre (1422-31).

Harta VI. Despotatul Serbiei între 1371 și 1427, atingând Dunărea (fără Maciva și Belgrad) până la Poreci — și isgonit dela țărmul Adriaticei, — Epoca țaratului de Vidin. Limite după *Atlasul sârbesc* („Stăpânirea Lazarovici-Brancovici“).

Pătrunderea primilor Basarabi, contemporanii lui Sracimir, în epopeea bulgară, unul din cele mai neașteptate fapte, în domeniul legăturilor culturale dintre cele două popoare vecine, nu se poate

²⁰ Idem, *ibid.*, pp. 28-32-3, 45; In cântecul dela p. 46: «Rumănie», țara lui Dan Voevod dar la pag. 18 același nume se dă și Traciei sau Macedoniei. La p. 19 găsim: «frumoasa Romaniea, frumoasa țară Vlașca».

explica fără să admitem prezența unui puternic element românesc pe dreapta Dunării și mai cu seamă în această regiune, care de sigur prin fasa de bilinguism a acelor cari s'au bulgarisat ulterior, să fi transmis poeziei bulgare, odată cu subiectul și numele autentic al țării Basarabilor: *Rumănie*, care e pus în legătură cu Dan Voevod, — dovadă că el circula printre Românii Dunăreni dintre Morava și Lom, alături de numirile *Ulașca* și *Caravlașca*, date de Bulgari.

La legăturile culturale se adaugă cele bisericești: Domnii români se îngrijesc încă din timpul țaratului de Vidin de viața religioasă a satelor românești din cuprinsul lui, ridicând biserici și mănăstiri cari nu și-ar fi avut rostul fără prezența acestora acolo. Cel dintâiu ctitor în aceste părți este Radu, care împreună cu vestitul misionar Nicodim întemeiază, încă de pe când era numai Ban de Severin, schitul Mănăstirița din plasa Cheei, unde până în sec. trecut se mai putea citi numele «Radulbeg», scris la vreo restaurație și amintind pe vechiul fondator.²¹ Nicodim care va pune temeliile vieții mănăstirești în Țara Românească, venea la noi din părțile Macedoniei, tocmai prin acest drum de legătură al regiunii timocene.

4. Cucerirea turcească și autonomia locală.

Sub umbra semilunei, legăturile dintre cele două maluri românești nu vor înceta, iar ajutorul cultural va lua forma unui patronaj religios asupra întregii provincii care va fi pusă sub ascultarea episcopului de Râmnic.

În 1397, țaratul se prefăcea în sangeacatul (devenit apoi *pașalâcul*) de *Uidin*, care păstră la Apus hotarul despre Serbia vasală, așezat la «paravanul muntos» de care s'a vorbit mai sus; în jumătățit în suprafață prin anexarea părților de la Miazăzi la Turcia, principatul Serbiei își mută centrul politic, la începutul sec. XVI, în regiunea Semendriei, care, în radicalul din forma sârbească: *Smeder-ovo*, păstrează atât de bine numele vechiu românesc al unei Sumedria sau Simedria²²; acolo se va menține până la com-

²¹ Al. Ștefulescu, *M-reă Tismana*, 1909, p. 43, nr. 1 și N. Milicevici (apud) G. Iordan, *op. cit.*, p. 22 și 32.

²² F. Kanitz dă și o formă — *Smedris* (Serbien, 1868, p. 7).

pleta sa lichidare între 1450-55, când Serbia se prefăcu în sangeacatul de Semendria. Numai în 1521, după căderea Belgradului, din care *Ioan Corvin* făcuse unul din marile bulevarde ale Creștinătății, apărât de el victorios până la moarte, pașa de Semendria își va muta reședința la *Belgradul* care nu fusese până atunci de loc sârbesc. Însă și după această dată, limita dintre cele două pašalâcuri, de Vidin și de Semendria-Belgrad, create prin desființarea despotatului sârbesc și a țaratului de Vidin, rămâne aceeași: hotarul se ținea pe «Morava mare, de la confluența ei (cu cea sârbă), până la Kiupria, și de acolo pe munții cari despart basinul său de pašalâcul de Vidin și dependența sa, Craina Timocului»²³.

Încă doi eroi români vor mai fi citați în balada sârbo-bulgară: «Iancu Vodă Sibianu» (Ioan Corvin), care străbătu în trei rânduri provincia timoceană în cele trei expediții cruciate purtate în Turcia și Mihai Viteazul, care străbătu până în regiunea Vidinului, lăsând amintirea sa în satele românești; ele amintesc despre un «kneaz viteaz», care «a împărțit satelor de aici dascăli și popi»²⁴, căci viața spirituală este aceea ce stă mai mult la inimă satelor românești, părăsite de domnie creștină. Era firesc ca în timpul stăpânirii turcești legătura spirituală cu «Țara» să se accentueze și Domnii români să-și reverse mila și asupra celor de un neam cu dânzii, aflați sub jugul păgân: Radu cel Mare zidi o biserică la satul *Lăpușna*, în 1501²⁵. Și Paul Kenezu făcuse năvăliri până la Crușevaț, Vidin, Nicopole.

Spre a nu ne opri, de această dată, mai mult asupra unei chestiuni, care n'a făcut până acum obiectul unei cercetări speciale, încheiu cu frasa lui Vâlsan: «S'a păstrat tradiția — și pe unele locuri au rămas inscripții, care arată că vechile mănăstiri din Craina și Țârna Recă (j. Timoc) au fost zidite de Domni români, iar viața bisericească întreagă era sub ascultarea episcopului de Râmnic»²⁶. Cărțile bisericești erau toate în limba română prin satele timocene

²³ G. Gravier, *op. cit.*, p. 28.

²⁴ E. Bucuța, *op. cit.*, p. 20, pune tradiția lui Knez viteaz în legătură cu Mihai.

²⁵ *Bul. Com. Mon. Ist.*, 1911, fasc. 16.

²⁶ G. Vâlsan, *Românii din Serbia*, p. 19. Bibliografia la G. Iordan, *op. cit.*, (N. Iorga, *Sârbii, Bulgarii și Românii în Pen. Balcanică*; N. Milicevici, *Martiri, Serbii* (Glasnik srpsk dr. IV Beograd, p. 37; Paul de Alep, *Călătoriile Păr. Macarie*, ed. Cioranu, p. 187, etc.

până după anexarea la Serbia, când ele au fost adunate de guvern și depuse la muzeele din Belgrad ²⁷.

Pe alocuri, în unele regiuni stăpânirea otomană îngăduise privilegii locale, uneori în favoarea vreunei familii mobile: astfel «Craina era sub cârmuirea ereditară a Cărăpâncilor», cari aveau dreptul de a împiedica pe musulmanii de rasă de a se aşeza în ținutul lor» — ei plăteau un tribut obligator bey-ului din Cladova» —; Rașcovicii, «avură pe timp îndelungat o putere asemănătoare în *Starivlah*, iar plasa *Cheia* (Cliuci) își păstra dreptul de a-și alege cnezii săi» ²⁸. Aceasta însemna păstrarea în Timoc a vechiului *drept românesc* după care se cârmuiau toate Vlahiile medievale; acest drept se constată că l-au păstrat și alte grupe de Vlahi sub Turci, în Slavonia și Bosnia. Din știrea dată de Chopin, fără să arate de unde o deține, vedem că numai câteva ținuturi din fosta Serbie și fostul țarat de Vidin, anume cele românești, se bucurau de această semi-autonomie. Amintirea este vie în balada Românilor din Craina numită «Stoian Bulibașa»:

*Beg afende, dumneata,
Tu ești beg în Cladova
Și Stoian e pe Craina.*

sau:

*Asta-i Stoian, bulibașa
Care-mi judecă Craina.*

În calitate de «bulucbași», dar în legătură, cu un Carapancea, Stoian cârmuește Craina din care tot el «*astrânge verghia, Verghia rămășița*», (adică birul), cele două atribuții ale unui jude român ²⁹. Satele aveau fiecare *chinezi*, cari fac «săbor» de săteni și adună birul ³⁰.

²⁷ Em. Turdeanu, *Din vechile schimburi culturale...* («Cercetări Literare — N. Cartoian» III, 1939, pp. 141-206) dă o schiță prețioasă a fundațiilor și influenței noastre în Serbia.

²⁸ Chopin-Ubicini, *Provinces danubiennes (L'Univers)* 1856, p. 272.

²⁹ G. Giuglea și C. Vâlsan, *op. cit.*, p. 38-52:

³⁰ Idem, *ibid.*, p. 100-105, balada lui Pătru din Cobilia. În varianta baladei lui Stoian *Bulucbașa*, care ar fi trăit pe la 1795 mai veche, editată de Em. Picot, *op. cit.*, nr. XXIV — însuși Pazvanoglu se plânge beifului din Cladova de isprăvile lui Stoian care cârmuia ca un răsculat :

*«Dumnia ta
Ești begu la Cladova
Da Stoian bulibașa...
Judecă toată Craina
De când s'a buliubașit*

*Pe Turci de tot a 'nserecît
Turc Timoc n'a mai trecut...
Turcii de la Niș încoaci
Trag potcoave di la cai
Și le vinde pe mălai.*

Begul de Cladova pleacă din Dii, unde făcuse popas la Pazvanoglu și, însoțit de Carapancea, din Negotin, și el tot un jude creștin, dar nașul lui Stoian, urzesc un plan pentru a prinde în cursă pe Stoian, invitându-l să-i însoțească pe amândoi pe calea de la Negotin la Cladova spre a-i păzi de tâlhari, ei duceau cu dâșii «haznaoa». Stoian, care petrecea în *Zaiciar*, împărțind vin la «raia» (țăranii creștini), deși avusese un vis rău, primește invitația, vine la Negotin, unde i se afla soția Fira, este prevenit de primejdie de un Arap, totuși se obligă a-i conduce la Cladova. Acolo prin trădare, este prins și spânzurat.

Din epoca turcească nu vom mai reține decât două momente de seamă: acela când, la 1721 cărmuirea austriacă alipește la Banat districtele răsăritene ale Serbiei austriace, anexate în 1718, anume: Cliuci (Cheia), Craina, Porecica și Crivivir, așa cum se făcuse și pe timpul anexării Vidinului de Ludovic cel Mare, sub forma de Banat al «Bulgariei»; se continua, de altfel ceea ce făcuseră și Turcii cari prin sec. XVII întindeau limitele sangeacului de «Moldova, din Banat, pe ambele maluri ale Dunării. Intinderea limitelor provinciei austriace până la Timoc, usurpând și teritorii din pašalâcul de Vidin, care rămâne cu basinul superior al Timocului, va crea o confuzie cu privire la limitele Serbiei.

Al doilea moment este acela al revoltei lui Pasvan-Oglu, pașa de Vidin, la finele sec. XVIII (între 1792-1807) unul din cele mai interesante capitole din mișcarea de desmembrare a Turciei, inițiată în acel timp, dar fără nicio legătură cu «deșteptarea națională bulgară». «Deoarece — scriam acum doi ani — în regiunea supusă lui, adică în *sangeacatele de Uidin, de Cladova și în parte cel de Nicopole*, populația compactă era formată nu de Bulgari ci de Români Timoceni, este de presupus că el (Pasvanoglu) a avut cu aceștia legături statornice... Ori cum ar fi, istoricul trebuie să țină seamă că stăpânirea neatârnată a lui Pasvanoglu la Vidin, într-o regiune locuită în chip exclusiv și din toate timpurile de Români, regiune pe care el o ocupă timp de 14 ani (1792-1806), pe timpul desmembrării și decadentei Imperiului Otoman, ne amintește în chip isbitor Statul *separatist* a lui Sracimir, cumnatul Domnului român Vlaicu³¹. Pasvant-Oglu vorbea perfect românește.

³¹ N. A. Constantinescu, *Un livre oublié sur la révolte de Pasvan-Oglu*. (Extras din *Rev. Hist.*, XVI, 1939). Cf. N. Iorga, *Din legăturile noastre cu Sârbii*, 1915 — aduce dovezi despre organizația autonomă-creștină a Crainei sub Turci. — Begul de Cladova ca «voevod».

CAP. III.

EPOCA USURPĂRII SÂRBEȘTI.

1. Strămutarea Serbiei noi la Dunăre.

Dacă este adevărat că pașalâcul de Belgrad a servit de *lea-găn* Principatului nou al Serbiei în sec. XIX, cum o afirmă Gravier — pe care-l șocotim că reprezintă punctul de vedere sârbesc în această chestiune — nu trebuie să uităm cât de mult a contribuit la redeșteptarea Sârbilor cărmuirea creștină *austriacă* din provincia anexată între anii 1718-1739.

Pentru întâia oară nevoile politicii austriace au creiat o Serbie dela Drina *până la Timoc*, ceea ce va însemna un precedent ispititor pentru poftele sârbești de mai târziu, deși Serbia din 1718-39 nu era o autonomie națională sau locală, — căci la Sud ea nu atîngea nici limitele pașalâcului de Belgrad — ci o simplă creațiune a capriciului diplomației austriace, care căuta să întindă limitele Monarhiei la Sudul Dunării și să facă un pas în Peninsula Balcanică.

Dar luptele pentru liberarea Serbiei s'au dat mai ales între limitele pașalâcului de Belgrad, restaurat după pacea din 1739, și acest fapt va determina mutarea centrului sârbesc dela *Ibar*, unde fusese în Evul mediu, la Dunăre, schițând astfel și primele limite ale viitorului Principat. Când singuri, când ajutați de Austriaci, între 1789-91, sau de Ruși, între 1804-1812, Sârbii din pașalâcul de Belgrad — ajutați și de cei refugiați în Bacica, — au isbutit, prin lupte grele mai întâiu și prin diplomație mai târziu, să capete *autonomia pașalâcului de Belgrad*¹. Ei au profitat mult, afirmă Gravier, de faptul că populația turcă și albaneză se găsea «adeșea într'o proporție foarte însemnată, alături de elementul

¹ G. Gravier, *op. cit.*, p 40:

sârb» prin celelalte pașalâcuri din Sud, dar lipsea aproape cu totul din acela de Belgrad, unde populația «era în întregime sârbă»; totuși pentru respectul adevărului el este nevoit să adauge în nota dela pag. 43: «Este destul să axceptăm pe Valahii din munții de Nord-Est», adică cei dintre Morava și «ecranul muntos» al liniei Kiupria-Poreci, căci Craina revenise pașalâcului de Vidin; și mai recunoaște ceva scrupulosul cercetător: că totuși *Sârbii din pașalâc* (cel de Belgrad), *sânt în imensa lor majoritate noi veniți pe acest teritoriu, scoborând din ținuturile dela Sud și Sud-Vest, atrași cum erau de țara aceasta foarte puțin populată și foarte bună pentru creșterea vitelor*. *Aceste condiții, închee dânsul, au contribuit în mare parte la «învierea unei Serbii în limitele Pașalâcului de Belgrad»*².

Reținem cele două constatări prețioase ale acestui prieten al Serbiei: prezența Vlahilor, înainte de mișcarea sârbească de liberare, în munții de Nord-Vest dintre Morava și Poreci, pe care șovinismul sârbesc îi presintă ca fiind veniți după 1833, și aceea că: *Sârbii din întreg pașalâcul de Belgrad sunt noi veniți, dinspre S.-Vest*.

Răscoala sârbească din 1804 se începuse sub conducerea lui Caragheorghe pentru revendicări sociale și fiscale, dar prin intrarea Rusiei în războiul cu Turcii, ea luă în curând calea aspirațiilor naționale spre libertate. Între 1804-1806 întreg pașalâcul era în mâinile răsculaților, afară de cetățile turcești, iar după 1806, spre a putea face legătura cu oștile rusești care operau în regiunea Vidinului, Caragheorghe trimise emisari să răscoale și pe locuitorii județelor dintre Poreci și Timoc, aparținând pașei de Vidin: *Craina, Târna-Reca și Zaiciar*.

Se știe că mulți Români Timoceni au luat parte la răscoală, văzând că este vorba de o luptă pentru cruce, purtată de Împărăția moscovită și în care intrau atâți «volintiri» români din Oltenia conduși de Tudor, «care-și oferise, ca mulți alții, sabia Rușilor și ajunsese sub steagul lor ofițer de panduri». Chiar «din părțile muntene o cavalerie numeroasă, alcătuită numai din Români, două escadroane», veniră peste Dunăre, conduse de un ofițer Nichitici — după cum ne spune N. Iorga.

² Idem, ib., p. 43.

Dela început însă o parte din Timocenii noștri nu voră a face cauză comună cu Sârbii, pentru a nu cădea sub autoritatea lor. «*Din firesc antagonism național*, zice ilustrul istoric, acești țerani, *în parte* veniți de pe malul celalt, se împotrivă rășcoalei pe care însă, în persoana lui *Velcu* au cântat-o. Dar războiul se strămutase din părțile Nișului — în aceste locuri. Craina trebuia câștigată neapărat pentru rășcoală. Caragheorghe însuși vine, cu 3000 de oameni, împotriva acestor 13 sate care conduceau împotrivirea și, ca pedeapsă, pentru atitudinea lor dușmănoasă față de revoluția sârbească, *ele au fost arse, desființate*» ³.

Că mulți români însă au luptat însuflețiți de ideea liberării din jugul păgân o dovedește acțiunea eroică a lui *Haiduc-Velcu*, pe care poesia timoceană îl face român din Craina, iar isprăvile lui sunt cântate și azi de Românii Timoceni; dar în el se rezumă de sigur nu alipirea la interesele sârbește, de care se temeau cele 13 sate, ci dorul de libertatea proprie în marginile Crainei lor: căci haiduc Velcu luptă, cu prețul vieții, la Negotin și 'n Praova, contra Turcilor, având oastea lui proprie și tunuri: «Capu-oi da, Craina n'oi da» ⁴ — zice el în baladă. De fapt *Craina* sintetisa, în poesia populară a Timocenilor, ideea de patrie română, ca și în balada lui Stoian Bulucbașa dela 1790, «care-mi judecă Craina» și se revoltă împotriva begului de Cladova și mai marelui său, Omir Aga, pașa Diilui; dar această Craină, de autonomie și de revoltă românească — o revoltă ideală, din baladă — își întinde limitele până la Niș și până la Timoc — «Turcii Timoc n'au mai trecut» ⁵.

³ N. Iorga, *Istoria Statelor balcanice în Epoca Modernă*, 1913, p. 119.

⁴ G. Giuglea și G. Vâlsan, *Dela Românii din Serbia*, pp. 59-62. După Ranke, Velcu avea steagul său deosebit ca marii conducători de rășcoală și dorea să cucerească Țârna-Reka, patria sa; după ce bătu cu o mică ceată pe beii din Podgoraț își relua titlul de «Gospodar (Domn) de Țârna-Reca» cum făceau și ceilalți. (Chopin, l. c. pp. 321, 323). După pacea din 1812, el continuă isprăvile și rezistența în cetatea *Negotin*, ocupată de cetele lui de haiduci. Cerând ajutor lui Caragheorghe, unul din tovarăși îi trimete răspunsul: «Să se mântuie singur; zece cântăreți îi cântă laudele la masă, dar pe ale mele nimeni. Pentru că el este un *erou* să se descurce singur». (Chopin, p. 355). Velcu pieri, de un glonț, pe meterezele cetății. Ranke, *Die serbische Revolution*,

⁵ Idem, *ibid.*, pp. 38-39.

2. Acțiunea lui Caragheorghe și Miloș pentru anexarea provinciei Morava-Timoc.

Anexarea districtelor românești la Serbia o dorea Caragheorghe, din motive politice și militare, spre a înlesni cooperarea cu Rusia pe ambele țărmuri. Încă din 1809 el formulă pretenția unor *limite naturale pentru Serbia, cum sunt munții și râurile, și cere: la Apus Drina, iar la Răsărit Timocul*, limita urmând să urmeze, de la confluența celor două Timocuri, până la Morava mare ⁶. Din memoriul lui Rodofinikin se vede că și Rusia era de acord să creeze o Serbie până la munții Șar, la Sud, și spre Răsărit până la Timoc, dacă nu chiar până la Sofia! La pacea din București, Maiu 1812, însă nu se hotărî nimic în privința limitelor Sârbilor, Sultanul refuzând să cedeze în special județele: Cerna-Reca (Timocul Negru) și Craina, care formau apanagiul Sultanei Validé ⁷.

Miloș Obrenovići reluând mișcarea în Aprilie 1815, obține autonomia Serbiei, în limitele pašalâcului de Belgrad ⁸ și își însușește, pe lângă alte puncte din programul lui Caragheorghe, și *anexarea celor două districte dintre limita muntoasă dela Estul Moravei până la Timoc*, ceea ce însemna miezul teritoriului românesc timocean. Examinând situația etnică din această regiune, geograful Gravier arată că pe atunci «Valahii erau foarte bine reprezentați» (ca număr) «atât în Craina, cât și în regiunea muntoasă, cu deosebire în regiunea râului Pek». Chiar *Sârbii* colonizați în enclave, în aceasă regiune, la Răsărit de Morava, diferă, după mărturia lui Gravier, *de cei din Șumadia*, prin costumele lor, prin statură, tip și caracter; el crede că aceștia se trăgeau din «câmpiile fertile de la Sud, din Cosova și regiunea Vardarului» ⁹.

Miloș duse lupta cu înverșunare, cum am arătat, spre a pune mâna pe județele dintre Pek și Timoc, din două motive, care întruneau speranțele biruinței finale: unul *militar*, al legăturii eventuale cu oștile rusești, altul politic, al legăturii diplomatice directe cu Rusia care, după 1822 se prezenta ca protectoare în Muntenia

⁶ G. Gravier, *op. cit.*, p. 52-3.

⁷ Idem, *ib.*, p. 54.

⁸ Idem, *ib.*, p. 64-5.

⁹ G. Gravier, *op. cit.*, p. 75.

vecină. Gravier exprimă destul de limpede acest punct de vedere: *«Dacă este o chestiune asupra căreia el (Miloș) nu va sta la discuție vreodată, este aceea a Crainei. În ciuda obstacolelor naturale și a greutăților de ordin politic, ce se opun la alipirea acestei provincii — care era apanagiul mamei Sultanului — Miloș o vrea cu orice preț. Printr'însa în adevăr este legătura ușoară cu Țările dunărene și prin urmare cu Rusia. Pentru tânărul principat era în aceasta o garanție din cele mai reale, unită cu adăugarea unui teritoriu de o mare valoare economică»*.

El aduce și propriile cuvinte ale lui Miloș din 2 Mai 1831, către delegații sârbi la Constantinopole: *«Aduce-ți aminte (ambasadorului rus) că în ce privește Craina, noi nu vom putea ceda asupra ei pentru nimic în lume, și să se știe bine, că chiar dacă ar fi să ne mai batem cu Turcii. Pentru legăturile noastre cu Rusia ea ni este tot așa de folositoare ca și pâinea vieții»*¹⁰.

Altă dată spunea solilor trimeși la Poartă, în 1830: *«Oare va trebui să rămânem noi închiși înlăuntrul între munți, cum sânt Muntenegrenii?»*

Dar pacea dela Adrianopole din 1829, completată de un hațișerif din 1830 acordau în fine, deși numai în principiu, unirea celor șase districte cerute de Miloș din afara limitelor pašalâcului de Belgrad, între care erau trei timocene, dar Poarta târăgăna cedarea lor de fapt. În cele din urmă Miloș răsculă cu sila populația din ele și interveni cu oastea spre a le ocupa, în Mai 1833. Poarta recunoscă faptul împlinit și delimitarea se făcu în Decembrie același an. Comunicația Serbiei, prin *Craina anexată*, era acum asigurată cu Muntenia și, prin urmare, cu Rusia. Odată cu aceasta se inaugura și expansiunea politică a Serbiei în afara limitelor pašalâcului de Belgrad, care-i servise de cadru politic până atunci și-i dăduse orientarea spre Dunărea românească¹¹.

Astfel se întâmplă, între anii 1820-1833, cu ajutorul unei mari Puteri, cea mai revoltătoare încălcare a dreptului național în Peninsula Balcanică, din partea unui Stat tânăr, care el singur se ridicase pe temeiul principiului național: înglobarea prin silnicie a unui larg teritoriu, *strein de solul sârbesc și de dreptul istoric al*

¹⁰ El înțelege prin Craina pe cele trei districte: Cheea, Craina, Cerna-Reca.

¹¹ Idem, *op. cit.*, p. 78-79.

Serbiei, ba chiar împotriva voinței clar manifestate a populației majoritare stăpână de veacuri pe acel teritoriu, în care Sârbii se găseau într-o infimă minoritate, ca noi veniți din părțile de peste Morava.

3. Românii timoceni sub jugul sârbesc.

De îndată ce fură înglobați prin silnicie la Statul sârbesc Românii Timoceni au pierdut brusc privilegiile de care se bucurau sub Turci, *autonomia sub cnezii* — judecători și strângători de bi-

Recruți români chemați la oaste în Serbia (Kanitz, Serbien, 1865).

ruri, aleși de ei, precum și bisericile și școlile create de dâșii în decursul secolilor. — «Lor nu li e permis a avea școale, ba nici în biserică nu e permisă liturghia în românește», scria *Eminescu* la 1876. Lealitatea lor față de Statul sârb va fi răsplătită cu cea mai lașă-cruzime, chiar atunci când ei își dau sângele pentru apărarea țării, ca în 1876, când Sârbii, anticipând intrarea Rusiei în războiu fură bătuți de Turci. Aceasta ni-o spune tot *Eminescu*: «*În armata a treia care este condusă de generalul Leșianin, și*

care-și are razimul său în întăriturile de la Zaiciar, se află cei mai mulți Români, cari par a exista numai ca să poarte vina bătăilor pe care le mănâncă vitejii Sârbi. A da vina pe Români la pierderi și a pune învingerile numai în soțoteala Sârbilor, ni se pare nedemn din partea onorabililor turcofagi de peste Dunăre. Patru ostași români împușcați ca pedeapsă. Bătaia ce o capătă renumitul Cernaieff la Niș are același rezultat: zecimarea unui regiment românesc. În adevăr, multă cauză de a se însufleți pentru gloria sârbească n'or fi având Românii»¹²,

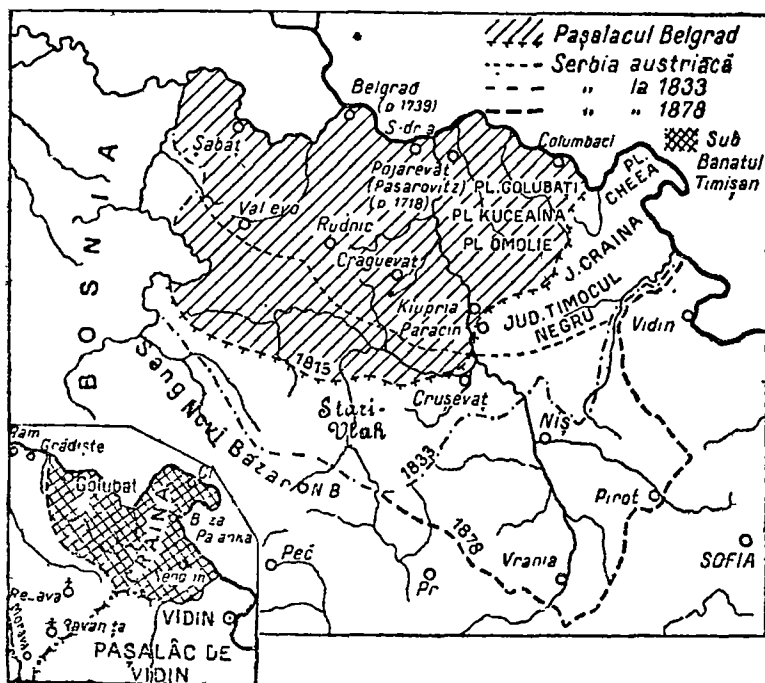
Români din jud. Vidin, martiri ai răscoalei din 1876 pentru libertate.
(Kanitz, Donau-Bulgarien, 1882 p. 25).

Agenții ruși cari mișunau în Balcani pentru a pregăti o răscoală generală în 1876, au îndemnat și câteva sate de Români, din jud. Vidin să pregătească o răscoală, încă din Martie; la 6 Mai ei vestesc comitetul revoluționar din București, dar fiind surprinși de Turci, celor patru sate (Bregova, Novesăl, Ganzova și Balei) li se dă foc și țăranii sunt masacrați, lăsând peste 800 de morți¹³.

¹² Eminescu,, *Opere complete*, ed. A. C. Cusa, p. 589.

¹³ *Răscoala Românilor vidineni, dela 1876», în Timocul, III, 9-10, p. 16.*

În anul următor însă vitejii dorobanți ai Domnitorului român Carol I câștigau, luptând alături de Ruși, *libertatea Bulgariei* și cucerind ei singuri orașele de pe Dunăre: Rahova și Vidinul. Grijă lui Carol I și a ministrului său Kogălniceanu pentru Românii din dreapta Dunării — «o însemnată și compactă populație românească, dela Vidin până la Constanța» și teama ca ea să nu fie «mai mult persecutată de Bulgari, de cât cum a fost sub Turci; școalele și bisericile ei vor fi închise limba ei persecutată» — îi preocupa în cel mai înalt grad și chestiunea dreaptă a *anexării Vidinului la România* s'a pus îndată, după căderea Vidinului; numai din cauza împotrivirii fățișe a Austriei, ea nu s'a putut înfăptui.

Harta VII. Formarea Serbiei în sec. XIX cu baza la Dunăre, din provincia austriacă și pașalâcul de Belgrad — o parte din Serbia austriacă (Craina) e unită administrativ între 1718—1739, cu Banatul, cum se arată în harta mică.

4. Regimul prigoanei sârbești tinzând la desnaționalizarea Timocenilor.

Vecinii noștri nu s'au mulțumit însă cu această gravă încălcare a dreptului și a pământului românesc din regiunea timoceană: ceea ce este și mai vrednic de osânda Istoriei, Sârbii au întreprins un atentat secular la sufletul poporului românesc timocean, împotriva căruia au folosit toate mijloacele de constrângere spre a-i desnaționaliza, întrecând, sub raportul acesta, pe toți vecinii cari au mai prigonit neamul nostru. Memoriul adresat de Dr. Atanase Popovici (Furnică) către Conferința de Pace din Paris 1919, în numele «Ligii pentru liberarea Românilor din Timoc» — arată că *«autoritățile administrative sârbești au pornit o acțiune de sârbisare a acestei populații. Limba română a fost alungată din biserică și cărțile sfinte românești au fost arse; în școli s'a oprit limba română pentru copiii români.»* (Memoire des Roumains de Serbie, p. 5).

Ce răspund Sârbii la aceste învinuiri? O aflăm din broșura editată în același an, a lui T. R. Georgevič, ca răspuns la memoriul Românilor, sub titlul: *«La vérité sur les Roumains de Serbie»*. El recunoaște că: «de când cu trecerea populației române, preoți români au trecut și ei în Serbia¹⁴, aducând cu ei cărți românești. Pentru întâia oară se menționează preoții români în Serbia, din prima jumătate a sec. XVIII, în epoca ocupației austriace a Serbiei. Delegații mitropoliei sârbești, cari inspectară în acest timp bisericile și parohiile țării, *găsiră preoți români în satele românești*. Fiecare din ei fu înscris cu locul nașterii și data sosirii în Serbia».

Cercetătorul sârb nu ni dă precisiuni spre a ști: câți dintre acei preoți, și când au sosit, ceea ce ar fi de mare interes pentru problema noastră. De aci înainte, autorul începe a mistifica adevărul: «Deorece, zice el, Sârbii și Românii aparțineau aceleiași confesiuni și, cum un mare număr de preoți români cunoșteau deo-

¹⁴ În polemica deschisă de Sârbi ei folosesc cu abilitate confuzia dintre actuala Serbie extinsă după 1833 până la Timoc și Serbia veche, care înainte de 1833, ca provincie aditivă (pașalâk) și etnică se opria la paravanul muntos dintre Morava și Pek. Emigrările, care se vor fi făcut înainte de 1833 nu erau «în Serbia», deci.

potrivă *liturghia slavă*¹⁵, de care Românii se serviseră până într'o epocă recentă, se întâmplă, ca preoţi români să se așeze deopotrivă şi în sate curat sârbeşti. Tot așa se întâmplă în primele decenii din sec. XIX... Din actele Arhivelor naţionale sârbe rezultă că erau hirotoniţi şi candidaţi români de câte ori o cereau» (pp. 28-9).

Aceste rânduri sânt îndestulătoare pentru a dovedi temeinicia *organizaţiei naţionale bisericeşti a satelor româneşti din provincia Morava-Lom*, dar şi evidenta *rea-credinţă* a cercetătorului sârb, care insinuiază o serie de neadevăruri prea uşor de înlăturat, fără să-şi dea seama cât de mult se încurcă singur în acest raţionament. Pentru ca preoţii români să ajungă a fi primiţi şi în satele sârbeşti, aceasta înseamnă că ei au fost, întotdeauna, atât de numeroşi, încât nu era sat românesc — din cele vreo *două sute* câte a găsit Romanski — care să fi fost lipsit de preot român. Dacă ierarhia sârbă se învoia la hirotonirea candidaţilor români, cum se mai poate admite atunci ca, la un moment dat — după 1833 — satele româneşti să fie nevoite a alege preoţi sârbi, după cum spune tot el mai departe, pe măsură ce scădea numărul celor imigraţi din România ?

Nu se mai presintau oare candidaţi români la preoţie şi după această dată ? Din ce cauză ? Răspunsul i-l dăm noi:

Candidaţi români la preoţie s'au găsit întotdeauna, dar guvernul sârb îi va respinge categoric după 1833: iată ce nu-i convine lui Tih. Georgevici să recunoască. Iar afirmaţia că preoţii imigranţi din Muntenia în sec. XVIII şi XIX, până la 1833, — pe care mai jos îi face «ignoranţi şi simplişti» — erau totuşi «cunoscători ai slavoniei», şi că deci pe acest temei ar fi fost ei primiţi şi în *satele curat sârbeşti* — această afirmaţie arată la ce compromiţătoare argumente poate recurge un patriot sârb când nu poate contesta o realitate prea supărătoare pentru orgoliul şi şovinismul sârbesc.

Este însă lucru prea bine ştiut că preoţii români nu cunoşteau limba *slavonă*, pe care nici *diacii de cancelarie* n'o mai pricepeau încă din sec. XVII şi că numai pentru aceştia din urmă,

¹⁵ Georgevici comite o compromiţătoare confuzie între alfabetul cirilic (slav) al cărţilor româneşti, tipărite între 1640-1830 şi cărţile bisericeşti în slavonă, tipărite numai până în sec. XVII, dar care n'au fost folosite de preoţii satelor niciodată.

întemeiasă Matei Basarab la Școala domnească cursuri de «slavonie», iar pentru preoți el inaugurase opera de *tipărire a cărților sfinte în românește*, operă continuată cu zel și desăvârșită de urmașii săi în domnie până la începutul sec. XIX. Și mai putem întreba ceva: Dacă acei preoți ar fi slujit în slavonă, *de ce s'au găsit numai cărți românești* la bisericile românești din satele dintre Morava-Lom și *de ce guvernul n'a lăsat în us mai departe aceste cărți*, spre a se folosi de viitori «candidați» cari erau destui, în aceste sate, ca în orice sat românesc, unde știința de carte se confundă pentru acele timpuri cu rostul preoției?

După ce T. R. Georgevič presintă pe preoții români, cei «știutori de slavonie», ca incuți, și superstițioși, admitând că și «preoții sârbi înșiși, de sub stăpânirea turcă, nu erau mai buni» (p. 30) — insinuiază că ei se împuținau pe măsură ce scădea numărul imigranților, astfel că satele rămâneau fără preoți după ce muriau cei veniți din România și satele «erau nevoite să-și aleagă preoți sârbi» (adevărul este că guvernul sârb le silea la aceasta. Autorul broșurii scapă însă un cuvânt, care e o strălucită recuroaștere a intoleranței sârbești: «Când Serbia era sub dominația turcă... un asemenea cler putea fi tolerat»; după ce însă biserica sârbă devine autonomă (la 1833), atunci «preoții români dispărură puțin câte puțin, ca și cei sârbi, ignoranți și simpliști și locurile fură luate de preoții cu studii în seminarii»... Și T. Georgevici ne consolează mai departe că: «preoții aceștia făceau mulțămită populația română — și până acuma (la 1919), nimeni nu s'a ridicat contra liturghiei lor slavone»... «*Cărțile sfinte românești... sfârșiseră rolul lor și erau retrase din slujbă și depuse la Biblioteca Națională din Belgrad, unde se găsesc până azi*» (p. 31), încheie dânsul.

Raționamentul și argumentele alese de polemist sânt așa de naive încât ele servesc deadreptul tesa contrară, fără altă discuție: adevărul este că acele sate «sârbești» în care s'ar fi aflat preoți români înainte de 1833 erau toate sate curat românești; că acești preoți n'au știut niciodată «slavona», că nu s'au folosit de cărți slavone și că, la dispariția lor, după 1833, guvernul sârb i-a înlocuit, prin silnicie, cu seminariștii sârbi, înlăturând orice «candidați români» și adunând din sate cărțile românești, care deveneau primejdioase pentru siguranța Statului sârb, și pentru opera lui de sârbisare. Iar cât au fost de mulțămite satele românești cu această

procedare, ne-o arată cu multă elocvență călătorii streini cari au trecut p'aici, începând cu Szabo și Eminescu și încheind cu Romanski, în curs de o jumătate de secol.

În ce privește *școlile*, pentru Georgevici lucrul e foarte simplu: ele n'au existat niciodată și «niciodată Românii din Serbia n'au simțit nevoia unui învățământ românesc și nu l-au cerut vreodată... nici nu li-a dat măcar în gând așa ceva» — afirmă cu can-doare patriotul sârb — (p. 3:).

Cu privire la acestea însă iată ce spune Szabo, care citează și o «serie de articole publicate de revista «Budutnyost» (Viitorul) din Belgrad: *«Valahii au relativ de două ori atâtea școli și biserici ca Sârbii, ridicate de satele românești pe cheltuiala lor proprie, după anumite impuneri ale guvernelor; instrucția în aceste școli se face însă exclusiv în limba sârbească, fiindu-le interzis copiilor chiar conversația în limba valahă. În școlile acestea primare învățătorii sunt toți sârbi, cari nu cunosc de loc limba valahă și astfel ei nu pot explica studiile elevilor, cari nu înțeleg o boabă sârbește. Aceasta e cauza de ce copiii valahi, după 3-4 ani de școală, nu știu nici să scrie nici să citească, încât părinții, descurajați de acest rezultat al școlii, își retrag copiii și-i întrebunțează în gospodăriile lor.*

Aceasta explică și faptul relatat tot de Szabo — că «nu vei întâlni nici un Valah în carierele publice», cu toate că el îi găsește «superior înzestrați față de Sârbi», iar în ce privește numărul lor Valahii constituie a șaptea parte a populațiunii totale a Serbiei. *Preoții sânt toți sârbi, rar vreunul să cunoască limba valahă. Liturghia se face în vechea slavonă, predica sârbește, ceea ce populația nepricepând, nu se mai țin predici de loc. Funcționarii sânt toți sârbi....»* (pp. 35-38).

INCHERE.

DREPTURILE IMPRESCRIPTIBILE ALE ROMÂNIEI LA ANEXAREA DACIEI RIPENSIS.

Enigma tăcerii noastre, taina îndelungatei răbdări a asupririi? Ea se cuprinde în generoasa mână frățească ce România a întins în toate secolele popoarelor vecine și creștine de peste Dunăre — în dorința de a nu li creia greutăți înainte de liberarea

lor deplină din jugul păgân și de așezarea solidă a casei ce-și dura fiecare.

Dubla lealitate și bună înțelegere, din partea României și din partea Românilor supuși lor, n'a fost înțeleasă și prețuită de vecinii noștri, nici la 1919, prin acordarea unui regim omenos, nici după aceea, ca tovarăși în «Mica Înțelegere». Am fost înșelați și trădați. Acestea sunt roadele recunoștinței sârbești.

Nemulțămii cu prada timoceană pe care o devorau, fără s o poată nimici în curs de 85 de ani, Sârbii, în pornirea lor imperialistă, *pretindeau cu îndârjire la 1918 ocuparea întregului Banat românesc*; ei au găsit atunci printre Aliați destule simpatii — greu plătite de guvern, prin diverse concesiuni economice — spre a isbuti să realizeze *sfârșierea Banatului și a ne răpi astfel încă un întins teritoriu de străveche datină și cultură românească*. Dreptatea cere însă astăzi ca *cele două provincii, unite într'o comună suferință, să fie redade patriei române, punindu-se capăt jugului sârbesc, un regim de intoleranță și de asuprire națională din cele mai odioase*.

Spre a reda astăzi *Românilor timoceni*, cari au stârnit admirația atâtor călători și învățați străini, prin puritatea rasei, prin superioritatea minții și culturii lor și prin vitalitatea lor — *cele mai firești drepturi*, care nu li se mai pot refusa după prăbușirea unui regim de teroare — și anume dreptul *de a se ruga în graiul lor*, pe înțeles, așa cum ne învață Evanghelia, în *bisericile ridicate cu jertfa lor, și dreptul de a se cultiva în limba sa, de a se cânta și judeca după datina și firea sa*, — drepturi pe care nici *regimul otoman*, așa păgân și asiatic, cum era el nu li-a răpit — atunci, singura deslegare dreaptă a problemei lor nu poate fi de cât: *alipirea întregii regiuni, locuite compact de Români din dreapta Dunării, la Regatul României*.

Pentru această dreaptă deslegare stau mărturie dovezile aduse, în acest studiu din toate domeniile vieții omeniești: cele geografice, etnice, statistice, toponimice, filologice și istorice, pe care le-am înfățișat mai sus. Prin aceasta s'a mai făcut o serie de constatări, care desființează orice justificare a stăpânirii streine din acest ținut și anume:

1. Prin această alipire, a unei mase românești vecine, la Patria Mamă, se vor satisface, în același timp, nu numai *drepturile imprescriptibile ale unei națiuni omogene, și solidare*, dar și im-

perativul geografic al masivului «Porților de Fier», pe care știința ni-l înfățișează ca parte integrantă a Daciei carpatice.

2. Că în regiunea Morava-Lom: un ținut de *veche populație românească* ce se întindea până în Bacica, Statul sârbesc n'a stăpânit niciodată în cursul dezvoltării lui firești din Evul Mediu, mai înainte de cucerirea turcească, oprindu-se cel mult la paravanul muntos dela Răsăritul Moravei; chiar la Dunărea dintre Drina și Morava el n'a pătruns decât târziu, împins acolo de presiunea otomană.

3. Că elementul sârbesc, venit în aceste locuri prin infiltrație, în sec. XIX, n'are rădăcini în aceste părți, după cum o arată toți etnografii cari l-au cercetat și deci el n'are, cu atât mai mult, dreptul de a desnaționaliza și de a înlocui, sub ochii noștri, *în chip silnic*, pe Românii, cari sânt acolo vechii locuitori *autochtoni*.

4. Că anexarea acestui ținut de Serbia în sec. XIX s'a făcut împotriva dreptului național și a celui istoric, ba chiar împotriva voinței satelor românești și că, în consecință, *usurpării lui Miloș*, de acum 108 ani, trebuie să i se pună capăt.

Înainte de 1833, el *n'a aparținut niciodată Serbiei*, dar în trei rânduri a fost parțial alipit *Banatului* și odată, întreg, *Țării Românești*.

În concluzie: dreptul Statului românesc se întemeiază în aceste regiuni pe *imperativul național* al apărării rasei, care a stăpânit în deplină continuitate aceste ținuturi din sec. VII și până astăzi, pe *imperativul dunărean* al unității celor două maluri în regiunea Porților de Fier, la care se adaugă *dreptul său istoric* de a fi stăpânit în plină suveranitate, în epoca dezvoltării sale firești, din sec. XIV, ținutul timocean, prin luarea lui în stăpânire de Vlaicu Vodă — în limitele fostului țarat de Vidin.

Dar *dreptul nostru istoric asupra ținutului timocean* se mai sprijină încă pe două fapte: 1) acela că țaratul de Vidin era o moștenire dela *Asănești*, întemeetorii primei dinastii românești și ai primului Stat românesc dunărean — și 2) pe faptul că însuși acest *țarat separatist de Vidin*, cu o existență de aproape un secol, pe un teritoriu locuit exclusiv de Români, și cu o *dinastie românisată*, gravită politicește în orbita Basarabilor; unirea lui cu Țara Românească la 1368 răspundea tendinței ce luase atunci *Statul românesc din Argeș* de a se extinde asupra Românilor sud-dunăreni, atât în regiunea *Vidinului* cât și a *Dobrogei*, mai înainte

de a fi fost oprit, în expansiunea lui firească, de valul înaintării otomane.

Prin războiul său de patru secole cu Semiluna, început pentru apărarea Vidinului în 1368, și încheiat prin biruința dorobanților români, tot *sub zidurile Vidinului*, în Ianuar 1878, Statul român și-a creiat încă un drept istoric, necontestat, la stăpânirea ambelor maluri ale Dunării în această regiune.

A N E X Ă

Din: *Chemarea către Români — adresată de Timoceni în anul 1919:*

«De sute de ani, de când ne ducem vieța nemângâiată, alături de frații noștri Sârbi — niciodată n'a venit cineva la noi cu vreo vorbă de mângâere, care să trezească în sufletele noastre nădejdea de un traiu mai bun și *mai omenesc*.

Iată acum, aducând Dumnezeu vremuri mai bune, noi cei mai jos iscăliți, cari suntem ca și voi, *Românii din valea Timocului*, ne întoarcem către voi, în aceste ceasuri istorice, pentru a vă spune câteva lucruri însemnate asupra cărora să vă gândiți și să vă hotăriți: ce e de făcut?

Cu toate că suntem de două ori mai mulți la număr ca Românii din Bucovina, noi nu ne-am bătut capul cu soarta noastră...

Dar, fraților, a sosit ceasul să ne spunem cuvântul! Și noi credem că nu putem zice altceva, decât că, fiind Români, dorim să fim la un loc cu ceilalți frați ai noștri, cu Românii, cari acum sunt un popor mare.

Noi nu suntem Sârbi... Ei nu ne lăsau să învățăm în școli limba noastră, nu ne lăsau să facem biserici românești, să avem gazete românești și cărți...

Până acum nouă nu ni-a fost îngăduit *cel mai sfânt lucru pentru un om, adică să cunoaștem neamul și să trăim pentru el*.

— Urmează seria de revendicări ale vieții naționale și creștine. Semnează: Dr. Atanasie Popovici, Sever Cotet, Ion Niță, L. Bogdan.

(«Graiul Românesc», I, 2 p. 50-2).

C U P R I N S U L

Bibliografie	3
------------------------	---

Pag.

P a r t e a I - a

PROBLEMA BLOCULUI DINTRE MORAVA-LOM.

Cap. I. — *Dunărea axă a vieții românești.*

1. Ideea hotarelor naturale	5
2. Fluctuația hotarelor politice pe Dunăre	8
3. Românii dela Sudul Dunării	9

Cap. II. — *Ținutul timocean sau provincia Morava-Lom.*

1. Unitatea geografică a regiunii	13
2. Limitele teritoriului etnic	15
3. Provincia Morava-Lom și legăturile ei	18

Cap. III. *Cele dintâi mărturii istorice geografice, statistice, până la 1906.*

1. Un colț românesc uitat	20
2. Cei dintâi vestitori și cele dintâi chemări de apărare	22
3. Punerea chestiunii Românilor de peste Dunăre de Eminescu și Gambetta	24
4. Un martir al deșteptării Timocenilor, călugărul S. Dragsin	25
5. Cartografi Peninsulei Balcanice	26
6. Geografi, istoricii și filologii streini	28

Cap. IV. — *Studiile noi din sec. XX. Punerea problemei timocene.*

1. Prima încercare de monografie	33
2. Primele studii românești	34
3. Studiul lui St. Romanski	36
4. Chestiunea timoceană în 1919	37

Cap. V. — *Vecheimea Românilor Timoceni. Continuitate și expansiune. Vitalitatea lor.*

1. Dovezile geografiei și toponimiei	40
2. Dovezile filologiei	44
3. Dovezile etnografiei	45
4. Vitalitatea Timocenilor	48

P a r t e a II - a

SCURT ISTORIC AL REGIUNII TIMOCENE

Cap. I. — *Limita istorică a Serbiei la Est.*

	Pag.
1. Epocile istoriei regiunii timocene	51
2. Epoca I a anarhiei barbare	52
3 Epoca II-a, bizantină și româno-bulgară	55

Cap. II. — *Independența, unirea și autonomia locală a țării timocene*

1. Despotatul și țaratul de Vidin 1280—1397	60
2. Anexarea Vidinului la Țara Românească	63
3. Tradiția populară a stăpânirii românești în Sudul Dunării	66
4. Cucerirea turcească și autonomia locală	68

Cap. III. — *Epoca usurpării sârbești.*

1. Strămutarea Serbiei noi la Dunăre	72
2. Acțiunea lui Caragheorghe și Miloș pentru anexarea provinciei Morava-Timoc	75
3. Românii timocenii sub jugul sârbesc	77
4 Regimul prigoanei sârbești, tinzând la desnaționalizarea Timocenilor	80
Incheiere: Drepturile României la anexarea Daciei Ripensis	84

F I G U R I

1. Poarta (Vratna), p. 14. — 2. Medalia Hemului, p. 19. — 3. Cruce din satul Corbu, p. 20. — 4. Românce din Jdrelo, p. 47. — 5. Cetatea Diului, p. 64. — 6. Recuți români, p. 77. — 7. Români martiri ai războaielor din 1876 în j. Vidin, p. 78.

H Ă R Ț I

- I. Răspândirea Românilor la Sudul Dunării (afară din text) p. 19.
 II. Limitele provinciilor romane și Serbia din sec. IX, planșă p. 39.
 III. Țările sârbești în sec. X—XI, p. 56.
 IV. Regatul Nemanizilor, planșă, p. 58.
 V. Desmembrarea țăratelor slave — formarea Vidinului și Dobrogei, p. 62.
 VI. Despotatul Serbiei în sec. XIV și Țaratul Vidinului, p. 67.
 VII. Formarea Serbiei în sec. XIX la Dunăre, p. 79.

DE ACELAȘI

I. *Histoire des classes rurales dans l'Empire Byzantin.*

(In ediția «Institut roumain d'études byzantines» — sub presă. Vol. I, Partea I, 91 p.

II. ÉTUDES D'HISTOIRE AGRAIRE ET SOCIALE:

1. *Introduction à l'étude de la question agraire dans l'Empire byzantin*, 1924 (în «Revue hist. du S.-E. E.», nr. 7—8).
2. *Paysans et «komai» dans l'Orient hellénistique*, 1923.
3. *Réforme sociale où réforme fiscale? La disparition du servage de la glèbe dans l'Emp. Byzantin*, 1924.
4. *La communauté de village byzantine*, 1927. (30).
5. «G. Ostrogorski, *Die ländliche Steuergemeinde*»... in *Deutsche Litteraturz.* 31 H., 1928.

III. BIBLIOTHECA HISTORIA.

1. *Istoria Universală și problemele ei actuale*, 1935 (100).
2. *Renovația Istoriei Românilor* de N. Iorga, 192 p. 1940. (100).
3. *Chestiunea Timoceană*. (Vechimea și importanța Românilor dintre Morava-Lom. Istoricul regiunii Timocene. Cu figuri, 5 hărți, 2 planșe). 1941. (85 l.).

IV. ACTE ȘI MONUMENTE.

1. *Inscripții și însemnări din Scorțeni, Bordeni și satele vecine* (jud. Prahova). Extras B. C. M. I. 1940. (30).
2. *Acte și monumente buzoene* (I. Acte domnești și private dela boeri și moșneni. II. Biserici și mănăstiri din jud. Buzău. Partea II-a). 60 p. 1941. (50).

V. CONFERINȚE, CERCETĂRI.

1. *Posada 1330, 9—12 Noembrie*. 48 p. 1930. (20).
2. *Elaboration d'un manuel d'histoire de la civilisation des peuples balkaniques*, 13 p. (Rapport. III. conf. balkanique. 8), 1932.
3. *Planul unei monografii de Istorie locală*, 1935. (10).
4. *Cele mai vechi știri din județul Buzău*, 12 p. 1938. (20).
5. *L'Impératif danubien*, 15 p. 1938. (20).
6. *Sur la révolte de Pasvan-Oglou*, 14 p. 1939. (20).
7. *Expansiunea Românilor*. (Continuitate, factori), 15 p. 1941.
8. *Nistrul, fl. românesc. Ce reprezintă Basarabia*, 1941. (20).
9. *Zalmoxe și curentul de înnoire mistică a vechilor religii* (sub presă).